

**TOPELIUKSEN SATUJEN ADALMINAN HELMI
JA VATTUMATO ARVOMAILMAT:
ALKUPERÄISKIELISTEN SATUJEN
JA NIIDEN SUOMENNOSTEN VERTAILUA**

Maisterintutkielma

Maiju Hiiri

Suomen kieli, ruotsin kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2016

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Maiju Hiiri	
Työn nimi – Title Topeliuksen satujen Adalminan helmi ja Vattumato arvomaailmat: alkuperäiskielisten satujen ja niiden suomennosten vertailua	
Oppiaine – Subject Suomen kieli, ruotsin kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 68
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkin Topeliuksen satujen arvomaailmaa. Sitä on syytä tutkia, sillä siten saadaan selville satujen sanomaa uudesta näkökulmasta ja voidaan pohtia, millä tavalla sadut oikeastaan ovat vaikuttaneet meihin. Olen asettanut tutkimukselleni seuraavat tutkimuskysymykset: 1) Millaisia arvoja satujen maailmankuviin sisältyy? 2) Onko suomennosten ja ruotsinkielisten satujen arvomaailmassa eroja? Jos on, millaisia?</p> <p>Tutkimukseni aineisto koostuu neljästä sadusta: kahdesta ruotsinkielisestä sadusta ja niiden suomennoksista. Suomennokset ovat Irja Lappalaisen vuonna 1990 julkaistusta satukokoelmasta <i>Topeliuksen satuaarteet</i> sadut <i>Adalminan helmi</i> ja <i>Vattumato</i>. Alkuperäiskieliset, ruotsinkieliset sadut ovat vuonna 1985 julkaistusta kokoelmasta <i>Adalminas pärla och andra sagor</i> sadut <i>Adalminas pärla</i> sekä <i>Hallonmasken</i>. Analysoin satuja hyödyntäen M. A. K. Hallidayn systemis-funktionaalista kieliteoriaa, joka on tutkimukseni teoriapohja. Hyödynnän teorian eksperientiaalista ja intersoonaista metafunktiota. Eksperientiaalinen metafunktio tarkastelee sekä leksikaalisia eli sisältösanoja ja näiden keskinäisiä suhteita että eksperientiaalisia eli maailmaa konstruoivia lausetyyppejä. Intersoonainen metafunktio tarkastelee modaalisuutta, esimerkiksi modaalisia lausetyyppejä ja muita modaalisia valintoja.</p> <p>Tutkielmassani sain selville, että <i>Adalminan helmen</i> arvomaailmaan liittyy vahvasti sisäinen rikkaus ja kristillisuus. Ruotsinkielisessä sadussa <i>Adalminas pärla</i> nämä samat arvot nousevat keskeisiksi. Erona kuitenkin on, että ruotsinkielisessä sadussa kristillisuus tulee voimakkaammin esiin kuin suomennoksessa. <i>Vattumadon</i> arvoihin lukeutuvat auttaminen ja sisarusrakkaus. Nämä arvot ovat pinnassa myös ruotsinkielisessä sadussa <i>Hallonmasken</i>. Ruotsinkielisessä sadussa tulee näiden arvojen rinnalla esiin uskonnollisuus, jota ei suomennoksessa esiinny ollenkaan. Molemmat ruotsinkieliset sadut ovat uskonnollisempia kuin suomennoksensa.</p>	
Asiasanat – Keywords sanasto, lausetyypit, satu, kääntäminen	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos, suomen kieli	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Taustaa, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Tutkimusaineiston kuvaus	2
1.3 Aiemmat tutkimukset	2
2 TOPELIUS KIRJAILIJANA	5
3 SATUJEN MERKITYS JA KÄÄNTÄMINEN	8
3.1 Satujen merkitys	8
3.2 Kääntäminen.....	9
4 M. A. K. HALLIDAYN SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELITEORIA	11
4.1 Metafunktiot	11
4.1.1 Eksperientiaalinen metafunktio	13
4.1.2 Interpersoonainen metafunktio	17
4.2 Tilannekonteksti	18
5 ANALYYSI SADUSTA ADALMINAN HELMI	20
5.1 Suomennos Adalminan helmi.....	20
5.2 Alkuperäiskielinen satu Adalminas pärla.....	33
6 ANALYYSI SADUSTA VATTUMATO	43
6.1 Suomennos Vattumato.....	43
6.2 Alkuperäiskielinen satu Hallonmasken	52
7 PÄÄTELMÄT	60
LÄHTEET	65

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa, tavoite ja tutkimuskysymykset

Sadut ovat useimpien mielestä kiinnostavia, sillä ne ovat viihdyttäviä ja opettavaisia. Saduilla on paljon annettavaa niin lapsille kuin aikuisillekin. Niiden vaikutus ihmisiin on suuri, ja niiden säilyvyys sukupolvelta toiselle lisää niiden kiehtovuutta entisestään. Olen kiinnostunut saduista ja siitä, millaisia arvoja niiden maailmankuvaan kuuluu. Minua kiinnostavat erityisesti Topeliuksen sadut, sillä niiden sanoma tulee esiin koskettavalla tavalla. Nimenomaan Topeliuksen satujen maailmankuvat ovat mielestäni usein arvoväriytyneitä. Topeliuksen satuja ja muuta tuotantoa on tutkittu paljon, mutta varsinaista tutkimusaukkoa en ole löytänyt. Oma tutkielmani tuo uuden näkökulman Topeliuksen tuotannon tarkastelulle. Tutkin Topeliuksen kahta satua sekä suomeksi että ruotsiksi. Vertailen ruotsinkielisten satujen ja niiden suomennosten arvomaailmaa. Tutkin Topeliuksen tuotannosta nimenomaan satuja, sillä sadut saavuttavat laajan lukijakunnan.

Olen asettanut tutkimukselleni seuraavat tutkimuskysymykset: 1) Millaisia arvoja satujen maailmankuviin sisältyy? 2) Onko suomennosten ja ruotsinkielisten satujen arvomaailmassa eroja? Jos on, millaisia? Hyödynnän tutkimuksessani M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalista kieliteoriaa.

Tutkielmani rakenne on seuraavanlainen: Johdantoluvussa kuvaan tutkimusaineistoni sekä esittelen aiempia tutkimuksia, jotka käsittelevät Topeliuksen tuotantoa. Aiemmat tutkimukset Topeliuksen tuotannosta johdattelevat hyvin omaan tutkielmaani. Seuraavassa luvussa kerron Topeliuksesta. Kolmannessa luvussa nostan esiin kaksi tutkielmani kannalta keskeistä näkökulmaa. Näistä ensimmäinen on satujen merkitys ihmiselle. Satujen käsitteleminen on keskeistä, sillä oma aineistoni koostuu saduista. Toinen näkökulma on kääntäminen. Otan käännösteoriaa mukaan tutkielmaani, sillä aineistoni koostuu erikielisistä teksteistä, joita vertailen. Neljännessä luvussa esittelen Hallidayn systeemis-funktionaalisen kieliteorian. Hyödynnän omassa tutkielmassani kieliteorian eksperimentaalista sekä intersubjektuaalista metafunktiota. Esittelen kuitenkin muutkin metafunktiot, jotta kokonaiskuva kieliteoriasta avautuu. Seuraavana ovat analyysiluvut. Etenen analyysissäni saduittain järjestyksessä: Adalminan helmi, Adalminas pärla, Vattumato ja Hallonmasken. Ensin siis analysoin suomennosta ja sen jälkeen alkuperäiskielistä, ruotsinkielistä satua. Ruotsinkielisten satujen analyysin yhteydessä vertailen satua ja suomennosta. Päätelmäluvussa kerron tutkimustuloksista, arvioin tutkimustani sekä esitän jatkotutkimusideoita.

1.2 Tutkimusaineiston kuvaus

Tämän tutkielman aineistoksi olen valinnut Irja Lappalaisen vuonna 1990 julkaistusta satukokoelmasta *Topeliuksen satuaarteet* sadut *Adalminan helmi* ja *Vattumato*. Ruotsinkielisenä aineistona käytän vuonna 1985 julkaistusta kokoelmasta *Adalminas pärla och andra sagor* satuja *Adalminas pärla* sekä *Hallonmasken*. Aineistoni koostuu siis neljästä sadusta, tarkemmin sanottuna kahdesta sadusta, joita tutkin kahdella eri kielellä. Topelius kirjoitti ruotsiksi, ja niinpä nämäkin sadut ovat ilmestyneet alun perin ruotsiksi. *Adalminas pärla* on ilmestynyt alun perin vuonna 1856 ja *Hallonmasken* vuonna 1854 (Lappalainen 1990: 5). Vuoden 1985 julkaisussa, jota käytän aineistonani, ei mainita, kuka on kirjoittanut sadut uudelleen nykyruotsiksi. Kielen piirteistä voidaan huomata, että sadut eivät ole alkuperäisiä Topeliuksen kirjoittamia satuja 1800-luvulta: esimerkiksi *hvad* on kirjoitettu nykyruotsin muodossa *vad*. Valitsin aineistoksi *Adalminan helmen* ja *Vattumadon* sillä perusteella, että niiden sanoma kytkeytyy arvoihin. Sadut valikoituivat aineistoksi myös sillä perusteella, että niiden ei kerrota sijoittuvan Suomeen eikä mihinkään muuhunkaan paikkaan. Tällöin Topeliuksen tuotantoon yleisesti liitettävä isänmaallisuus ei tule ilmi.

Aineistoni laajuus vaikuttaa sopivalta maisterintutkielman laajuiseen työhön: voin tutkia sadut perusteellisesti ja tehdä vertailua satujen välillä. Aineistoksi valitsemani satujen ruotsinkieliset versiot ovat vuodelta 1985 ja suomennokset vuodelta 1990. Niiden kielessä voi olla vanhahtavia piirteitä tämän päivän näkökulmasta tarkasteltuna. Uusimpia suomennoksia on esimerkiksi Kirsti Mäkisen kokoelmassa *Topeliuksen lukemisia lapsille* vuodelta 2013 (Lasten Parhaat Kirjat 2013). Valitsemani versiot ja suomennokset sopivat kuitenkin aineistoksi tutkimukseeni, sillä tarkoitukseni ei ole tutkia nykyajan näkökulmia tai vertailla eri aikojen piirteitä. Vertailua teen ainoastaan kielten välillä.

1.3 Aiemmat tutkimukset

Topeliuksen satuja ja tuotantoa on tutkittu esimerkiksi kirjallisuustieteen alalla. Esittelen tässä tutkimukset, jotka ovat oman tutkimukseni kannalta merkittävimpiä. Aiempaa tutkimusta ovat tehneet Päivi Rantanen (1997) sekä Päivi Jokela (2000). Rantasen (1997) tutkimuksen teemoja ovat suomalaisuuskuvat ja Suomi-kuvat. Hän tutkii Suomea ja suomalaisia koskevan merkitysaineksen syntymistä, muotoutumista ja muuntumista 1600-luvulta 1800-luvulle. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten merkitysaines on muotoutunut ja muuttunut. (Mts. 9–12.) Rantanen (1997: 9–12) kuvaa väitöskirjassaan, miten Suomea ja suomalaisia koskeva tieto on tullut mahdolliseksi, millaista

tieto on ollut sekä mitkä asiat ovat vaikuttaneet merkityksiin. Tutkimusmetodina hän käyttää diskurssianalyttistä menetelmää ja seuraa diskursiivisia trendejä. Tarkastelun kohteena ovat trendien uusintuminen, muuttuminen ja katkeaminen. Aineistona on tekstimateriaalia, jonka Rantanen on valinnut kolmella kriteerillä: tekstien tulee olla faktuaalisia, niiden täytyy eksplisiittisesti käsitellä Suomea ja suomalaisia sekä niiden täytyy kuulua kansallisten tekstien valioihin. (Mts. 9–12.) Aineistoon kuuluu Topeliuksen vuonna 1875 ilmestynyt *Maamme-kirja (Boken om vårt Land)*, joka oli lukukirjana kouluissa lähes sata vuotta (mts. 199–200). Rantasen (1997: 199–200) mukaan *Maamme-kirja* on isänmaanrakkautta edistävä, kattava kuva Suomesta, ja se sisältää tietoa maantieteestä, kansantieteestä, kansanperinteestä, historiasta ja yhteiskuntaopista. Kansallinen ajattelu on kirjan keskeinen tema ja periaate (mts. 199–200).

Rantasen (1997: 218–221) analyysit osoittavat, että 1600-luvun suomalaiset olivat sekä itsenäinen ja voimallinen kansa että passiivinen ja epäonninen kansa. Tämä riippuu tarkasteltavasta diskurssista. Diskurssi, jonka mukaan suomalaiset ovat passiivisia, esittää Suomen tapahtumaköyhänä maana. Ristiriitaiset näkökulmat kilpailevat keskenään, sillä kansaa koskevissa teksteissä ei ole vakiinnutettu yhtä merkitystä Suomesta ja suomalaisista. (Mts. 218–221.) Diskursiivisista trendeistä Rantanen (1997: 218–221) erottaa kaksi murroskautta, joista ensimmäinen ajoittuu 1700-luvun puoliväliin ja toinen vuoden 1809 jälkeisille vuosikymmenille. Ensimmäisellä murroskaudella kriittiset näkemykset nousivat haastamaan kansallisia suuruuskuvitelmia. Toisella murroskaudella Suomi irrottautui Ruotsin vallasta, ja siitä tuli Venäjän autonominen suuriruhtinaskunta. 1800-luvun lopulla Suomi-kuva painotti työteliäisyyttä. Tämä näkyy Topeliuksen *Maamme-kirjasta* sekä koulujen oppikirjoista, jotka opettavat kansaa työskentelemään isänmaan hyväksi. Työteliäisyyttä painottava suomalaisuuskuva määrittää suomalaisuutta vielä nykyäänkin. (Mts. 218–221.)

Jokelan (2000) tutkimusaineisto koostuu Topeliuksen satukokoelmista *Lukemisia lapsille I–VIII*. Hän tutkii, millaisia hyvän lapsen ja hyvän kansalaisen kriteereitä Topelius luo saduissaan. Hän on valinnut näkökulmukseen sukupuoliroolit, työnteon, isänmaan ja Jumalan, sillä ne kuvaavat ihanteellista kansalaista. Näiden näkökulmien väliset suhteet sekä ihanteellisen köyhyyden kysymys ovat myös omat näkökulmansa. Tutkimusmetodina Jokelalla on diskurssianalyttinen tekstianalyysi. Lisäksi hän tarkastelee kohdetekstinsä *Lukemisia lapsille I–VIII* aikakauden kontekstia. (Jokela 2000.) Jokelan (2000: 104–105) mukaan Topelius on yhtenäistänyt Suomen kansaa luomalla yhteisiä arvoja, kriteerejä ja tavoitteita. Topelius on luonut teksteissään vaikutelmaa, jonka mukaan kaikkien kansalaisten tulee keskittyä isänmaallisiin asioihin riippumatta ulkoisista tekijöistä. Topeliuksen diskurssi tavoittelee työteliästä, rehellistä, Jumalaa kunnioittavaa ja isänmaallista kansalaista. (Mts. 104–105.)

Tutkimusta Topeliuksen satujen eri versioista ja erikielisistä versioista on tehnyt Paula Huhtala (1998). Oma tutkielmani on myös erikielisten versioiden vertailua, joten Huhtalan tutkimus on oman tutkielmani kannalta hyvin merkittävä. Huhtalan tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten Topeliuksen satu Pikku Matti on suomennettu sekä miten alkuperäistä satua on muokattu uudemmissa versioissa. Huhtalan tarkoituksena on tutkia myös sitä, miten satua on muokattu eri aikakausina aikaan sopivaksi sekä millaisia käännösmetodeja suomentajat ovat käyttäneet. Pikku Matti on ilmestynyt vuonna 1852. Artikkelin tutkimusaineistona on neljä versiota sadusta. Näistä kaksi on ruotsinkielistä ja kaksi suomenkielistä. Vertailuparina ovat Topeliuksen alkuperäinen satu sekä sen pohjalta tehty suomennos vuosilta 1906–1907. (Huhtala 1998: 86.) Huhtala (1998: 86) pyrkii tutkimuksessaan selvittämään, kuinka satua on muokattu vuonna 1984 satukirjassa julkaistussa ruotsinkielisessä versiossa. Satukirjan vuoden 1984 suomennoksen Pikku Matti on Huhtalan neljäs tutkimusaineisto. Tutkimusmetodinä hän käyttää pääosin kuvailevaa metodologiaa sekä osittain kvantitatiivista metodologiaa. (Mts. 86.)

Huhtalan (1998: 85) tutkimuksesta käy ilmi, että sadun uudemmissa versioissa – sekä ruotsinkielisessä että suomenkielisessä käännöksessä – on huomattavasti vähemmän isänmaallisuutta ja uskonnollisuutta kuin alkuperäisessä sadussa. Vanhemmassa suomenkielisessä käännöksessä isänmaallisuus ja uskonnollisuus puolestaan on säilytetty (mts. 85). Huhtala (1998: 89) arvelee isänmaallisuuden ja uskonnollisuuden poistamisen uudemmissa versioista johtuvan uskonnon merkityksen muuttumisesta ja muista yhteiskunnallisista muutoksista. Pikku Mattin versiot poikkeavat myös rakenteeltaan alkuperäisestä sadusta: virkerajat muuttuvat uudemmissa versioissa. Useimmin vanhan version yhdestä virkkeestä tulee uuteen versioon kaksi erillistä virkettä. (Mts. 86–87.) Kaiken kaikkiaan uudemmassa ruotsinkielisessä versiossa on enemmän muutoksia alkuperäiseen satuun verrattuna kuin vanhemmassa suomennoksessa. Huhtala ei ole ottanut huomioon suomen ja ruotsin kielen välisistä rakenteellisista eroista johtuvia muutoksia. (Mts. 93.) Huhtala (1998: 93) tulkitsee alkuperäisen sadun ja uudemman ruotsinkielisen sadun erojen johtuvan ilmestymisajankohdasta: uudemman version kirjoittaja on tehnyt sadusta nykyihmiselle luettavamman.

2 TOPELIUS KIRJAILIJANA

Tässä luvussa esittelen Topeliusta ja hänen tuotantoaan. Esittelyn tarkoitus on antaa kattava kuva Topeliuksen merkittävistä teoksista ja hänen merkityksestään kirjallisuuden alalla. Zacharias Topelius aloitti kirjailijan uransa 1800-luvun puolivälissä, jolloin myös suomalainen satukirjallisuus sai alkunsa. Hänen tuotantonsa oli monipuolista: hän kirjoitti niin runoja, kuvaelmia, satuja kuin satunäytelmiä. Satujen ja satunäytelmien suosio on jatkunut tähän päivään asti. Topeliuksen tuotannosta kumpuavat isänmaallisuus, lempeä uskonnollisuus sekä lasten tarpeiden huomioonottaminen. (Pilhjerta 1997: 5.) Nämä ovat Pilhjertan (1997: 5) mukaan sellaisia arvoja, jotka ovat nousseet uudelleen pintaan. Olen havainnut saman kuin Pilhjerta: kyseiset arvot ovat tärkeitä monelle nykyäänkin. Näiden arvojen puitteissa Topeliuksen tuotannolla on merkittävä vaikutus lukijoihin.

Zacharias Topelius syntyi 14. tammikuuta vuonna 1818 Uusikaarlepyyn lähellä. Hänen isänsä oli piirilääkäri sekä nimekäs kansanrunojen kerääjä Zacharias Topelius, joka kasvatti poikaansa ahkeraksi, rehelliseksi, hillityksi, avuliaaksi ja reippaaksi. Äiti Catharina Sofia Calamnius puolestaan oli tunnettu pedagogisista kyvyistään. Topelius otti vaikutteita vanhemmiltaan ja painotti pedagogisessa ohjelmassaan samoja tavoitteita. Topeliuksen pedagoginen ja moraalinen vaikutus on ollut merkittävää. *Maamme kirjan* myötä Topelius vaikutti myös isänmaakäsitykseen ja kansanmoraaliin. (Klinge 1998: 18–19.) Riikosen (2013: 420) mukaan *Maamme kirja* arvosteltiin muun muassa sen uskonnollisuuden vuoksi. Myöhemmin arvostelua on herättänyt esimerkiksi se, että teos luo kansallisia stereotypioita (mts. 420). Topelius on kirjoittanut *Maamme kirjan* (*Boken om vårt land* 1875) lisäksi toisenkin merkittävän tietokirjan jo aiemmin: *Luonnonkirjan* (*Naturens bok* 1856). Molemmat teokset ovat lasten ja nuorten tietokirjoja, ja ne on tarkoitettu koululaisten luku- kirjoiksi. (Bengtsson 2013: 588.)

Topelius valittiin Helsingfors Tidningar -lehden toimittajaksi vuonna 1841. Hän toi esiin sosiaalisia kysymyksiä sekä kauppaan, liikenteeseen ja kasvatukseen liittyviä teemoja. Hän julkaisi myös runoja ja feuilletoneja eli jatkokertomuksia. Vuonna 1849 ilmestyi jatkokertomus *Gamla baron på Rautakylä* ja vuonna 1850 *Hertiginnan af Finland. Fältskärns berättelser*, suomeksi *Välskärin kertomukset*, alkoi ilmestyä vuonna 1851. Muutakin Topeliuksen tuotantoa alkoi ilmestyä samoihin aikoihin sekä Helsingfors Tidningar -lehdessä että muissa lehdissä. Topeliuksen ensimmäiset satukokoelmat puolestaan ilmestyivät vuosina 1847–1852 nimellä *Sagor. Läsning för barn*, suomeksi *Lukemisia lapsille*, on sarja satukokoelmia vuosilta 1865–1896. Kaikki aiemmin julkaistut sadut ja lastenrunot eivät ole mukana tässä sarjassa. (Klinge 1998: 22–25.)

Topelius vakiinnutti lastenkirjallisuuden Suomeen ja leimasi pohjoismaisia lastenlehtiä 1800-luvun puolivälistä ensimmäiseen maailmansotaan saakka. Hän oli tietoinen lastenkirjallisuuden laadusta, ja hänellä oli vakavia aikomuksia sen suhteen. Tämän vuoksi on puhuttu jopa lastenkirjallisuusohjelmasta. Topelius käytti saduissaan persoonapronomineja puhuakseen suoraan lapselle. Tällä hän loi yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Svenska litteratursällskapet i Finland 2015.) Klingen (1998: 25) mukaan Topeliuksen satujen lapset ovat luonteeltaan reippaita sekä aloitteellisia. Kasvatus ja oppiminen korostuvat Topeliuksen uushumanistisessa pedagogisessa ohjelmassa. Se näkyy tässä myönteisessä luonteenmuodostuksessa: reippaudessa ja aloitteellisuudessa. (Mts. 25.) Topeliusta arvostettiin eniten juuri satukirjailijana, vaikka hänen merkityksensä muillakin aloilla oli suuri: hän oli journalisti, professori sekä yhteiskunnallinen toimija (mts. 35).

Topeliuksen tärkeimpiä innoittajia ja esikuvia olivat muiden muassa H. C. Andersen sekä kansalliseepos *Kalevalan* koonnut Elias Lönnrot. Topelius oli kiinnostunut kansansaduista, taidesaduista ja kansanrunoudesta. Kansanrunouteen hän tutustui jo kotona, sillä hänen isänsä keräsi kansanrunoja. (Svenska litteratursällskapet i Finland 2015.) Topeliuksen ruotsinkielistä tuotantoa alettiin suomentaa vuonna 1848. Teoksia on käännetty myös muun muassa tanskaksi, englanniksi, saksaksi, islanniksi, ranskaksi, viroksi sekä venäjäksi. (Klinge 1998: 36.) Topeliuksen tarinoiden ensimmäiset suomennokset vuodelta 1848 ovat C. G. Borgin käsialaa (Kuivasmäki 2007: 300). Johan Bäckvall on laatinut ensimmäiset Luonnon-kirjan ja Maamme kirjan suomennokset. Luonnonkirjan ensimmäinen suomennos on vuodelta 1860 ja Maamme kirjan vuodelta 1876. (Katajamäki 2007: 72.) Erityisesti romaaniensa avulla Topelius on vaikuttanut paitsi suomalaisten, myös ruotsalaisten historiakäsitykseen. Romaanit myös edistivät hänen nimitystään ylimääräiseksi professoriksi. (Klinge 1998: 39.) Klingen (1998: 279–280) mukaan Topeliuksen tarkoituksena oli elävöittää Suomen ja Ruotsin historiaa *Välskärin kertomusten* kautta. Tavoitteen päämäärä oli niin pedagoginen, kirjallinen kuin ekonominen. Tieteellisinä tavoitteina olivat poliittisen historian ja sotahistorian yhdistäminen sosiaali- ja kulttuurihistoriaan sekä Ruotsin 1600- ja 1700-luvun historiaan ja Suomen syntyyn liittyvien näkemysten uudistaminen. Jälkimmäinen tavoite ei kuitenkaan täyttnyt. (Mts. 279–280.) *Hertiginnan af Finland*, suomeksi *Suomen Herttuatar*, on historiallinen romaani, joka edeltää Välskärin kertomuksia. Teoksessa on sama kertoja välskäri Bäck. Teoksessa on fiktiivinen osa, joka kertoo Suomen Herttuattaresta, sekä ei-fiktiivinen osa, joka kertoo vuosien 1741–1743 sodasta ja Suomen valloituksesta. *Suomen Herttuatarta* voidaan pitää Suomen personifikaationa. (Mts. 288–290.) Topelius kuoli 12. maaliskuuta vuonna 1898 (mts. 34).

Kuivasmäen (2007: 299) mukaan Topeliuksen Helsingfors Tidningar -lehdessä vuonna 1855 julkaiseva kirjoitussarja ”Om läsning för barn” on merkittävä. Siinä hän kertoo, mikä kirjallisuus

on hyvää sekä millaista kirjallisuutta lapset hänen mielestään tarvitsevat. Kirjoitussarja ohjasi kustantajia, kirjoittajia sekä todennäköisesti käännöspolitiikkaa. (Mts. 299.) Kuivasmäki (2007: 302) mainitsee, että Seija Haapakoski on tutkinut sadun Vattumato suomennoksia. Kuivasmäen (2007: 302) mukaan Haapakoski on havainnut esimerkiksi, että asennemuutokset ja ideologiset syyt vaikuttavat Irja Lappalaisen vuoden 1990 Vattumadon suomennokseen: käskyt on vaihdettu suostuteluksi ja iltarukous on jätetty pois. Tutkin juuri tätä Lappalaisen suomennosta omassa tutkielmassani. Olisi mielenkiintoista selvittää tarkemmin, mitkä syyt vaikuttavat mihinkin Lappalaisen suomennoksen ruotsinkielisestä sadusta poikkeavaan piirteeseen.

Koskisen ja Paloposken (2015: 195) mukaan Topeliuksen ja tämän teoksen Fältskärns berättelser asema suomalaisen kirjallisuuden kaanonissa on vahva. Fältskärns berättelser -teoksesta on tehty 1800-luvulla kolme suomennosta. Suomennoksista viimeisin, Juhani Ahon vuosina 1895–1896 julkaistu käännös on säilynyt tähän päivään asti. Ahon jälkeen ei ole tehty kokonaan uutta käännöstä Välskärin kertomuksista. (Mts. 196.) Katajamäki (2007: 72) puhuu klassikkosuomennoksesta kertoessaan tästä Ahon Välskärin kertomuksia -suomennoksesta. Topeliuksen maine kansan satusetänä on Koskisen ja Paloposken (2015: 200) mukaan saanut alkunsa Maamme kirjan koulullevityksestä. Topeliuksen teoksista tehdyt suomennokset ovat näin ollen erittäin tärkeitä: ilman niitä Topelius ei olisi saavuttanut koko Suomen kansaa eikä olisi meille niin merkittävä, kuin hän nyt on.

3 SATUJEN MERKITYS JA KÄÄNTÄMINEN

Tähän lukuun olen ottanut mukaan kaksi näkökulmaa, joiden esittely on tärkeää tutkielmani kannalta. Ensimmäisessä alaluvussa kerron satujen merkityksestä Bettelheimin (1975) teoksen *Satujen lumous* avulla. Tämän näkökulman esittelyn taustalla on se, että oman tutkielmani aineistona ovat sadut. Toisessa alaluvussa esittelen käännteoriaa, sillä tutkin kahdenkielisiä tekstejä: ruotsinkielisiä satuja ja suomennoksia.

3.1 Satujen merkitys

Bettelheim (1975: 10) pohtii, kuinka lapsille saa sellaisen kokemuksen, että elämä on merkityksellistä. Tärkeimmäksi asiaksi hän nostaa lapsesta huolehtimisen ja toiseksi tärkeimmäksi kulttuuriperinnön välittämisen kirjallisuuden avulla. Tämä edellyttää sitä, että luetulla on merkitystä lapselle. Kertomuksen pitäisi esimerkiksi olla lapsen mielestä huvittava ja herättää hänessä uteliaisuutta. (Mts. 10–11.) Bettelheimin (1975: 11) mukaan vanhat kansansadut tarjoavat lapsille – ja myös aikuisille – kaikkein eniten, sillä ne antavat paljon tietoa ja oivalluksia ihmisen sisäisistä ongelmista sekä oikeita ratkaisuja ongelmiin. Hän ottaa huomioon nykyisen massayhteiskunnan ja sen, etteivät vanhat kansansadut kuvaa sen elämänoloja. Hän on silti sitä mieltä, että nämä kansansadun välittämät ominaisuudet pätevät myös nyky-yhteiskunnassa. (Mts. 11.)

Sadut auttavat lasta esimerkiksi ottamaan selvää tunteistaan ja löytämään merkityksiä (mts. 11–12). Bettelheim (1975: 11–12) korostaa sadun merkitystä moraalisisessa kasvatuksessa. Sadun avulla asiat muuttuvat merkityksellisiksi ja konkretisoituvat eivätkä jää abstraktille tasolle. Ihmisen tietoisuudelle, esitietoisuudelle ja piilotajunnalle saduilla on merkittävä rooli: ne välittävät viestejä näille tietoisuuden ja tajunnan tasoille. (Mts. 11–12.) Bettelheimin käsitys sadun merkityksestä on mielestäni silmiä avaava. Sadun viihteellinen arvo voidaan huomata helposti, mutta esimerkiksi moraalisiin liittyvät piirteet voivat jäädä täysin piiloon.

Bettelheimin (1975: 14) mukaan sadut antavat lapsen mielikuvitukselle uusia ulottuvuuksia. Unissaan lapsi voi käsitellä piilotajuntaansa liittyviä asioita: hän sovittaa piilotajuntaan liittyviä asioita tietoisiin kuvitelmiin. Sadut herättävät kuvia lapsen mielessä, ja lapsi jäsentää päiväuniaan niiden avulla. Piilotajuisia aineksia on päästettävä tietoisuuteen ja niitä on työstettävä mielikuvituksessa, jotta henkilön – lapsen tai aikuisen – persoonallisuus ei vaurioituisi. (Mts. 14) Bettelheim (1975: 14–15) toteaa, että tästä huolimatta monet vanhemmat haluavat esittää lapselle vain elämän

aurinkoisen puolen: tietoista todellisuutta ja lapsen toiveita vastaavaa todellisuutta. Bettelheimin (1975: 14–15) mukaan tällainen yksipuolisuus ei tee hyvää mielelle. Olen samaa mieltä Bettelheimin kanssa: lapsille pitäisi antaa monipuolisia kuvia todellisuudesta. Jos vanhemmat uskovat elämän pimeän puolen näyttämisen järkyttävän lasta, lapsen persoonallisuus häiriintyy sen sijaan, että hän saisi suojan tuota pimeyttä vastaan.

3.2 Kääntäminen

Kääntämiseen liittyy monenlaisia ilmiöitä. Tuon niitä esiin, sillä oma aineistoni koostuu kahdenkieleisistä teksteistä: ruotsinkielisistä saduista sekä niiden suomennoksista. En ota tutkimuksessani huomioon näitä kääntämiseen liittyviä seikkoja, mutta niiden esitleminen on tärkeää, koska ne ovat väistämättä myös oman aineistoni taustalla.

Vehmas-Lehdon (2011: 29) mukaan eri tekstilajeihin kuuluvat tekstit eroavat toisistaan rakenteellisesti, sisällöllisesti ja kielellisesti. Kaavamaiset ilmaukset ja kvantitatiiviset eli määrälliset piirteet ovat kielellisiä eroja. Kaavamainen ilmaus voi olla esimerkiksi ”olipa kerran”. Kvantitatiivisia piirteitä puolestaan ovat kielellisten ilmiöiden mitattavat ominaisuudet tai esiintymistaajuudet. Eri kulttuureissa on erilaisia tekstilajikonventioita, joten saman tekstilajin edustajat voivat olla erilaisia eri kieliyhteisöissä. Käännöstyössä on keskeistä pohtia, noudatetaanko lähtö- vai tulokielen konventioita. Käännösteksteissä on kuitenkin aina mukana sekä lähtökieli ja -kulttuuri että tulokieli ja -kulttuuri. Tämä johtuu kielen käsitemaailmaa heijastavasta luonteesta. Nimenomaan kielelliset konventiot liittyvät käännöstyöhön, sillä rakennetta ja sisältöä ei yleensä muuteta. (Mts. 29.) Topelius oli suomalainen, joka kirjoitti ruotsiksi. Hän ja hänen satunsa edustavat siis suomenruotsalaista ja suomalaista kulttuuria. Lappalainen suomennoksineen puolestaan edustaa suomalaista kulttuuria. Kulttuurien välillä on jonkin verran eroja mutta ei kuitenkaan niin paljon kuin eri maiden välisillä kulttuureilla.

Käännöksiin liittyy käännösuniversaaleja eli ilmiöitä, jotka pätevät kaikenkielisiin käännöksiin. Yksi näistä on käännösinterferenssi. Se tarkoittaa sitä, että lähtökieli tulee käännökseen, vaikka niin ei edes toivottaisi tapahtuvan. Lähtötekstin kvantitatiivisia ominaisuuksia ei ole helppoa huomata, joten käännösinterferenssiä on hankala estää. (Vehmas-Lehto 2011: 29–30.)

Kun tiedon välillisyyttä osoitetaan kielellisin keinoin, puhutaan evidentialisuudesta. Kielellisin keinoin osoitetaan siis se, että tekstissä ilmenevä tieto ei perustu kirjoittajan omiin havaintoihin. Kvalitatiivinen tekstintutkimus tarkastelee evidentialisuutta, kun se tutkii, kenen näkökulma tekstistä kumpuaa. Näkökulma voi olla jonkun muunkin kuin tekstin tuottajan, joka voi toimia viestin

välittäjänä. (Helin 2011: 145.) Saduilla ja niiden käänöksillä on kertoja, jonka näkökulmasta asioita tarkastellaan. Niiden kääntämisessä ongelmaksi ei siis muodostu se, onko näkökulma tekstin tuottajan, kääntäjän vai jonkun muun.

Helinin (2011: 152) mukaan kääntämisen kannalta on keskeistä pohtia, kuinka lähtötekstin evidentialisuutta tulisi tulkita. Toinen keskeinen kysymys on, kuinka evidentialisuutta rakennetaan käänökseen. Ensin kääntäjä tutkii lähtötekstiä ja havainnoi, milloin lähtötekstin tuottaja käyttää evidentialisia keinoja osoittaakseen tekstin tiedon välillisyyden sekä sen, ettei tieto ole hänen oma näkökantansa. Mikäli lähtötekstin tuottaja ilmaisee tiedon välillisyyttä, kääntäjän on myös tehtävä niin käyttäen kohdekielen keinoja. Jos kääntäjä ei toimi samoin kuin tekstin tuottaja, hän voi tulla väittäneeksi jotakin tietoa tekstin tuottajan lausumaksi, vaikka tieto olisi oikeasti peräisin välillisestä lähteestä. Tällöin tietolähde vääristyy, ja kääntäjä voi joutua vastuuseen tekstin totuudellisuudesta. (Mts. 152.)

Bakerin (2011: 15) mukaan sopivan käänösvastaavuuden valinta tietyssä kontekstissa riippuu monesta eri tekijästä. Osa on kielellisiä ja osa kielen ulkopuolisia. Kielellisiä ovat esimerkiksi idiomit eli vakiintuneet ilmaukset. (Mts. 15.) Kielen ulkopuoliset tekijät ottavat huomioon lukijakunnan ja kommunikaatiotilanteet (mts. 230).

Kun kielenulkoista tilannetta puetaan lauseeksi, voi Hiirikosken (2004: 35) mukaan tavasta riippuen syntyä erilaisia tulkintoja. Erilaiset tavat kielentää lause vaikuttavat tekstin painotuksiin. Tematiikka ja lausetyyppi ovat lauseenmuodostuksen tasoja, jotka vaikuttavat siihen, millainen kuva todellisen maailman tilanteesta muodostuu. (Mts. 35.) Lauseen tematiikka tarkoittaa esitysjärjestyttä, jossa tilanteen osanottajat ovat, sekä tutun ja uuden tiedon sijoittamista lauseeseen. Useimmissa kielissä tuttu tieto on lauseen alussa, teemassa. Uusi tieto puolestaan on lauseen lopussa, reemassa. Lausetyyppi tarkoittaa valintaa, jossa tieto sijoitetaan päälauseeseen tai sivulauseeseen. Siihen liittyy valinta, mitkä osanottajat ovat subjekteja ja mitkä objekteja. (Mts. 36–38.)

4 M. A. K. HALLIDAYN SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELITEORIA

4.1 Metafunktiot

Tässä luvussa esittelen M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalista kieliteoriaa, sillä se muodostaa tutkielmani teoreettisen viitekehyksen sekä analyysimenetelmän. Systeemis-funktionaalissa kieliteoriassa kieli nähdään merkityspotentiaalina, jonka avulla tuotetaan merkityksiä. Tämän vuoksi systeemis-funktionaalinen kieliteoria jäsentää kielioppikuvaukset merkityksen pohjalta. Moni perinteinen kielioppi puolestaan jäsentää kuvaukset muotojen ja rakenteiden pohjalta. Muodot ja rakenteet ovat tärkeitä myös funktionaalissa lauseopissa, sillä merkityksiä voidaan tuottaa ainoastaan merkityksellisten sanojen ja lauserakenteiden pohjalta. Funktionaalinen lauseoppi selvittää muotojen ja rakenteiden tehtävää sekä korostaa kieltä merkityksiä tuottavana resurssina. (Shore 2014: 53.)

Hallidayn (Halliday & Matthiessen 1999: 511) mukaan on olemassa kolme kieltä säätelevää metafunktiota: ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen. Ideationaalinen eli representatiivinen metafunktio tarkoittaa sitä, että kieltä käytetään konstruoimaan kokemus- ja mielikuvitusmaailmoja. Interpersoonainen metafunktio liittyy sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen kielen avulla sekä omiin ja toisten sanomisiin suhtautumiseen kielen avulla. Tekstuaalinen metafunktio tarkastelee kieltä itseään. (Mts. 511–512; Shore 2012a: 146–147.) Hallidayn (Halliday & Matthiessen 1999: 511) mukaan ideationaalinen metafunktio jakautuu eksperientiaaliseen ja loogiseen metafunktioon (ks. Shore 2012b: 161). Hyödynnän omassa tutkielmassani systeemis-funktionaalisen kieliteorian eksperientiaalista ja interpersoonaista metafunktiota. Eksperientiaalisen metafunktion avulla saan selville muun muassa satujen aiheita ja teemoja sekä sitä kautta arvoja. Interpersoonaisen metafunktion avulla tutkin esimerkiksi henkilöiden välisiä suhteita, jotka myös paljastavat arvoja. Esittelen tässä alaluvussa ensin lyhyesti loogisen ja tekstuaalisen metafunktion, jotta kieliteoria hahmottuu kokonaisuudessaan. Käsittelen eksperientiaalista ja interpersoonaista metafunktiota omissa alaluvuissaan, jotka ovat tämän alaluvun jälkeen.

Looginen metafunktio tarkastelee kielen käyttöä olioiden ja tapahtumien laajempien yhdistelmien konstruoinnissa. Näitä laajempia yhdistelmiä ovat lause- ja lausekekompleksit. Lausekekompleksi voi sisältää esimerkiksi keskenään rinnasteiset lausekkeet ja lausekompleksi päälauseen ja sivulauseen, jotka on yhdistetty konjunktiolla. (Shore 2012a: 147.)

Kokemukset liittyvät loogiseen metafunktiioon, joten kerron niistä tässä, vaikka en hyödynnäkään loogista metafunktiota omassa tutkielmassani. Kokemuksia muodostavat muutokset eivät ole toisistaan riippumattomia. Kokemus viittaa siihen, että yksi asia johtaa toiseen. Tarkka syy-suhde voi kuitenkin vaihdella eri muutosten välillä. Looginen metafunktio sisältää kahdenlaisia loogisia suhteita: ekspansio eli laajennus sekä projektio. (Halliday & Matthiessen 1999: 520.) Projektio tarkoittaa suoraa tai epäsuoraa esitystä (Shore 2012a: 172). Laajennuksessa tietyt kaksi prosessia ovat samassa kokemusjärjestyksessä. Jälkimmäinen tulkitaan ensimmäisen laajennuksena. Projektiossa puolestaan jälkimmäinen prosessi tulkitaan kuuluvaksi eri kokemusjärjestykseen. Ensimmäinen prosessi on suunniteltu sen semioottisella tasolla. (Halliday & Matthiessen 1999: 520.)

Laajennuksesta on olemassa erilaisia tyyppejä. Yksi näistä on prosessin yksityiskohtainen kuvaaminen. Tässä tyypissä toisto ja selkeyttäminen ovat keskeisiä toimintoja. Niitä ovat esimerkiksi ilmaukset *eli* ja *toisin sanoen*. Toisessa laajennustyyppissä jälkimmäinen prosessi tulkitaan ensimmäisen prosessin lisäykseksi, vaihtoehdoksi, korvikkeeksi tai jonkinlaiseksi ehdoksi tai vastakohtaksi. Tässä laajennustyyppissä ilmenee usein konjunktioita, kuten *ja*, *tai* sekä *mutta*. Kolmas laajennustyyppi on sellainen, jossa toisella prosessilla tehostetaan ensimmäistä prosessia ja luodaan täsmällinen semanttinen suhde. Tähän suhteeseen liittyvät muun muassa aika, syy, tilanne ja keino, joita voidaan ilmaista esimerkiksi konjunktioilla *koska*, *vaikka* ja *jos*. (Mts. 520–521.) Projektiossa toinen prosessi tulkitsee toista siten, että jälkimmäisestä prosessista tulee sanomisten tai ajatusten kuvaus. Kyseeseen tulevat verbaaliset ja mentaaliset prosessit, kuten *sanoa*, *kertoa*, *ajatella* ja *haluta*. (Mts. 521.)

Kahdessa seuraavassa kappaleessa esittelen lyhyesti tekstuaalisen metafunktion, vaikka en hyödynnä tätäkään metafunktiota omassa tutkielmassani. Tekstuaalisella metafunktiolla ei ole erillistä tehtävää taustallaan, vaan kaikki kielen käyttö sisältää tekstin luomista. Tekstuaalinen metafunktio ei juonna juuriaan ulkoisesta kontekstista. Se kohdistuu sisäisesti kieleen itseensä. (Halliday & Matthiessen 1999: 528.) Tekstuaalinen metafunktio tarkastelee tekstin koheesiokkeinoja sekä teeman- ja informaationkulkua (Shore 2012a: 148). Lauseiden toisiinsa sitomisen osoittaminen tai osoittamatta jättäminen on olennainen osa tekstuaalista merkitystä. Sidoksisuutta tarkasteltaessa keskeinen kysymys on, kuinka lauseet jäsenyivät tekstuaalisesti. Lauseenjäsenten sijaan käytetään termejä teema eli annettu tieto sekä reema eli uusi tieto. Toinen keskeinen kysymys sidoksisuuden tarkastelussa on, millaisia sidoksia ja suhteita eri lauseiden välille muodostuu. (Halliday & Matthiessen 1999: 529; Shore 2014: 58.) Teema viittaa Bakerin (2011: 133) mukaan lauseen merkitykseen. Teema on se, mistä puhuja puhuu, ja se sijaitsee lauseen alussa. Sillä on kaksi tehtävää: yhtenäisen näkökulman ylläpitäminen ja myöhempien puheenjaksojen kehittämiseen osallistuminen.

Reema on se, mitä puhuja sanoo teemasta. Se edustaa ydinasiaa, jota puhuja haluaa ilmaista kuulijalle. Se myös toteuttaa ilmauksen viestivän tarkoituksen. (Mts. 133.) Teeman ja reeman välinen ero on myös puhujakohtaista. Ero perustuu siihen, mitä puhuja haluaa ensimmäiseksi sanoa ja miten hän jatkaa. Kuulijalähtöisesti ero puolestaan perustuu annettuun ja uuteen tietoon. Ensimmäistä osaa viestistä, annettua tietoa, puhuja pitää kuulijalle tutuna. Toinen osa ilmaisee uutta tietoa, jonka puhuja välittää kuulijalle. Annettu tieto edustaa puhujan ja kuulijan yhteistä maaperää, jonka pohjalta voidaan kuvailla uutta tietoa. (Mts. 156.)

Sidosten ja niiden suhteiden tarkastelussa keskeisiä ovat kohesiiviset sidokset. Hallidayn mukaan sidoksia on neljää erilaista: tekstuaalinen viittaus, tekstuaalinen ellipsi, kytkentä ja leksikaaliset suhteet. Tekstuaalinen viittaus tarkoittaa sitä, että joku tekstin osa toimii jonkun toisen osan viittauspisteenä. Esimerkiksi pronominit viittaavat muihin sanoihin, jolloin muut sanat ovat pronominiin viittauspisteitä. Tekstuaalinen ellipsi viittaa tekstissä olevaan aukkoon. Aukon tilalla ei tarvitse olla sanaa, koska se käy ilmi edellä olevasta tekstistä. Kytkentään liittyy konjunktioiden käyttöä ja leksikaalisiin suhteisiin sanojen välisiä merkityssuhteita. (Halliday & Matthiessen 1999: 530–531; Shore 2014: 58–59.)

4.1.1 Eksperientiaalinen metafunktio

Tutkielmani kannalta eksperientiaalinen metafunktio on hyödyllinen, sillä siihen kuuluu sanaston ja lausetyyppien tarkastelu. Tarkastelen omassa tutkielmassani satujen sanastoa ja verbejä. Luokittelen satujen sanastoa kokonaisuuksiin ja analysoin niitä esimerkkien pohjalta. Sanaston tutkimisen avulla saan kuvan esimerkiksi tärkeistä aiheista ja teemoista, joita sadut käsittelevät. Luokittelen saduista verbejä: materiaalisia, mentaalaisia ja relationaalisia. Esittelen nämä lausetyypit tässä alaluvussa. Analysoin saduissa ilmeneviä verbejä nostamieni esimerkkien pohjalta. Verbien avulla voin tutkia esimerkiksi, millaisia ajatuksia, tekoja ja suhteita saduissa on. Näiden sekä sanaston kautta esiin nousseiden aiheiden ja teemojen avulla tulkiten satuja. Näin saan vastauksia tutkimuskysymyksieni. Analysoin sekä alkuperäiskieliset sadut että suomennokset samalla tavalla ja vertailen niitä. Siten saan vastauksen myös kysymykseen, kuinka ruotsinkielisten satujen ja suomennosten arvomaailmat eroavat toisistaan.

Eksperientiaalinen metafunktio liittyy ulkomaailmojen ja mielikuvitusmaailmojen tapahtumien, toimintojen ja tilojen konstruoimiseen kielen avulla. Eksperientiaalinen metafunktio tarkastelee myös tapahtumiin, toimintoihin ja tiloihin liittyviä olioita ja olosuhteita. Eksperientiaalinen näkökulma tarkastelee sekä leksikaalisia eli sisältösanoja ja näiden keskinäisiä suhteita että eksperienti-

aalisia eli maailmaa konstruoivia lausetyyppejä. (Halliday & Matthiessen 1999: 511; Shore 2012a: 147.)

Systeemis-funktionaalisen kieliteorian mukaan sisältösanat tarkentavat muutoin abstraktiksi jäävän lausekuvion merkitystä (Shore 2014: 55). Sanastosta käy ilmi, mitkä näkökulmat ja elämänalueet tekstissä kohtaavat. Elämänalueita voivat olla esimerkiksi tiedemaailma, arkielämä ja perhesanasto. Sanojen järjestyneet merkityssuhteet ovat keskeisiä leksikaalisten valintojen tarkastelussa. Merkityssuhteita ovat meronymia eli osa–kokonaisuus-suhde, hyponymia eli yläkäsite–alakäsite-suhde, synonymia ja antonymia eli vastakohtaisuussuhde. (Shore 2012b: 163.) Eksperientiaalisen metafunktion yksi lähtökohta ovat siis tekstin sanat ja niiden väliset suhteet. Sanojen järjestyneitä merkityssuhteita hyödynnetään siihen, että voidaan selvittää eri sanastojen kohtaamista tekstissä. Käytän tutkielmassani tätä hyödyksi: jaottelen sanoja ryhmiin ja pohdin sanaryhmien kohtaamista saduissa. Kun analysoin esimerkiksi uskonnon kohtaamista taikauskon kanssa, tulkitsen niiden merkityksiä. Tämän avulla tulkitsen satuun sisältyvää arvomaailmaa.

Kuirin (2012: 30) mukaan synonymia tarkoittaa sitä, että sanoilla on keskenään sama merkitys mutta ne ovat erimuotoisia eli niiden äänneasu on erilainen. Esimerkki synonyymisista sanoista ovat sanat *aalto* ja *laine*. Täydellistä synonymiaa ei ole juurikaan, sillä sanojen esiintymisympäristöjen tulisi olla täysin samat. Sanoja *aalto* ja *laine* ei voida korvata toisillaan missä tahansa lauseyhteydessä tai käyttötilanteessa. Synonyymeja voivat olla vain muodoltaan riittävän erilaiset lekseemit eli itsenäiset sanat. Samamerkityksiset postpositiot *vuoksi* ja *takia* ovat kielipollisia elementtejä, joten ne eivät ole synonyymeja. *Jakaa*-verbin johdokset *jakaantua* ja *jakautua* eivät myöskään ole synonyymeja, sillä ne eivät ole riittävän erilaisia. (Mts. 30.) Omassa tutkielmassani on mielenkiintoista pohtia, miksi jostakin asiasta on käytetty juuri tiettyä muotoa, jos sanalla on olemassa synonyymeja. Analyysissäni pohdin esimerkiksi sanojen *Jumala* ja *Luoja* käyttöä. Toisinaan samasta asiasta on käytetty useampia sanoja eli on käytetty keskenään synonyymisia sanoja. Tällöin ne toimivat tehokkaasti yhdessä ja tähdentävät merkitsemäänsä asiaa.

Hyponymia on sisältyvyysuhde eli ekstensionaalinen inkluusio (Kuiri 2012: 34). Kuirin (2012: 34) mukaan sanan ekstension laajuus kertoo, onko sana hyperonyymi vai hyponyymi toisiin sanoihin nähden. Esimerkiksi sanan *koira* ekstensio sisältää myös sanan *spanieli* ekstension. *Koira*-sanalla on laajempi ekstensio, joten se on hyperonyymi. Sanalla *spanieli* puolestaan on suppeampi ekstensio, joten se on *koiran* hyponyymi. (Mts. 34.) Hyponymian avulla tutkin, minkä sanan ylä- tai alakäsitteitä tietyt sanat ovat. On hyödyllistä tarkastella myös sitä, kuinka tarkasti jokin asia on määritelty, esimerkiksi onko siitä käytetty sanaa, jolla on hyvin suppea ekstensio vai sanaa, jolla on

todella laaja ekstensio. Nostan analyysissäni esille esimerkiksi yläkäsitteen *vuohi* sekä sen alakäsitteet *kuttu* ja *kili*. Yksittäisen sanan ekstensio voi vaikuttaa siihen, kuinka teksti ymmärretään.

Meronymia viittaa Kuirin (2012: 35) mukaan sanojen tarkoitteiden eli ekstensioiden osakokonaisuus-suhteisiin. Holonyymi on se sana, joka tarkoittaa kokonaisuutta, ja meronyymi se, joka tarkoittaa osia. Esimerkiksi sana *ruumis* on sanojen *jalka*, *käsi* ja *pää* holonyymi. Sanat *jalka*, *käsi* ja *pää* puolestaan ovat sanan *ruumis* meronyymeja. (Mts. 35.) Holonyymi tarkoittaa siis kokonaisuutta, ja se voi viitata niin ihmisiin, eläimiin kuin elottomiinkin asioihin.

Antonymia eli vastakohtaisuussuhde perustuu Kuirin (2012: 36–37) mukaan siihen, että sanat mielletään toistensa vastakohtiksi. Sanat voidaan käsittää vastakohtaisiksi luokiksi, esimerkiksi sanat *nuori* ja *vanha*, tai vastakkaisiksi näkökulmiksi, kuten *myydä* ja *ostaa*. Lajivastakohta eli komplementaarinen vastakohta tarkoittaa sitä, että ekstensio jaetaan kahtia: esimerkiksi elolliset entiteetit voivat olla joko eläviä tai kuolleita. Astevastakohta puolestaan ei edellytä kahtia jakoa: jos esimerkiksi jokin elollinen entiteetti ei ole nuori, se ei välttämättä ole vanhakaan vaan jotain siltä väliltä. Esimerkiksi adjektiiveissa on runsaasti astevastakohtia. Niin sanottu konverssi eli konverssinen vastakohta on kolmas vastakohtatyyppi. Se viittaa vastakkaisiin näkökulmiin. Samaa toimintaa tai tapahtumaa tarkastellaan vastakkaisista näkökulmista, esimerkiksi *antaa* ja *saada* . Sosiaalisia vastakohtia taas ovat esimerkiksi *opettaja* ja *oppilas*. (Mts. 36–37.) Omassa tutkielmassani nousee keskeiseksi *rikkauden* ja *köyhyyden* vastakohtaisuus.

Lopuissa tämän alaluvun kappaleissa käsittelen eksperientiaaliseen metafunktioon kuuluvia lausetyyppejä, joita hyödynnän omassa tutkielmassani jaottelemalla saduissa ilmeneviä verbejä. Kaiken kokemuksen lähtökohtana on muutos. Muuttuva asia heijastuu ihmisen tietoisuuteen. Kie-lioppi tulkitsee muutoksen kokemusta prosessiasetelman avulla, jolloin lause on keskeinen osa kie-lioppia. Prosessiasetelmaan kuuluu kolme tyyppiä: prosessi, prosessin osanottajat sekä prosessiin kiinteästi liittyvät muut ilmiöt. (Halliday & Matthiessen 1999: 512.) Prosessit jaetaan kahteen tyyppiin: ihmisen ulkopuolella tapahtuviin sekä ihmisen tietoisuudessa tapahtuviin. Ulkopuolella tapahtuvat eli materiaaliset prosessit voi havaita näkemällä ja kuulemalla. Tietoisuudessa tapahtuvat, mentaaliset prosessit puolestaan ovat ajatuksia, tunteita sekä aistihavaintoja. Mentaaliset prosessit ovat tietoisien olentojen ominaisuus. (Mts. 513–514.)

Tekstin konstruoima maailma heijastuu eksperientiaalisista lausetyypeistä. Predikaattiverbi ja sen välttämättömät lauseenjäsenet ovat tarkastelun kohteena. Eksperientiaalisista lausetyypeistä käytetään myös nimeä prosessityyppi. Tällöin lauseen ajallinen ulottuvuus painottuu. Lausetyyppejä on kolmenlaisia: materiaalisia, mentaalisia ja relationaalisia. Materiaaliset lausetyypit konstruoivat tekoja ja tapahtumia, mentaaliset ihmisen tietoisuutta ja relationaaliset puolestaan suhteita. Materi-

aalisiin lausetyyppihin kuuluvat ne perinteisestä kieliopista tutut transitiiviset ja intransitiiviset lauseet, jotka konstruoivat tekoja ja tapahtumia, jotka johtavat tai eivät johda kohteeseen tai tulokseen. ”Mitä tapahtui?” ja ”Mitä X teki (Y:lle)?” ovat kysymyksiä, joihin materiaaliset lausetyypit antavat vastauksen. (Shore 2012b: 164.) Shoren (2012b: 165) mukaan lausetyypeillä on olemassa alakategorioita. Materiaalisen lausetyypin alakategorioita ovat esimerkiksi materiaaliset transitiivi- ja intransitiivilauseet. Transitiivilauseen objekti on kohde tai tulos, joka reaalistuu. Intransitiivilauseessa ei ole objektia. Näistä on edelleen olemassa alatyyppejä, jotka näkyvät esimerkiksi suomen kielen refleksiivijohdoksissa. (Mts. 165.)

Mentaalinen lausetyyppi ja kommunikaatioprosessi, jotka konstruoivat ihmisen tietoisuutta, eivät kohdistu tai vaikuta kohteeseen. Esimerkiksi verbit *kertoa*, *ajatella*, *pelätä* ja *nähdä* ovat tätä lausetyyppiä. Ne voivat täydentyä sellaisilla lauseilla tai rakenteilla, jotka ilmaisevat projektiota eli referointia, esimerkiksi ”näin karhun liikkuvan lähistöllä”. Materiaalisten lisäksi myös mentaalisilla lausetyypeillä on alakategorioita. (Shore 2012b: 164–165.) ISK (2004 § 445) luokittelee mentaaliset verbit kolmeen alakategoriaan: tunnetta, havaintoa sekä tiedontilaa ilmaiseviin verbeihin. Käytän omassa analyysissäni tätä ISK:n luokittelua, sillä nämä kolme alakategoriaa sopivat mentaalisten verbien analyysiini. Sadun henkilöt toimivat tietyllä tavalla, ja toiminnalle on usein joku syy, joka voi liittyä vaikkapa tunteeseen tai havaintoon.

Kolmas lausetyyppien kattokategoria on relationaalinen eli suhdelausetyyppi. Suhdelauseet rakentavat suhteen kahden olion välille. Suhde voi rakentua myös olion ja olosuhteen välille. Keskeisiä verbejä relationaalisissa lausetyypeissä ovat *olla*-verbi sekä muut verbit, jotka konstruoivat suhdetta, esimerkiksi *sisältää*. Relationaalisista lausetyypeistä on myös olemassa useita alatyyppejakoja. Yksi alakategoria on olosuhdelausetyyppi, joka sijoittaa olion paikkaan tai tilaan. Eksistentiaalilause puolestaan on olosuhdelausetyypin alakategoria ja omistuslause edelleen eksistentiaalilauseen alakategoria. (Shore 2012b: 165.)

Kaikki lausetyypit eivät sijoitu pelkästään yhteen lausetyyppiin, vaan niillä on piirteitä useasta lausetyypistä. Niitä sanotaan ”sekä että” -lausetyypeiksi. Esimerkiksi kommunikaatioprosesseissa on piirteitä sekä mentaalisista että materiaalisista lauseista. Mentaalisena piirteenä kommunikaatioprosessissa on se, että se saa täydennyksenä rakenteen tai lauseen, joka ilmentää referaattia: ”vastasin hänelle, että hän saa tulla milloin vain”. Materiaalisena piirteenä puolestaan on se, että adverbiaalilla voidaan ilmaista temporaalista ulottuvuutta: ”vastasin hitaasti”. (Mts. 166.) Materiaalisten ja mentaalisten prosessien välimaastoon sijoittuvat myös käyttäytymisprosessit. Niissä sisäiset tapahtumat ilmenevät ruumiillisena käyttäytymisenä. (Halliday & Matthiessen 1999: 514.)

4.1.2 Interpersoonainen metafunktio

Interpersoonainen metafunktio on tutkielmani kannalta hyödyllinen, sillä sen avulla voin selvittää esimerkiksi sadun henkilöiden suhtautumista. Tarkastelen saduissa ilmeneviä suhtautumiseen liittyviä leksikaalisia valintoja sekä modaalisia lausetyyppejä. Poimin saduista esimerkkejä ja analysoin niitä. Analyysin pohjalta tulkiten satuja. Vertailen alkuperäiskielisistä saduista ja suomennoksista kumpuavia tulkintoja. Näin saan vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Interpersoonainen metafunktio tarkastelee modaalisuutta, esimerkiksi modaalisia lausetyyppejä ja muita modaalisia valintoja (Shore 2012a: 147). Suhtautumiseen liittyvät leksikaaliset valinnat, persoona, modaaliset lausetyypit ja muut modaaliainekset ovat keskeisiä, kun tekstiä tarkastellaan interpersoonaisen metafunktion näkökulmasta. Suhtautumista ilmentää esimerkiksi sana *ihme*. Se ohjaa lukijaa tekstin suhteen sekä sisältää tietynlaisen asenteen merkityksen. Modaalisista lausetyypeistä esimerkiksi kysymyslause herättää lukijan mielenkiinnon. Persoonaa tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota siihen, käytetäänkö ensimmäistä, toista vai kolmatta persoonaa, passiivista vai nollapersoonaa. (Shore 2012b: 177–179.) Hyödynnän omassa analyysissäni modaalisia lausetyyppejä sekä suhtautumiseen liittyviä leksikaalisia valintoja. Niiden avulla saan kuvan siitä, kuinka satujen henkilöt suhtautuvat toisiinsa.

Interpersoonaiset lausetyypit eli väite-, kysymys- ja käskylause nähdään systeemifunktionaalissa kieliteoriassa abstrakteina kategorioina. Väitelause viittaa usein tiedonjakajan rooliin, kysymyslause taas kysyjän rooliin ja käskylause kehottajan rooliin. Systeemifunktionaalisen kieliteorian mukaan on olemassa neljä modaalisuuden päälajia, jotka ovat todennäköisyys, useus, velvollisuus ja taipuvaisuus. Todennäköisyys viittaa tiedon varmuuteen ja todennäköisyyteen. Varma ja yksinäinen esitys voi olla esimerkiksi: ”se on näin”. Epävarma ja moniääninen puolestaan voi olla esimerkiksi: ”se voi olla näin”. Useus tarkoittaa sitä, että tilanteen useutta arvioidaan, esimerkiksi: ”se on aniharvoin näin”. Velvollisuus viittaa velvoitteeseen ja lupaan, esimerkiksi: ”sinun kannattaa tehdä se”. Taipuvaisuus puolestaan viittaa viitsimiseen sekä halukkuuteen, esimerkiksi: ”en jaksa tehdä sitä”. (Shore 2014: 57–58.) Tutkin saduista interpersoonaisia lausetyyppejä, sillä kaikkia lausetyyppejä esiintyy saduissa. Keskeistä on se, miten sadun henkilöt puhuvat toisilleen: kertovatko neutraalisti, kysyvätkö vai kenties käskyvätkö? Nostan analyysissäni esiin modaalisuuden päälajeista esimerkiksi todennäköisyyden ja useuden. Tiedon varmuutta tarkastelen, sillä se heijastelee tiedon totuudenmukaisuutta. Jos asia esitetään epävarmana, niin se ei välttämättä pidä paikkansa. Keskeistä on myös tietää, kuinka usein jotain tapahtuu, sillä se voi avata väylän sadun teemoihin.

Interpersoonainen metafunktio kuvastaa kieltä toiminnan tapana. Todellisuus muodostuu siinä, mitä ihminen tekee sekä siinä mitä hän ajattelee. Kielioppi säätelee interpersoonaisia suhteita. Puheen tehtävän valinta liittyy kieliopilliseen toimintaan. Kaikki puheen tehtävät ovat toiminnan tapoja. Näitä tehtäviä ovat esimerkiksi käsky, tarjous, kysymys ja väittäminen. Kaikki kielenkäyttö on prosessia, jossa vaihdetaan merkityksiä. Puhuja toteuttaa tiettyä interpersoonaista suhdetta, johon liittyvät sekä puhujan oma rooli että rooli, johon hän kuulijan asettaa. Kieliopin näkökulmasta puhuja ei pelkästään tulkitse prosessia sanoessaan lauseen, vaan myös toteuttaa puheen tehtävää. Tämä ilmentää kahta samanaikaista valintaa. Puhuja joko antaa tai vaatii toista henkilöä antamaan joko tavaraa ja palvelua tai tietoa. (Halliday & Matthiessen 1999: 523–524.)

4.2 Tilannekonteksti

Tilannekonteksti liittyy metafunktioihin, joten se on tutkielmani kannalta tärkeä käsite. Metafunktioita vastaavat eri rakennekuvaukset ja rakenteet, jotka motivoituvat tilannekontekstissa. M. A. K. Halliday esitti kolmea muuttujaa: alaa, osallistujien välisiä roolisuhteita ja kommunikoinnin ilmenemismuotoa. Ala tarkoittaa sitä, mistä puhutaan, ja se korreloi ideationaalisen metafunktion kanssa. Lauserakenteen kuvaus kertoo lauseen kieliopillisista prosesseista ja prosesseihin osallistuvista tekijöistä. Osallistujien väliset roolisuhteet puolestaan korreloivat interpersoonaisen metafunktion kanssa. Lauseen modusvalinnat heijastelevat roolisuhteita. Kommunikoinnin ilmenemismuoto korreloi tekstuaalisen metafunktion kanssa. Lauseen rakentaminen ja toiminta kokonaisuudessaan riippuu sen ilmenemismuodosta: lause voi olla puhetta tai kirjoitusta. (Ventola 2006: 102.)

Ala viittaa siihen, mitä tapahtuu. Se on tekstin osana olevaa toimintaa, esimerkiksi tiedottamista tai luennoimista. Se on tietyn sosiaalisen toiminnan muoto. Hallidayn mukaan ala jakautuu toiminnan alaan ja sisällön alaan. Toiminnan alaan kuuluu esimerkiksi luennoiminen – sisällön alaan puolestaan luennon aiheet. Osallistujaroolit viittaavat siihen, kuka osallistuu. Ne ovat tilanteen kannalta olennaisia sosiaalisia rooleja ja muuttujia, jotka liittyvät rooleihin. Rooli voi olla esimerkiksi lapsi tai aikuinen ja muuttuja osallistujien lukumäärä. Halliday erottaa rooleista sosiaaliset roolit, esimerkiksi myyjä, ja kielelliset roolit, kuten puhuja. Ilmenemismuoto viittaa siihen, mikä rooli kielellä on. Se on kielen tilanteista toimintaa. Halliday viittaa ilmenemismuodolla paitsi vuorovaikutuksen muotoon, esimerkiksi puhuttu tai kirjoitettu, myös tilannesidonnaisuuden asteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että huomioidaan kielellisen ja ei-kielellisen määrän sosiaalisen toiminnan toteutumisessa. (Halliday & Hasan 1985: 12; Shore 2012a: 135.)

Omassa tutkielmassani tilannekontekstiin liittyvät ala ja roolisuhteet tulevat esiin. Tekstin eli sadun ala ilmenee leksikaalisten valintojen kautta. Ne kertovat sisällön alasta. Lisäksi toiminnan ala tulee esiin verbien tarkastelun kautta. Roolisuhteet puolestaan nousevat esiin suhtautumiseen liittyvien leksikaalisten valintojen ja modaalisten lausetyyppien kautta. Tutkin esimerkiksi sadussa ilmenviä sosiaalisia rooleja, kuten isosiskon roolia perheessä.

5 ANALYYSI SADUSTA ADALMINAN HELMI

5.1 Suomennos Adalminan helmi

Tässä alaluvussa analysoin sadun suomennosta. Aluksi selostan sadun juonen lyhyesti. Ruotsinkielisen sadun ja suomennoksen juoni on sama. Tämän vuoksi en esittele juonta uudelleen tämän luvun toisessa alaluvussa, jossa analysoin ruotsinkielistä satua. Analyysini etenee siten, että ensin analysoin pääasiassa eksperientiaalisen metafunktion näkökulmasta ja tämän jälkeen lähinnä interpersonaisen. Alaluvun lopussa esitän tulkintoja, jotka nousivat analyysin pohjalta.

Adalminan helmi kertoo prinsessa Adalminasta, joka saa ristiäisissään haltiatarkummiltaan Punettarelta kumminlahjaksi helmen. Helmi sisältää kolme lahjaa: Adalminasta tulee päivä päivältä kauniimpi, rikkaampi ja viisaampi niin kauan, kuin hänellä on helmi. Hän menettää lahjat, jos hän hukkaa helmensä. Toinen haltiatarkummi Sinetär lupaa Adalminalle näiden lahjojen tilalle hyvän ja nöyrän sydämen, jos helmi katoaa. Kuningas ja kuningatar, Adalminan vanhemmat, palvovat lastaan, ja Adalminasta tulee luonteeltaan kovasydäminen ja kade. Adalmina hukkaa helmen ollessaan 15-vuotias. Yhtäkkiä hän ei enää muista, kuka hän on, ja päätyy lempeän mummon luokse vuohipaimeneksi. Hän on menettänyt Punettaren antamat lahjat mutta saanut tilalle Sinettären lahjan: hyvän ja nöyrän sydämen. Adalminaa etsitään kolme vuotta, kunnes prinssi Sigismund löytää Adalminan kruunun ja siihen kiinnitetyn helmen. Kruunua sovitetaan maan kaikille kahdeksantavuotiaille neidoille siinä toivossa, että Adalmina löytyy, ja niin lopulta käy. Adalmina saa takaisin kauneutensa, rikkautensa ja viisautensa sekä – mikä tärkeintä – saa pitää myös hyvän ja nöyrän sydämen.

Eksperientiaaliseen metafunktiioon liittyy sanaston tarkastelu. Tarkastelen sanastoa tulkiten, mihin aihepiiriin sadussa ilmenevät sanat kuuluvat. Olen poiminut taulukkoon (taulukko 1) sadusta Adalminan helmi sanoja niistä aiheista, jotka ovat sadussa merkittäviä ja usein toistuvia. Aihepiirien sanaston runsaus paljastaa monia asioita sadun maailmankuvasta. Maailmankuvan pohjalta puolestaan pystyn hahmottamaan ja tulkitsemaan satujen arvomaailmaa. Keskeisimmiksi sanaryhmiksi Adalminan helmessä nousivat kristinuskoon, luontoon sekä kotiin ja kotieläimiin liittyvät sanat (taulukko 1).

Taulukko 1. Sadussa Adalminan helmi esiintyvää sanastoa.

Kristinusko	Luonto	Koti ja kotieläimet
ristiäiset	metsä	mökki
kummi	lähde	maja
kumminlahja	susi	kuttu
kummilapsi	sammalmätäs	kili
synti		vuohi
paimen		
enkeli		
kirkkovaatteet		
Luoja		

Taulukon (taulukko 1) tarkoitus on havainnollistaa sadussa ilmenevien sanojen jaottelua. Kristinuskoon liittyviä sanoja on enemmän kuin muihin aihepiireihin liittyviä sanoja.

- 1) Hyvän tavan mukaan pikku Adalminalle ryhdyttiin etsimään *kummeja*. Ja koska kyseessä oli kuninkaallinen lapsi ja sitä paitsi ihan oikea satuprinsessa, *kummeiksi* saatiin itsensä Punetar ja Sinetär, kaksi mahtavaa haltiatarta. Molemmat haltiattaret olivat läsnä *ristiäisissä*, eikä kumpikaan unohtanut antaa lapselle *kumminlahjoja*.
- 2) Hyvä näin, sillä ei ole *synti* olla kaunis ja rikas ja viisas, kunhan vain ymmärtää käyttää lahjojaan oikein.
- 3) Jos näet Adalmina kadottaa helmensä, hän saa tilalle minun lahjani: *hyvän ja nöyrän sydämen*.

Sadussa Adalminan helmi on uskontoon liittyvää sanastoa, kuten *kummi* ja *ristiäiset* (esimerkki 1). Nämä sanat viittaavat kristinuskoon. Muita uskontoon viittaavia sanoja ovat *synti* (esimerkki 2), *paimen*, *enkeli*, *kirkkovaatteet* ja *Luoja*. Kaikki sanat eivät välttämättä ole merkitykseltään uskonnollisia. Esimerkiksi sana *synti* voi jumalallisen tai moraalisen käskyn rikkomisen lisäksi tarkoittaa huomaamattomuuden tai tietämättömyyden vuoksi aiheutunutta virhettä (NS s.v. *synti*). Myös ilmauksesta *hyvä ja nöyrä sydän* (esimerkki 3) voidaan poimia kristinuskoon liittyvät sanat *hyvyys* ja *nöyryys*. Ilmaus *hyvä ja nöyrä sydän* toistuu sadussa viisi kertaa. Kristinusko liittyy keskeisenä osana sadun maailmankuvaan. Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa kummi on tärkeä henkilö lapsen elämässä (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2015). Sadussa kummit Punetar ja Sinetär eivät ole mukana Adalminan elämässä. He käyvät vain ristiäisissä, ja tällöinkin kumminlahjat ovat kes-

keisessä roolissa. Kummien ja ristiäisten kautta kristinusko tulee näkyväksi sadussa, vaikka sadun teema onkin kumminlahjojen sisältämien ominaisuuksien käyttäminen oikein.

4) Adalmina juoksi yhä syvemmälle *metsään*, kunnes lopulta palavissaan heittäytyi *lähteen* äärelle lepäämään. Hienolla valkealla prinsessankädellään hän ammensi vettä kämmenkouruunsa *kuin kuka tahansa metsässäkulkija*, jolle ei kumarrellen niiaten tarjota juomaa kultatarjottimelta.

5) – Koska näytät poloinen olevan ypöyksin avarassa maailmassa, niin saat asua minun luonani. Tarvitsen paimenen. Jos olet kiltti ja tottelevainen etkä turhia vaadi, niin saat kaita *kuttujani*. Tilkan hienoa *kutunmaitoa* minä kyllä raskin sinulle antaa muun ruokasi särpimeksi.

Luontoon liittyvää sanastoa on sadussa jonkin verran (esimerkki 4): *metsä* ja *lähde*. Muita luontoon liittyviä sanoja ovat esimerkiksi *susi* ja *sammalmätäs*. Kotieläinsanastoa sadussa ovat *vuohi*, *kuttu* ja *kili*. *Kuttu* esiintyy esimerkissä (5). Luonto- ja kotieläinsanastot kuvaavat todellisuutta, sillä ne ovat arkisia. Ne luovat kuvaa arkisesta elämästä maaseudulla. Adalminan tekemistä kuvataan ilmauksella *kuin kuka tahansa metsässäkulkija* (esimerkki 4). Adalminan hienous ei sovi metsään, sillä hän on prinsessa, jolla on hienot prinsessankädet ja joka on tottunut siihen, että hänelle tarjoillaan juomaa kultatarjottimelta. Tästä huolimatta Adalmina menee metsään ja juo vettä lähteestä.

Kotieläinsanastossa esiintyy hyponymiaa. Yläkäsite–alakäsite-suhteessa ovat sanat *vuohi*, *kuttu* ja *kili*. Näistä *vuohi* on hyperonyymi eli yläkäsite, koska sillä on laajin ekstensio. *Kuttu* ja *kili* ovat *vuohen* hyponyymeja eli alakäsitteitä. Alakäsitteiden avulla tarkennetaan. Suomen kielessä on muillekin kotieläimille olemassa eri alakäsitteitä, esimerkiksi lehmän alatyyppejä ovat esimerkiksi hieho ja vasikka. Sadun avulla niillekin suomalaislapsille, jotka eivät ole tekemisissä kotieläinten kanssa, voidaan opettaa eläinten nimiä, sillä eläimet ovat keskeinen osa vanhaa, perinteistä maatalousyhteiskuntaa.

6) Ja koska kyseessä oli *kuninkaallinen* lapsi ja sitä paitsi ihan oikea *satuprinsessa*, kummeiksi saatiin itsensä Punetar ja Sinetär, kaksi mahtavaa *haltiatarta*.

7) Mutta kuningas ja kuningatarpa tuumiskelivat: – Vai vielä hyvän ja nöyrän sydämen – kaikkea sitä kuulee! Mitä merkitystä sydämellä on, jos kerran Adalminastamme tulee kaunis, rikas ja hyväpäinen. Helmeä me kyllä pidämme niin tarkoin silmällä, ettei Adalminan ikipäivänä tarvitse ottaa vastaan Sinettären kumminlahjaa. Punetar toki tiesi, mitä kuninkaalliselle lapselle tulee antaa, eikä kitsailut. Mutta Sinetär oli itara ja tyytyi tyhjiin lupaukseen, aivan kuin olisi ohimennen hyvitetty pientä mierolaista – voi voi sentään!

Luonto- ja kotieläinsanojen kanssa vastakohtaisuussuhteessa ovat taianomaisuuteen liittyvät sanat, kuten *satuprinsessa* ja *haltiatar* (esimerkki 6). Sanaston avulla satuun luodaan ikään kuin kaksi erillistä maailmaa: todellinen maailma ja satumaailma. Sadussa esiintyy myös monarkiaan liittyvää sanastoa, kuten *kuninkaallinen* ja *prinsessa* (esimerkki 6). Monarkiaan liittyvät sanat tuovat todellisuutta satumaailmaan, sillä ne ovat osa todellisuutta mutta luovat mielikuvaa ylellisestä satumaailmasta. Todellinen maailma on kokonaisuus, jonka osia ovat ulkoinen köyhyys ja luonto. Todellinen maailma on siis holonyymi ja köyhyys sekä luonto sen meronyymeja. Satumaailma puolestaan pitää sisällään ulkoisen rikkauden, jonka toteutumiseen tarvitaan taikaa. Satumaailma rikkauksineen houkuttaa kuningasta ja kuningatarta, Adalminan vanhempia, eivätkä he arvosta Sinettären kumminlahjaa (esimerkki 7).

8) Jos näet Adalmina kadottaa helmensä, hän saa *tilalle* minun lahjani: hyvän ja nöyrän sydämen. Olkoon niin!

9) Sillä helmen myötä hän oli saanut takaisin kaikki kummitätinsä Punettaren erinomaiset kumminlahjat. Mutta samalla hän sai pitää toisen haltiatar-kumminsa, Sinettären arvokkaistakin arvokkaimman lahjan: hyvän ja nöyrän sydämen.

Sadun alussa todellinen maailma ja satumaailma pidetään erillään. Huomionarvoista on myös se, että Sinettären lahja sisältää oletuksen: Adalminan sydän ei ole hyvä tai nöyrä. Se muuttuu sellaiseksi vasta sitten, jos hän hukkaa helmen ja menettää Punettaren antamat lahjat. Tätä kuvastaa sana *tilalle* esimerkissä (8). Sadusta kumpuaa sellainen käsitys, että rikkaus tuo liiallista ylpeyttä. Tämä ilmenee esimerkiksi rikkauden ja nöyryyden vastakkainasettelusta. Sadun lopussa, kun Adalmina saa helmensä takaisin, todellinen maailma ja satumaailmaa yhdistyvät (esimerkki 9). Lopulta ulkoisesti rikas voi siis olla myös sisäisesti rikas, kunhan oppii arvostamaan näitä molempia rikkauksia. Topeliuksen esittämän ajattelutavan mustavalkoisuus näkyy Adalminan helmen alussa: on olemassa rikkaat ja köyhät. Rikkaat ovat kovasydämissä ja köyhät hyväsydämissä.

Hyvä ja nöyrä sydän on Adalminan helmen avainkäsite. Se liittyy ihmisen sisäiseen rikkauteen. Sisäiseen rikkauteen liittyy sadussa ulkoinen köyhyys. Näiden kanssa vastakohtaisuussuhteessa ovat ulkoinen rikkaus ja sisäinen köyhyys. Nämä tulevat ilmi monien sanojen ja ilmausten kautta. Olen ryhmitellyt sanoja taulukkoon (taulukko 2).

Taulukko 2. Sadussa Adalminan helmi esiintyviä ulkoiseen ja sisäiseen rikkauteen ja köyhyyteen liittyviä sanoja ja ilmauksia.

Ulkoinen rikkaus	Ulkoinen köyhyys	Sisäinen rikkaus	Sisäinen köyhyys
rikas	mierolainen	hyvä ja nöyrä sydän	kylmänkalsea loisto
kalleus	mökki	sisäinen valo	ylpeys
hopea	olkivuode	kiltti	sydämettömyys
kultainen	vähäpätöinen	kiitollinen	katkera
timantti	paimentyttö		ahdas
kuninkaallinen	ryysy		
helmi			
kruunu			

Taulukosta (taulukko 2) voidaan huomata, kuinka rikkaus ja köyhyys asetetaan vastakkain.

10) Ja *rikas* hän oli, niin *rikas* että *kalleuksia* suorastaan sikisi hänen ympärilleen. Hänen neitsykammionsa lattia oli hohtavaa *hopeaa*, joka oli koristeltu välkehtivin *helmiäislevyin*. Seinät olivat huolellisesti hiottua *peililasia*. Mutta *kultainen* katto se vasta säihkyi ja kimalsi, sillä siihen oli upotettu toinen toistaan loistavampia *timantteja*. Ja totta kai Adalmina söi vain *kultaisilta* lautasilta, nukkui yönsä *kultaisessa* vuoteessa ja liikkui päivisin *yllellisissä kullanhoh-toisissa* pukimissa. Kaipa hän olisi syönytkin *kultaa*, jos vain olisi kyennyt sitä pureksimaan.

11) Siitä päivin Adalmina paimensi vuohia, söi *yksinkertaista ruokaa* ja nukkui vuoroin *kovalla olkivuoteella*, vuoroin metsän pehmeillä sammalmättäillä.

Esimerkissä (10) on rikkauteen liittyvää sanastoa: *rikas, kalleus, hopea, helmiäislevy, peililasi, kultainen, timantti, ylellinen ja kullanhoh-toinen*. Muuta sadussa esiintyvää rikkaussanastoa ovat esimerkiksi *kuninkaallinen, helmi, kruunu, linna, kartano ja valtaistuinsali*. Esimerkissä (11) on köyhyyteen liittyviä ilmauksia: *yksinkertainen ruoka* ja *kova olkivuode*. Muuta köyhyys-sanastoa puolestaan ovat esimerkiksi *mierolainen, mökki, vähäpätöinen ja paimentyttö*. Rikkauteen ja köyhyyteen liittyviä sanoja on runsaasti, ja ne ovat keskenään antonymiassa eli vastakohtaisuussuhteessa. Tämä korostuu Adalminan aiemman, rikkaan elämän, ja myöhemmän, köyhän elämän, vastakkaisuudessa.

12) – Hyväsydäminen on köyhänäkin rikas, mutta rikas jolla on kova sydän on köyhääkin köyhempi.

Sadussa rikkaus ja köyhyys nähdään ulkoisen rikkauden ja köyhyden lisäksi sisäisenä rikkautena ja köyhytenä (esimerkki 12).

13) Sitä se hyvä ja nöyrä sydän saa aikaan! Adalminaa ympäröi jälleen *säteily*, mutta enää se ei ollut kauniin ulkokuoren aiheuttamaa *kylmäkalseaa loistoa*, vaan heijastusta siitä *sisäisestä valosta*, joka hehkuu kuin lämmin liekki jokaisen hyvän olennon – ennen muuta hyvien *enkeleitten* – sisimmässä ja jonka lämmöstä meistä jokainen voi päästä osalliseksi.

Sisäistä rikkautta arvostetaan enemmän. Tämä käy ilmi esimerkistä (13), jossa ulkoista rikkautta kuvataan ilmauksella *kylmäkalsea loisto*, kun taas sisäistä ilmauksella *sisäinen valo*. Sisäinen rikkaus voidaan liittää kristinuskoon, sillä *hyvä ja nöyrä sydän* on osa sisäistä rikkautta sekä kristinuskoa. Esimerkistä (13) käy ilmi myös se, että sisäinen valo yhdistetään *enkeleihin*, jotka myös viittaavat kristinuskoon. Enkeleihin liittyy myös *säteily*, joka esimerkissä (13) ympäröi Adalminaa.

14) Hänen sydämensä paisui *ylpeydestä*, ja mitä enemmän se paisui sitä *ahtaammaksi* se kävi. Tuli päivä jona Adalminan sydämeen ei enää mahtunut ainoatakaan toista inhimillistä olentoa, eipä edes omia vanhempia.

15) *Kiitollisena* Adalmina suuteli mummon ryppyisiä, iän ja kovan työn runtelemia käsiä. Haltiatarkummi Sinetär oli pitänyt sanansa ja antanut Adalminalle hyvän ja nöyrän sydämen.

Esimerkissä (14) sisäistä köyhyyttä ilmaisevat sanat *ylpeys* ja *ahdas*. Sisäistä rikkautta puolestaan ilmaisevat sana *kiltti* sekä esimerkissä (15) sana *kiitollinen*.

Eksperientiaaliseen metafunktioon kuuluvat sisältösanojen lisäksi lausetyypit. Siirryn analyysissäni tarkastelemaan verbejä, jotka ovat osa tätä näkökulmaa. Olen poiminut Adalminan helmestä joitakin verbejä taulukkoon (taulukko 3), jotta analyysin seuraaminen olisi helpompaa.

Taulukko 3. Sadussa Adalminan helmi esiintyviä verbejä.

Materiaaliset verbit	Mentaaliset verbit	Relationaaliset verbit
lyödä	unohtaa	olla
läimiä	rakastaa	sisältyä
riistäytyä	kunnioittaa	yletä
kiivetä	jumaloida	tulla
menettää	rohjeta	kehittyä
kadottaa	uneksia	
löytää	surra	
paimentaa	hämmästyä	
samota		

Sadussa on sekä materiaalisia, mentaalisia että relationaalisia verbejä. Materiaalisia ja relationaalisia on jonkin verran enemmän kuin mentaalisia. Tämä johtuu siitä, että tässä sadussa kuvataan enemmän sitä, mitä tapahtuu sekä millaisia henkilöt ja asiat ovat. Vähemmälle jäävät henkilöiden tunteiden, havaintojen ja tiedontilojen kuvaukset – vaikka niitäkin on. Nämä piirteet ovat tyypillisiä sadun genrelle.

16) Prinsessa Adalmina oli viidentoista, kun hän eräänä päivänä päätti lähteä linnan puutarhasta puistoon. Mutta porttipa oli lukossa eikä kukaan suostunut sitä hänelle avaamaan. Siitä Adalmina *sydämistyi* niin, että hänen kuvankauniille *kasvoilleen heittyi synkkä varjo*. Hurjistuneena hän *lyöä läimi* uskollisia palvelijoitaan, *riistäytyi* heidän käsistään ja *kiipesi* portin yli.

Esimerkissä (16) ovat materiaalisia prosesseja ilmentävät verbit *lyöä*, *läimiä*, *riistäytyä* ja *kiivetä*. ”Hurjistuneena hän lyöä läimi uskollisia palvelijoitaan” on materiaallinen transitiivilause. Adalmina on tekijä ja palvelijat ovat kohteita. *Riistäytyä*-verbi on intransitiivinen, ja se kuvastaa sinnikkyyttä: Adalmina ei anna periksi, vaikka hänet on otettu kiinni. *Kiivetä*-verbi kuvastaa prinsessan toiminnallisuutta. Hän ei välitä, vaikka hänen kultainen pukunsa repeäisi kiivetessä. Hän toimii sankarillisesti saavuttaakseen vapauden. Esimerkissä (16) on muitakin kuin materiaalista prosessia ilmentäviä verbejä: Adalmina *sydämistyi*, ja hänen *kasvoilleen heittyi synkkä varjo* ilmaisevat pettymystä. Pettymys siitä, ettei Adalmina saa tehdä mielensä mukaan, saa hänet käyttämään väkivaltaa. Väkivallan taustalla on ongelma: Adalmina on ahdistunut rajoittuneesta elämästään linnan porttien sisäpuolella. Hän haluaa päästä ulos keinolla millä hyvänsä.

17) – Adalmina on saanut helmen ja sen myötä kolme niin *suurenmoista lahjaa*, ettei moni *rohkenisi* moisesta edes *uneksia*.

Esimerkissä (17) on mentaalista prosessia ilmentävät verbit *rohjeta* ja *uneksia*. Ne viittaavat ihmisen tiedontilaan. Ilmaisuuksien *rohkenisi uneksia* luo vaikutelman ihailusta. Nimenomaan finiittiverbi *rohkenisi* antaa vaikutelman, että uneksimiseen tarvitaan rohkeutta ja uskallusta. Nykysuomen sanakirjan (NS s.v. *rohjeta*) mukaan *rohjeta* voi tarkoittaa 'uskaltaa' tai 'tohtia'. Esimerkissä (17) mainitaan *suurenmoiset lahjat*. Koska niistä uneksimiseen tarvitaan erityistä rohkeutta, ne ovat vaikeasti saavutettavissa. Adalminan lahjat ovat sellaisia, joita kuka tahansa ei voi saada. Jotkut voivat ihailia henkilöitä, joilla on nämä lahjat. Jotkut voivat myös unelmoida saavansa nämä lahjat. Se voi aiheuttaa myös kateutta, että joku – kuten Adalmina – on kaunis, rikas ja viisas.

18) Prinssi Sigismund *hämmästy*i taas, ja nyt omia ajatuksiaan. Läpeensä kolme vuotta hän oli etsinyt kuvankaunista prinsessa Adalminaa, mutta nyt kiitos kaunis sai riittää!

Esimerkissä (18) on mentaalista prosessia ilmentävä verbi *hämmästyä*. Prinssin hämmästys johtuu siitä, että vuohipaimen Adalmina koskettaa hänen sydäntään pelkällä olemuksellaan. Prinssi saa tarpeekseen prinsessan etsimisestä. Hän ymmärtää etsineensä prinsessaa vain tämän kauniin ulko-kuoren vuoksi. Prinssi on hämmästynyt myös sen vuoksi, ettei ole aiemmin huomannut ihmisen sisäistä kauneutta. Hän on myös vihainen itselleen siitä, että on antanut ulkoisen kauneuden hämätä itseään.

19) Prinsessa Adalmina kasvoi ja varttui, ja Punettaren ennustus toteutui: Adalminasta *yleni* mitä häikäisevin kaunotar, kuvankaunis.

20) Ja viisas hän *oli*, niin mahdottoman viisas, että ratkoi tuossa tuokiassa mitä visaisimmat arvoitukset ja muisti heti kaiken, mitä oli pikkuisenkin syrjäsilmillä vilkaissut.

Esimerkissä (19) on relationaalista prosessia ilmentävä verbi *yletä*. *Yleni* luo relationaalisen suhteen sanojen *Adalmina* ja *kaunotar* välille. Sen merkitys on, että Adalminasta tuli kaunotar tai että Adalmina on kaunotar. Sadussa on monia muitakin relationaalisia lauseita, jotka kuvaavat Adalminan ominaisuuksia, luonteenpiirteitä tai ulkonäköä. Esimerkissä (20) Adalminan ominaisuutta, viisautta, kuvataan *olla*-verbin avulla. Relationaalisissa lauseissa esiintyykin useimmin *olla*-verbi.

21) Pikku prinsessa oli ikääntyneen kuningasparin ainoa lapsi, ja *ihmekös* siis, että *hullaantuneet* vanhemmat alkoivat suorastaan *jumaloida* lastaan.

Sadussa Adalminan helmi on suhtautumiseen liittyviä leksikaalisia valintoja. Esimerkissä (21) suhtautumista ilmentää sana *ihmekös*. *Ihme*-sanaan sisältyy liite *-kös*, joka ilmaisee kysymystä. Esimerkissä (21) se toimii enemmänkin toteamuksena kuin kysymyksenä. Se ilmentää sadun kertojan suhtautumista: kertoja suhtautuu kuningasparin toimintaan neutraalisti, koska se on tavallista tällaisessa tilanteessa. ISK:n (2004 § 836) mukaan liite *-kOs* vetoaa kysymyksessä todelliseen tai oletettuun yhteiseen tietoon. Näin on esimerkiksi (21), jossa kertoja olettaa, että tieto on yhteistä lukijan kanssa.

Esimerkki (21) esittää Adalminan todella tärkeänä ikääntyneille vanhemmilleen. Vanhempien suhtautumista lapseensa ilmentävät sanat *hullaantunut* ja *jumaloida* (esimerkki 21). Nykysuomen sanakirjan (NS s.v. *hullaantua*) mukaan sana *hullaantua* voi tarkoittaa 'ihastua rajattomasti' tai 'hurmaantua'. Sana *jumaloida* puolestaan voi tarkoittaa 'rakastaa ylen määrin' (NS s.v. *jumaloida*).

Adalminan luonne kehittyy julkaksi juuri liiallisen ihailun ja palvomisen seurauksena. Adalminan vanhemmat rakastavat tätä melkeinpä liikaa. Satu esittää asian niin, että lapsiaan jumaloivia vanhempia ovat erityisesti ikääntyneet vanhemmat, joilla on vain yksi lapsi.

22) – Adalminan kruunu! Adalminan helmi! Voi, missä hän itse on, tuo *meidän oma aarremme, rakas pikku prinsessaisemme?*

Vanhempien suhtautumista Adalminaan ilmentävät monet leksikaaliset valinnat esimerkissä (22): *aarre, rakas* ja *prinsessainen*. *Aarre*-sana voi tarkoittaa, että lapset ovat aarteita äidilleen (NS s.v. *aarre*). *Aarre*-sanana edessä on ilmaus *meidän oma*, joka vahvistaa Adalminan kuulumista vanhempiensa luokse.

23) Ja rikas hän oli, niin rikas että kalleuksia suorastaan sikisi hänen ympärilleen. Hänen neitsykammionsa lattia oli hohtavaa hopeaa, joka oli koristeltu välkehtivin helmiäislevyin. Seinät olivat huolellisesti hiottua peililasia. Mutta kultainen katto se vasta säihkyi ja kimalsi, sillä siihen oli upotettu toinen toistaan loistavampia timantteja. *Ja totta kai* Adalmina söi vain kultaisilta lautasilta, nukkui yönsä kultaisessa vuoteessa ja liikkui päivisin ylellisissä kullanhoidoissa pukimissa. *Kaipa* hän olisi syönytkin kultaa, jos vain olisi kyennyt sitä pureksimaan.

Esimerkissä (23) suhtautumista ilmentää ilmaus *ja totta kai*. Sekin on kertojan suhtautumista. Kertojan mukaan on ilmiselvää, että Adalmina käyttää kultaisia asioita, sillä kaikessa muussakin, kuten lattiassa, seinissä ja katossa, on materiaalina jotain hienoa ja kallista. ISK:n (2004 § 1608) mukaan sanaliitto *totta kai* osoittaa puhujan olevan varma siitä, että tieto pitää paikkansa. Sanaliitto osoittaa myös sen, että puhuja yrittää vakuuttaa vastaanottajan (ISK 2004 § 1608). Sana *kaipa* (esimerkki 23) ilmentää epävarmuutta. Kertoja arvelee, että Adalmina voisi syödä kultaa, jos se olisi mahdollista. Hän ei kuitenkaan voi olla varma siitä, kuinka Adalmina todellisuudessa toimisi. Kertojan arvailut korostavat Adalminan rikkautta ja kuvaavat tämän ahneeksi kullalle. Kun modaalipartikkeli *kai* on väitelauseen alussa, se tulkitaan ISK:n (2004 § 802) mukaan kysymykseksi. Esimerkissä (23) kertoja siis tiedustelee asiaa myös lukijoilta.

24) *Hyvä näin*, sillä ei ole synty ollen kaunis ja rikas ja viisas, kunhan vain ymmärtää käyttää lahjojaan oikein.

Kertojan suhtautumista ilmentää ilmaus *hyvä näin* (esimerkki 24). Se viittaa siihen, että Adalminan kauneus, rikkaus ja viisaus ovat lähtökohtaisesti hyviä asioita. Väärin käytettyinä ne vasta ovat huonoja asioita.

25) Näin Adalminasta *surullista kyllä* kehittyi julma sydämikkö, jota kukaan ei enää rakastanut, lukuun ottamatta kuningasta ja kuningatarta, noita rakkautensa tuiki sokaisemia.

Kertoja suhtautuu surumielisesti siihen, että Adalminasta tulee sydämikkö. Tämä ilmenee kertojan irrallisesta huomautuksesta *surullista kyllä* (esimerkki 25). ISK:n (2004 § 1000) mukaan monet kiteytyneet ilmaukset toimivat asenneadverbiaaleina, joilla puhuja osoittaa mielipiteensä asiaan. Tällainen ilmaus on esimerkiksi *ikävä kyllä* (ISK 2004 § 1000). Sadun maailmankuvaan kuuluu se, että julmuuteen suhtaudutaan kielteisesti. Se puolestaan on surullista, jos kiltistä ihmisestä tulee julma.

26) Siitä päivin Adalmina paimensi vuohia, söi yksinkertaista ruokaa ja nukkui vuoroin kovalla olkivuoteella, vuoroin metsän pehmeillä sammalmättäillä. *Mutta ihmeiden ihme* – hänpä oli tyytyväisempi ja onnellisempi kuin oli vielä koskaan ollut ylväinä prinsessanpäivinään. Sitä se hyvä ja nöyrä sydän saa aikaan!

Esimerkissä (26) ilmaus *mutta ihmeiden ihme* ilmentää kertojan suhtautumista. Kertoja suhtautuu kertomaansa sillä oletuksella, että lukijan mielestä Adalminan onnellisuus köyhissä olosuhteissa on ihme. Kertojalla on kuitenkin vastaus valmiina: se johtuu hyvästä ja nöyrästä sydäimestä. Sadun luomaan maailmankuvaan liittyy käsitys siitä, että kurjissa olosuhteissa ihminen voi olla onnellisempi kuin hyvissä olosuhteissa. Se tuodaan ilmi käänteisen ajattelun kautta, sillä onnellisuus kurjuuden keskellä on *ihmeiden ihme*, vaikka se on tyypillistä sadun maailmankuvalle. Samalla korostuu myönteisyys, joka tähän onnellisuuteen liittyy. Kertoja olettaa, että muunlaiseen kuin sadussa ilmenevään maailmankuvaan liittyy kielteisempiä näkemyksiä kurjista olosuhteista.

27) – Adalmina on saanut helmen ja sen myötä kolme niin suurenmoista lahjaa, ettei moni rohkenisi moisesta edes uneksia. *Mutta minun lahjani on vieläkin arvokkaampi*. Jos näet Adalmina kadottaa helmensä, hän saa tilalle minun lahjani: hyvän ja nöyrän sydämen. Olkoon niin!

Sadussa esitetään hyvän ja nöyrän sydämen asema tärkeäksi. Sitä ei epäillä, vaan se esitetään varmaksi. Esimerkki (27) on Sinettären puhetta, ja siinä on lause: "Mutta minun lahjani on vieläkin arvokkaampi." Sinetär toteaa asian varmasti olevan näin eikä esitä minkäänlaisia epäilyjä, esimerkiksi, että lahja voi olla arvokkaampi. Satu esittää hyvän ja nöyrän sydämen arvokkaampana lahjana kuin helmen ja sen tuomat lahjat, kauneuden, rikkauden ja viisauden.

28) Mutta kuningas ja kuningatarpa tuumiskelivat: – Vai vielä hyvän ja nöyrän sydämen – kaikkea sitä kuulee! *Mitä merkitystä sydämellä on*, jos kerran Adalminastamme tulee kaunis, rikas ja hyväpäinen. Helmeä me kyllä pidämme niin tarkoin silmällä, ettei Adalminan ikipäivänä tarvitse ottaa vastaan Sinettären kumminlahjaa. Punetar toki tiesi, mitä kuninkaalliselle lapselle tulee antaa, eikä kitsailut. Mutta Sinetär oli itara ja tyytyi tyhjään lupaukseen, aivan kuin olisi ohimennen hyvitetty pientä mierolaista – voi voi sentään!

Kysymyslause "Mitä merkitystä sydämellä on" on kuninkaan ja kuningattaren pohdintaa (esimerkki 28). Heille ei siis ole itsestäänselvyys, että hyvä ja nöyrä sydän on arvokkaampi kuin muut lahjat. He kyseenalaistavat sydämen merkityksen siitä syystä, että se ei heidän mielestään ole mitään Punettaren antamien lahjojen rinnalla.

29) Adalminalla oli kruunu *alati* päässään, nukkuipa hän kultaisessa kehdoissaan tai juoksenteli ympäröivissä komeissa palatsissa tai kuninkaallisessa puutarhassa.

Esimerkissä (29) sana *alati* ilmaisee tapahtuman useutta sekä pysyvyyttä. Kruunu on aina Adalminan päässä, jotta helmi ei katoa. Tämä kuvastaa kuninkaan ja kuningattaren pelkoa siitä, että Adalmina menettäisi lahjansa. Kun kruunu ja helmi ovat Adalminan päässä aina, helmi ei voi hukkaa.

30) – Kuningaspa meidät on määrännyt suremaan kadonnutta prinsessaamme, sitä Adalminaa, mummo selitti. – No, olihan tuo *kuulemma* ylen kaunis ja rikas, ja *muka* viisaskin. *Mutta jos* prinsessarukalla oli niin kova ja ylpeä sydän kuin väitetään, niin *tiedä kuinka moni häntä toisissaan suree...*

Mummon suhtautumista prinsessa Adalminaan kuvaavat sananvalinnat *muka* ja *mutta* sekä kysymyslause "kuinka moni häntä toisissaan suree" (esimerkki 30). Epävarmuutta asioiden paikkaansa pitävyydestä osoittavat sanat *tiedä*, *kuulemma* ja *jos* (esimerkki 30). Mummo, ei *tiedä*, mitä mieltä muut ovat Adalminasta. Kommenttiadverbiaalit *kuulemma* ja *muka* ilmentävät ISK:n (2004 § 1000) mukaan sitä, että arvio sanotun pätevydestä perustuu muuhun kuin puhujan omaan tietoon. Mummo ei ole tavannut prinsessaa henkilökohtaisesti, joten hän suhtautuu kuulemaansa epäillen. Tämä käy ilmi siitä, että mummo käyttää sanaa *kuulemma*. Hän käyttää sanaa *muka* osoittaakseen omaa suhtautumistaan ja epäilyään. ISK:n (2004 § 1102) mukaan konjunktiolla *mutta* voidaan kontrastoida saman entiteetin ominaisuudet. Kun mummo on luetellut prinsessan hyvät ominaisuudet, hän aloittaa seuraavan lauseen rinnastuskonjunktiolla *mutta*. Tämä kertoo siitä, etteivät hyvät ominaisuudet mummon mielestä kumoa huonoa ominaisuutta, kovaa ja ylpeää sydäntä. Alistuskonjunktio *jos* kertoo, ettei mummolla ole varmaa tietoa siitä, onko Adalminalla kova ja ylpeä sydän. ISK:n (2004 § 1114) mukaan *jos*-lause esittää ehdon päälauseelle: kun *jos*-lauseen ehto vallitsee, myös

päälauseen asiointi vallitsee. Esimerkissä (30) mummo esittää ehdon Adalminan suremiselle: jos hän oli kova ja ylpeä, häntä ei surra.

31) – *Lapsirukka*, mistä kaukaa sinä näin iltamyöhäisellä tulet? Siihen Adalmina ei osannut vastata. Hän ei edes tiennyt kuka oli ja missä hänen vanhempansa asuivat. Mummosta se oli peräti outoa. Mutta tyttö *säälitti* häntä ja niinpä hän sanoi: – Koska näytät *poloinen* olevan pyöyksin avarassa maailmassa, niin saat asua minun luonani.

Mummo suhtautuu eksyneeseen Adalminaan säälivästi (esimerkki 31). Tätä ilmentävät sanat *lapsirukka*, *säälittää* ja *poloinen*. Mummo haluaa auttaa huono-osaista ja ottaa tämän luokseen asumaan. Toisten auttaminen kuuluu keskeisenä osana sadun maailmankuvaan.

32) Linnan oma väki ja kaikki paikalle saapuneet kohottivat nyt äänensä raikuvaan *eläköön-huutoon*. Mutta mielessään moni ajatteli, *mahtoiko pahaisesta* paimentyöstä *sittenkään* olla *oikeaksi* prinsessaksi.

Moni epäilee paimentyön soveltuvuutta prinsessaksi. Tätä ilmentävät sananvalinnat *mahtaako*, *pahaisesta*, *sittenkään* ja *oikeaksi* (esimerkki 32). Epäilyt luovat satuun tietynlaista luokkajakoa: paimentyttö ei voi nousta prinsessaksi. Tällainen suhtautumistapa näkyy vain henkilöiden ajatuksissa, mutta ääneen lausuttuna prinsessan löytyminen on kuitenkin *eläköön-huudon* arvoinen asia (esimerkki 32).

33) Ja niin siinä kävi, että kuvankauniista Adalminasta tuli kova, vaateliias ja kade. Aina kun hän näki linnan puutarhassa kauniin kukkasen, hän *säälitti rusensi* sen, sillä vain hänen yksin kuului olla kaunis. Kun joku ylhäinen neito rohkeni ajaa kullatuissa vaunuissaan linnan ohi, Adalmina *kimpaantui*, sillä vain hänellä oli oikeus olla rikas ja ylhäinen. Ja jos jotakuta toista kiitettiin viisaaksi ja hyväpäiseksi – kas silloinpa Adalmina *vuodatti katkeria kiukun kyyneleitä*, sillä kukaan toinen ei voinut eikä saanut olla yhtä viisas ja hyväpäinen kuin hän itse oli!

34) Adalmina lankesi polvilleen isä-kuninkaan ja äiti-kuningattaren jalkojen juureen ja *pyysi näiltä anteeksi* entistä sydämättömyyttään.

Adalminan suhtautuminen muihin ihmisiin tulee ilmi esimerkeistä (33) ja (34). Esimerkki (33) kuvastaa Adalminan aikaisempaa, kielteistä suhtautumista. Hän on kateellinen muille ja estäisi muita henkilöitä olemasta kauniita, rikkaita ja viisaita, jos vain voisi. Hänen vaikutusvaltansa ei kuitenkaan yletä ihmisiin: kauniin kukkasen hän voi *säälittää rusentaa*, mutta henkilöitä kohtaan hän voi vain *kimpaantua* ja *vuodattaa katkeria kiukun kyyneleitä*. Esimerkki (34) puolestaan kuvaa Adalmi-

nan myönteistä suhtautumista, jonka Adalmina on saanut hyvän ja nöyrän sydämen myötä. Anteeksi pyytäminen on tärkeä osa myönteistä suhtautumista.

35) *Kiitollisena* Adalmina suuteli mummon ryppyisiä, iän ja kovan työn runteleimia käsiä. Haltiatarkummi Sinetär oli pitänyt sanansa ja antanut Adalminalle hyvän ja nöyrän sydämen.

Kiitollisuus kuuluu myös myönteiseen suhtautumiseen. Esimerkissä (35) Adalmina on *kiitollinen* mummolle, joka antaa hänen asua luonaan. Olosuhteet mummon luona ovat vaatimattomat, mutta Adalminan suhtautuminen mummon anteliaisuuteen on myönteinen.

Adalminan helmen maailmankuva rakentuu kristinuskon varaan. Adalminan helmen henkilöt noudattavat kristillistä elämäntapaa. Tämä näkyy siitä, että he järjestävät ristiäiset ja etsivät lapselle kummeja. Sadun läpi kulkevat kristinuskoon liittyvät leksikaaliset valinnat painottavat kristinuskon merkitystä elämässä. Ilmaus *hyvä ja nöyrä sydän* toistuu sadussa monta kertaa. Se on sellainen asia, joka esitetään myönteisenä piirteenä ihmisessä. Sen tavoittelemista varten ihmisen on ensin ymmärrettävä sen arvo. Satu esittää ihmiset heikkoina sortumaan ulkoisen rikkauden tavoitteluun. Se ei kuitenkaan johda hyviin lopputuloksiin, ja viimeistään siitä ihmiset ymmärtävät hyvyyden ja nöyryyden merkityksen. Lopulta hyvyys ja sisäinen kauneus ovat tärkeämpiä kuin ulkoinen kauneus: tämän huomaa prinssi Sigismundkin, kun vähäpätöisen näköinen vuohipaimen Adalmina koskettaa hänen sydäntään pelkällä olemuksellaan.

Arkinen ja todellinen maailma nousee esiin luontoon ja kotieläimiin liittyvien leksikaalisten valintojen kautta. Ne korostavat arkisuutta ja köyhyyttä. Arvomaailmaan kuuluu se, että omista vähistä jaetaan muille. Esimerkiksi mummo tarjoaa Adalminalle ruokaa ja asuinpaikan, vaikka ruoka on *yksinkertaista* ja vuode *kova olkivuode*. Sadusta kumpuaa arvoja, joiden mukaan yksinkertaisiin ja köyhiin olosuhteisiin ollaan tyytyväisiä.

Ongelmien purkaminen väkivaltaisuutena on eräs asia, joka nousee esiin sadusta. Se tulee ilmi lausetyyppien kautta. Materiaaliset lausetyypit kuvaavat sitä, kuinka Adalmina *lyö* palvelijoita, *riis-täytyy* vapaaksi ja *kiipeää* portin yli. Adalmina on hyökkäävä ja sinnikäs toimimaan päästäkseen tavoitteeseensa. Tällainen kuva tuo esiin myös ahdistuksen, joka piilee väkivaltaisuuden taustalla. Myös kateus korostuu sadussa: Adalminan mielestä kukaan muu ei voi olla yhtä kaunis, rikas ja viisas kuin hän. Kateus nähdään sadussa kielteisenä piirteenä.

Lasten vanhemmista nousee myös eräänlainen kuva: he palvovat lastaan. Palvominen on todennäköisempää, jos vanhemmat ovat iäkkäitä ja heillä on vain yksi lapsi. Tämä käy ilmi suhtautumiseen liittyvistä leksikaalisista valinnoista. Kertoja välittää kuvan käyttämällä sanaa *ihmekös* ker-

toessaan, että vanhemmat jumaloivat Adalminaa. Vanhempien suhtautumista Adalminaan kuvaavat sanat *hullaantunut, jumaloida, aarre, rakas* ja *prinsessainen*.

Interpersoonainen metafunktio tuo esiin kuvia muihin ihmisiin suhtautumisesta. Adalminan helmi sisältää sekä myönteistä että kielteistä suhtautumista ilmentäviä leksikaalisia valintoja. Sadun juoni etenee sellaisessa järjestyksessä, että ensin tulee kielteinen suhtautuminen ja sitten myönteinen. Kielteisen suhtautumisen aikana asiat ovat huonosti ja myönteisen suhtautumisen aikana hyvin. Tästä muodostuu kuva, jonka mukaan myönteinen suhtautuminen on merkittävää ja arvokasta.

5.2 Alkuperäiskielinen satu Adalminas pärla

Tässä alaluvussa analysoin ruotsinkielistä satua Adalminas pärla. Samalla vertailen ruotsinkielistä satua ja suomennosta keskenään. Analyysin ja vertailun tarkoitus on havainnollistaa ruotsinkielisen sadun ja suomennoksen yhtäläisyyksiä ja eroja. Joidenkin ruotsinkielisten esimerkkien rinnalle olen nostanut suomennoksen vastaavan kohdan, jotta esittämäni vertailu konkretisoituisi. Alaluvun lopussa esitän analyysin pohjalta nousseita tulkintoja. Sadussa Adalminas pärla korostuvat kristinuskoon liittyvät sanat. Sen lisäksi suurimpia sanaryhmiä ovat luontoon sekä kotiin ja kotieläimiin liittyvät sanat. Samat sanaryhmät nousivat keskeisimmiksi myös suomennoksessa. Olen ryhmitellyt ruotsinkielisen sadun sanoja taulukkoon (taulukko 4).

Taulukko 4. Sadussa Adalminas pärla esiintyvää sanastoa.

Kristendom (kristinuskko)	Natur (luonto)	Hem och husdjur (koti ja kotieläimet)
Gud (Jumala)	träd (puu)	stuga (mökki)
katekes (katekismus)	källa (lähde)	get (vuohi)
själ (sielu)	skog (metsä)	koja (maja)
kristnad (kristinuskoon kääntynyt)	varg (susi)	
fadder (kummi)	fågel (lintu)	
faddergåva (kumminlahja)		
synd (synti)		
ängel (enkeli)		
kyrka (kirkko)		
from (hurskas, pyhä)		

Kristinuskoon liittyviä sanoja on ruotsinkielisessä sadussa huomattavasti enemmän kuin suomennoksessa (taulukko 4).

36) Därför höll de så mycket av henne, att det nästan var för mycket, ty *Gud* tycker inte om, att man håller av någon med en avgudisk kärlek.

Sadussa Adalminas pärla on uskonnollista sanastoa, kuten suomennoksessakin. Kristinuskoon liittyvää sanastoa ovat esimerkiksi *Gud* (*Jumala*) (esimerkki 36) sekä *katekes* (*katekismus*), *själ* (*sielu*), *kristnad* (*kristinuskoon kääntynyt*), *fadder* (*kummi*), *synd* (*synti*), *ängel* (*enkeli*) ja *kyrka* (*kirkko*). Esimerkissä (36) kerrotaan, ettei Jumala pidä siitä, jos jollakulla on epäjumalallista rakkautta toista kohtaan.

37) Då glömmer man det, som står i *katekesen*, att man skall älska *Gud* av allt sitt hjärta och av all sin själ.

38) Onnessaan he tyystin unohtivat, että on *vain yksi ainoa*, jota tulee yli kaiken rakastaa ja kunnioittaa.

Ruotsinkielisessä sadussa kerrotaan katekismuksen opeista (esimerkki 37). *Katekismus* (*katekes*) on neuvonantajan roolissa: kuinka tulee toimia? Suomennoksessa Adalminan helmi katekismusta ei mainita ollenkaan (esimerkki 38). Ruotsinkielisessä sadussa kristinusko tulee vahvemmin esiin kuin suomennoksessa, sillä siinä käytetään sanaa *Gud* (*Jumala*) (esimerkki 37) useasti, kun taas suomennoksessa Jumalaan viitataan epäsuoremmin. Hänestä käytetään ilmausta *vain yksi ainoa* (esimerkki 38). Molemmissa saduissa sanoma Jumalan rakastamisesta tulee ilmi mutta eri tavoin.

39) När prinsessan Adalmina blev kristnad, var två goda feer, en röd och en blå, *bjudna* till faddrar. Det brukas på det sättet hos sagornas konungar. Och de två goda feerna glömde inte heller att giva den lilla prinsessan var sin faddergåva.

Alkuperäiskielisessä sadussa Adalminan kummeiksi *kutsuttiin* (*bjuda*) kaksi hyvää haltiatarta (esimerkki 39). Suomennoksessa heidät *saatiin* kummeiksi. Tämä materiaalisen lausetyypin ero aiheuttaa sen, että ruotsinkielinen satu antaa vahvemman vaikutelman kristinuskosta. Esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nettisivuilla mainitaan, että kummi *kutsutaan* huolehtimaan lapsesta (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2015).

40) Detta tyckte gumman var rätt underligt och förbarmade sig över henne och sade till henne: Eftersom du är så fattig och ensam i vida världen, skall du få bo hos mig. Jag behöver just någon, som vaktar mina *getter* i skogen.

Luontoon ja kotieläimiin liittyvä sanasto on pääosin samanlaista kuin suomennoksessa. Erilaista on se, että alkuperäiskielisessä sadussa vuohesta käytetään ainoastaan sanaa *get* (*vuohi*) (esimerkki 40), kun taas suomennoksessa on eritelty *vuohi*, *kuttu* ja *kili*.

41) Då kände sig Adalmina för första gången i sin levnad törstig och trött och satte sig ned vid en källa för att vila. Ja, hon nedlät sig att ösa vatten ur källan med sin fina, vita frökenhand och dricka alldeles som *andra människor* gör, när ingen niger och bjuder dem ett glas vatten på en tallrik. I detsamma blev hon varse sin bild i källan.

Adalmina juo lähteestä kuten *muut ihmiset* (*andra människor*) (esimerkki 41). Ilmaus *muut ihmiset* jaottelee Adalminan erilleen muista ihmisistä. Se korostaa Adalminan erityisyyttä: vain hän on prinsessa ja juo tavallisesti eri tavalla kuin muut. Suomennoksessa Adalmina juo kuin *kuka tahansa metsässäkulkija*, joka ei välttämättä viittaa kaikkiin muihin ihmisiin, sillä kaikki ihmiset eivät kuljeskele metsässä.

Samalla tavoin kuin suomennoksesta, olen tästäkin sadusta poiminut sisäiseen rikkauteen, ulkoiseen köyhyteen, ulkoiseen rikkauteen ja sisäiseen köyhyteen liittyviä sanoja ja ilmauksia (taulukko 5).

Taulukko 5. Sadussa Adalminas pärlä esiintyviä ulkoiseen ja sisäiseen rikkauteen ja köyhyteen liittyviä sanoja ja ilmauksia.

Yttre rikedom (ul-koinen rikkaus)	Yttre fattigdom (ul-koinen köyhyys)	Inre rikedom (sisäinen rikkaus)	Inre fattigdom (sisäinen köyhyys)
pärla (helmi)	tiggarflicka (kerjäläistyttö)	ödmjuk (nöyrä)	högmödig (ylpeä, ylimielinen)
skatt (aarre)	kopparslant (kuparilantti)	snäll (kiltti)	elak (ilkeä)
silver (hopea)	trasig (rääsyinen)	godhet (hyvyys)	hårdhärtad (kovasydäminen)
guld (kulta)	halm (olki)	kärlek (rakkaus)	gurig (ahne)
diamant (timantti)	ful (ruma)	barmhärtig (armollinen, laupias)	avundsjuk (kade)
juvel (jalokivi)	fattig (köyhä)		bitter (katkera)
	vallflicka (paimentyttö)		stygg (ilkeä)

Ruotsinkielisessä sadussa Adalminas pärla tasapainoilevat ulkoinen ja sisäinen rikkaus ja köyhyys samoin kuin suomennoksessa. Ruotsinkielisessä on jonkin verran enemmän variaatiota sisäistä köyhyyttä ilmaisevissa sanoissa (taulukko 5).

42) Ty ju äldre hon blev, desto *högmödigare* blev hon, och med högmödet följde de allra *styggaste* fel, så att Adalmina tillika blev *elak* och *hårdhärtad*, *girig* och *avundsjuk*. När hon såg en vacker blomma i trädgården, skyndade hon att trampa ned den med sin fot, ty vacker fick ingen annan vara, blott hon allena. När Adalmina mötte en annan prinsessa, som åkte i sin förgyllda vagn, förtröt det henne obeskrivligt, ty rik och förnäm fick heller ingen annan vara än hon. Och sade man om en annan flicka, att hon var snäll och förståndig, grät Adalmina *bittra* tårar av harm, ty varför skulle en annan också vara klok?

43) Och som hon även fått sitt goda minne tillbaka, mindes hon väl, hur *stygg* hon fordom var och hur hon sedan förvandlades. Hur mycket lyckligare är inte den fattiga och fula med sitt samvetes frid än den rika och sköna med allt sitt högmöde!

Sisäistä köyhyyttä ilmaisevat esimerkissä (42) *högmödig* (*ylpeä, ylimielinen*), *stygg* (*ilkeä*), *elak* (*ilkeä*), *hårdhärtad* (*kovasydäminen*), *girig* (*ahne*), *avundsjuk* (*kade*) ja *bitter* (*katkera*). Esimerkki (42) osoittaa, että eri sanat vahvistavat toisiaan. Esimerkissä (43) Adalmina muistaa, kuinka ilkeä oli aiemmin. Hän on ymmärtänyt, että köyhä ja ruma voi olla onnellisempi kuin rikas ja kaunis, joka on ylimielinen.

44) Mycket bättre var hon nu än förut, ty med *ett ödmjukt hjärta* följer många kostliga gåvor, såsom *ett gott samvete* och *stilla förnöjsamhet*, *lugn och frid*, *godhet* och *kärlek*, var man än i världen hamnar. Och var Adalmina gick, där blev det ånyo solskens omkring henne, men inte mera av hennes yttre förgängliga fågring, utan av den stilla förklaring, som skiner omkring *de goda* och *fromma* på jorden, vilkas själ strålar av skönhet, såsom *änglarnas* anleten, när de med sina stora vita vingar sänker sig ned till denna världens dalar.

45) Sitä se hyvä ja nöyrä sydän saa aikaan! Adalminaa ympäröi jälleen *säteily*, mutta enää se ei ollut kauniin ulkokuoren aiheuttamaa kylmänkalseaa loistoa, vaan heijastusta siitä sisäisestä valosta, joka hehkuu kuin lämmin liekki jokaisen hyvän olennon – ennen muuta hyvien *enkeleitten* – sisimmässä ja jonka lämmöstä meistä jokainen voi päästä osalliseksi.

Sisäiseen rikkauteen liittyviä sanoja ja ilmauksia esimerkissä (44) ovat: *ödmjukt hjärta* (*nöyrä sydän*), *gott samvete* (*hyvä omatunto*), *stilla förnöjsamhet* (*tyyni tyytyväisyys*), *lugn och frid* (*rauha*), *godhet* (*hyvyys*), *kärlek* (*rakkaus*), *goda* (*hyvät*) ja *fromma* (*hurskaat, pyhät*). Esimerkissä (44) kerrotaan, että nöyrä sydän tuo mukanaan monia arvokkaita lahjoja, joita ovat hyvä omatunto, tyyni tyytyväisyys, rauha, hyvyys ja rakkaus. Adalminaa ympäröivää päivänpaistetta verrataan loisteseen, joka ympäröi maan päällä olevia hyviä ja hurskaita. Hyvien ja hurskaiden sielut sädehtivät

kauneutta. Tätä puolestaan verrataan maan päälle laskeutuneiden enkelten kasvojen loisteeseen. Ruotsinkielisessä sadussa uskonnolliset vertauskuvat vahvistavat kristinuskon asemaa tärkeimpänä maailmankuvan rakentajana. Esimerkistä (45) huomataan, että suomennoksessa on myös uskonnollista sanastoa, kuten *säteily* ja *enkeli*, mutta huomattavasti vähemmän kuin ruotsinkielisessä sadussa.

46) Och hon blev så rik, så rik, att det liksom växte idel *skatter* omkring henne. Golvet i hennes kammare var av *silver* och pärlemor; väggarna var idel stora speglar, och taket var av *guld*, bestrött med *diamanter*. Nej, vad det gnistrade i lampornas sken!

Esimerkissä (46) on ulkoiseen rikkauteen liittyviä sanoja: *skatt* (*aarre*), *silver* (*hopea*), *guld* (*kulta*) ja *diamant* (*timantti*).

47) Men vad hände? Knappt blev källans vatten åter stilla och klart, förrän Adalmina i dess spegel såg en helt annan bild än sig själv. Hon såg inte längre *den undersköna prinsessan i hennes guldstickande klänning, med juveler i håret och örhängen av blixtrande diamanter*; hon såg endast en stackars *ful och fattig tiggarflicka, barhuvad, barfota, i trasiga kläder och okammat hår*. I en blink försvann även hela hennes stora klokhet; hon blev så okunnig och enfaldig som den allra olärdaste.

Esimerkki (47) kuvastaa ulkoisen rikkauden vaihtumista ulkoiseksi köyhyudeksi. Adalmina ei ole enää kaunis prinsessa, jolla on kultainen mekko, jalokiviä hiuksissa ja timanttiset korvakorut. Hän on muuttunut rumaksi, köyhäksi kerjäläistytöksi (*ful och fattig tiggarflicka*), joka on avopäin (*barhuvad*), avojaloin (*barfota*) ja jolla on rääsyiset vaatteet (*trasiga kläder*) ja kampaamattomat hiukset (*okammat hår*).

48) En dag, när prinsessan var femton år, gick hon ut och spatserade i konungens gård. När hon kom till grinden och ville ut i parken, var grinden låst, och ingen *vågade* öppna den tvärt emot konungens stränga bud. De fyra kammarjungfrurna och de fyra kammartjänarna var med; för första gången vägrade de att lyda prinsessans befallning. Då blev Adalmina ond, ja så ond, att solskenet av hennes skönhet alldeles förmörkades. Hon *slog* sina trogna tjänare *i ansiktet, sprang* ifrån dem och *klev* över grinden.

Ruotsinkielisessä sadussa on samankaltaisia materiaalisia, mentaalisia ja relationaalisia lausetyyppejä kuin suomennoksessa. Esimerkissä (48) materiaalista lausetyyppiä ilmentävät verbit *slå* (*lyödä*), *springa* (*juosta*) ja *kliva* (*kiivetä*). Esimerkissä (48) Adalmina lyö palvelijoita *kasvoin* (*i ansiktet*), juoksee pois heidän luotaan ja kiipeää portin yli. Suomennoksessa ei paljasteta, minne Adalmina lyö palvelijoita: hän vain yleisesti *lyödä läimii* heitä. Kasvoin lyöminen vaikuttaa ko-

vemmalta kuin pehmeämpi läimäyttely. Nimenomaan verbillä *läimiä* luodaan pehmeämpi vaikutelma. Esimerkissä (48) on mentaalista lausetyyppiä ilmentävä verbi *våga* (*uskaltaa*), joka kuvastaa palvelijoiden tiedontiloja. Kukaan ei uskalla avata porttia, sillä he pelkäävät rangaistusta. Suomenoksessa sen sijaan on verbi *suostua*. Tilanne on kuvattu Adalminan näkökulmasta: kukaan ei suostu avaamaan porttia hänelle. Adalmina ei tiedä palvelijoiden peloista.

49) – Adalmina har fått tre så stora gåvor, att mången inte *önskar* sig någonting *högre* i världen.

50) – Adalmina on saanut helmen ja sen myötä kolme niin suurenmoista lahjaa, ettei moni *rohkenisi* moisesta edes *uneksia*.

Verbi *önska* (*toivoa*) ilmentää mentaalista prosessia (esimerkki 49). *Önska* ilmaisee ihmisen tiedontilaa. Sillä on hieman eri sävy kuin suomennoksen ilmauksella *rohkenisi uneksia* (esimerkki 50). Toivominen on realistisempaa – jopa toteutumiskelpoista. Esimerkin (49) sana *högre* viittaa siihen, että maailmassa ei voi olla mitään korkeampaa kuin nämä Adalminan kolme lahjaa.

51) Det är *märkvärdigt*, sade prinsen, i tre långa år har jag inte tänkt på någon annan än min lilla prinsessa. Men nu söker jag henne inte mer.

52) Prinssi Sigismund *hämmästyi* taas, ja nyt omia ajatuksiaan. Läpeensä kolme vuotta hän oli etsinyt kuvankaunista prinsessa Adalminaa, mutta nyt kiitos kaunis sai riittää!

Prinssi Sigismundin hämmästyminen kuvataan relationaalisella lausetyypillä, jossa prinssi itse pääsee ääneen ja luonnehtii ajattelemaansa asiaa *kummallisiksi* (*märkvärdig*) (esimerkki 51). Suomenoksessa hämmästyminen kuvataan mentaalisella lausetyypillä (esimerkki 52).

53) Konungen och drottningen var mycket nöjda. De tänkte för sig själva: – Bara vår lilla prinsessa blir vacker, rik och klok, betyder det *föga*, hurdant hennes hjärta är. Vi skall nog akta hennes pärla, och då kan hon umbära den blå feens fattiga gåva. Nej, då visste den röda feen bättre, vad en prinsessa behöver! Hennes gåvor var kungagåvor, men den blå feen var rätt snål, det måste man tillstå: hon gav det kära barnet en allmosa, alldeles som man kastar en kopparslant åt en tiggarflicka vid landsvägen.

54) Mutta kuningas ja kuningatarpa tuumiskelivat: – Vai vielä hyvän ja nöyrän sydämen – kaikkea sitä kuulee! *Mitä merkitystä sydämellä on*, jos kerran Adalminastamme tulee kaunis, rikas ja hyväpäinen. Helmeä me kyllä pidämme niin tarkoin silmällä, ettei Adalminan ikipäivänä tarvitse ottaa vastaan Sinettären kumminlahjaa. Punetar toki tiesi, mitä kuninkaalliselle lapselle tulee antaa, eikä kitsailut. Mutta Sinetär oli itara ja tyytyi tyhjiin lupaukseen, aivan kuin olisi ohimennen hyvitetty pientä mierolaista – voi voi sentään!

Kuten suomennoksessa (esimerkki 54), myös ruotsinkielisessä sadussa kuninkaan ja kuningattaren suhtautuminen Sinettären kumminlahjaan on aliarvostava (esimerkki 53). Sana *föga* (*vähän, ei paljoa*) (esimerkki 53) ilmentää aliarvostavaa suhtautumista: kuninkaan ja kuningattaren mielestä Sinettären kumminlahja ei ole sopiva lahja prinsessalle. Ruotsinkielisessä sadussa kuningas ja kuningatar käyttävät väitelausetta kertoessaan, että sydän ei merkitse paljoa (esimerkki 53). Suomennoksessa he käyttävät kysymyslausetta, joka on retorinen (esimerkki 54). Ruotsinkielisessä sadussa he siis ilmaisevat oman mielipiteensä väitelauseella. Suomennoksessa he ilmaisevat oman mielipiteensä kysymyslauseella ja olettavat samalla, että kaikki muut ovat samaa mieltä. He heittävät ilmoille kysymyksen, johon eivät missään nimessä halua kuulla vastausta tai vastaväitettä.

55) Adalmina har fått tre så stora gåvor, att mången inte önskar sig någonting högre i världen. Likväl finns det ännu en gåva, som är *den allra bästa*, och den ger jag åt Adalmina, men blott på ett villkor.

56) – Adalmina on saanut helmen ja sen myötä kolme niin suurenmoista lahjaa, ettei moni rohkenisi moisesta edes uneksia. Mutta minun lahjani on *vieläkin arvokkaampi*. Jos näet Adalmina kadottaa helmensä, hän saa tilalle minun lahjani: hyvän ja nöyrän sydämen. Olkoon niin!

Ruotsinkielisessä sadussa Sinetär käyttää väitelausetta: hänen lahjansa on *kaikkein paras* (*den allra bästa*) (esimerkki 55). Suomennoksessa hän käyttää myös väitelausetta (esimerkki 56). Sananvalinta on erilainen ruotsinkielisessä sadussa ja suomennoksessa: ruotsinkielisessä sadussa lahja on *kaikkein paras* ja suomennoksessa *vieläkin arvokkaampi*. Ruotsinkielisessä sadussa käytetään superlatiivisia, ja lahja vertautuu kaikkeen. Suomennoksessa käytetään komparatiivisia ja lahjaa verrataan prinsessan saamiin muihin lahjoihin.

57) Adalmina åt på guld, sov på guld och klädde sig i guld; ja, *om det varit möjligt att äta guld, så skulle hon ha gjort det*, men det var för hårt att bita i.

58) Ja totta kai Adalmina söi vain kultaisilta lautasilta, nukkui yönsä kultaisessa vuoteessa ja liikkui päivisin ylellisissä kullanhoidoissa pukimissa. *Kaipa hän olisi syönytkin kultaa, jos vain olisi kyennyt sitä pureksimaan.*

Esimerkeissä (57) ja (58) kertoja kertoo, että Adalmina söisi kultaa, jos se olisi mahdollista. Ruotsinkielisessä sadussa (esimerkki 57) kertoja esittää tiedon varmana ja todennäköisenä: Adalmina olisi syönyt kultaa, jos se olisi ollut mahdollista. Suomennoksessa (esimerkki 58) kertoja puolestaan esittää tiedon hieman epävarmana, sillä hän käyttää partikkelia *kaipa*. Ruotsinkielisessä sadussa Adalminan kullanhneus korostuu juuri siksi, että tieto kullan syömisestä esitetään varmana.

59) Och sade man om en annan flicka, att hon var snäll och förständig, grät Adalmina bittra tårar av harm, ty *varför skulle en annan också vara klok?*

60) Ja jos jotakuta toista kiitettiin viisaaksi ja hyväpäiseksi – kas silloinpa Adalmina vuodatti katkeria kiukun kyyneleitä, sillä *kukaan toinen ei voinut eikä saanut olla yhtä viisas ja hyväpäinen kuin hän itse oli!*

Ruotsinkielisessä sadussa (esimerkki 59) Adalminan ajatuksia kuvataan kysymyslauseen muodossa: miksi kukaan toinen myös olisi viisas? Kysymyslauseeseen ei odoteta vastausta – sillä houkutellaan muita olemaan samaa mieltä. Suomennoksessa (esimerkki 60) Adalminan ajatuksia kuvataan väitelauseella, jonka perässä on huutomerkki. Huutomerkkiin päättyvä väitelause korostaa Adalminan kiukkoa, joka vaikuttaa lapselliselta. Ruotsinkielisessä sadussa on siis käytetty tehokkaampaa keinoa saada lukijat suhtautumaan Adalminaan hyväksyvästi, sillä retorinen kysymys on tehokkaampi kuin lapsellinen kiukuttelu.

61) – Konungen har befallt, att alla skall sörja vår försvunna prinsessa, svarade gumman; men inte var det stor skada på henne. Visst var hon vacker och rik och klok, men folket säger, att hon hade ett högfärdigt hjärta, och det var värre, ty därför *höll ingen människa riktigt av henne.*

62) – Kuningaspa meidät on määrännyt suremaan kadonnutta prinsessaamme, sitä Adalminaa, mummo selitti. – No, olihan tuo kuulemma ylen kaunis ja rikas, ja muka viisaskin. Mutta jos prinsessarukalla oli niin kova ja ylpeä sydän kuin väitetään, niin tiedä kuinka moni häntä toisissaan suree...

Suomennoksessa mummon tiedot muiden ihmisten suhtautumisesta prinsessa Adalminaan ovat epävarmoja (esimerkki 62). Viimeinen virke päättyy useaan pisteeseen, mikä tarkoittaa sitä, että virke jää ikään kuin kesken. Sen loppu nielaistaan, jotta raaka totuus jäisi varjoon. Ruotsinkielisessä sadussa puolestaan mummo esittää tiedot varmoina (esimerkki 61): kukaan ei oikeasti pitänyt Adalminasta. Viimeinen virke päättyy pisteeseen, mikä kuvastaa sitä, ettei asiasta ole enempää kommentoitavaa.

63) Därför lät han ånyo lysa i kyrkorna, att alla flickor, som var aderton år gamla, skulle församlas på hans gård och försöka kronan. Och den som kronan fullkomligt passade, hon skulle erkännas vara den rätta och förlorade prinsessan, och prins Sigismund av Frankland skulle få henne till fru. Det är *klart* att alla flickor genast *skyndade* till konungens gård. Och de som var mer eller mindre än aderton år, *låtsades* inte komma ihåg det.

64) Maan kaikkien kahdeksantoistavuotiaiden neitojen oli määrä saapua linnaan sovittamaan prinsessa Adalminan vastalöydettyä kruunua. Se jonka päähän kruunu sopisi, tunnustettaisiin kadonneeksi prinsessaksi ja Frankinmaan prinssi Sigismund oli ottava hänet puolisokseen. Kuningaskunnan kaikki nuoret neidot, nekin jotka olivat hieman alle tai hieman päälle kahdeksantoista, *riensivät* sankoin joukoin linnaan.

Ruotsinkielisessä sadussa kertojan mukaan on *selvää (klart)*, että kaikki tytöt kiiruhtavat sovittamaan kruunua (esimerkki 63). Se, jonka päähän kruunu sopii, tunnustetaan Adalminaksi. Satuun sisältyy ajatus, että kaikki tytöt haluavat olla prinsessoja. On kuninkaan käsky tulla sovittamaan kruunua, mutta silti tytöt *kiiruhtavat (skynda)* ja jopa *teeskentelevät (låtsas)*, etteivät muista ikäänsä. Suomennoksessa (esimerkki 64) kertoja ei suhtaudu kertomaansa millään tavalla vaan toteaa, että kaikki neidot *rientävät* sovittamaan kruunua. *Rientää*-sana antaa kyllä kuvan, että tekeminen on mieluista.

65) – Kungen gör narr av oss. Låt oss *dra lott*, och den som vinner, bör få både kronan och prinsen.

66) – Äsh, kuningas pitää meitä pilkkanaan, napolisivat neidot keskenään ja näyttivät perin ikävystyneiltä.

Kruunua sovittamaan tulleet tytöt ehdottavat, että voisivat *arpoa (dra lott)*, kuka saa kruunun ja prinssin (esimerkki 65). Tämä paljastaa sen, etteivät he ole paikalla pelkästään kuninkaan käskystä vaan he haluavat saada kruunun ja päästä naimisiin prinssin kanssa. Suomennoksessa (esimerkki 66) tyttöjen oma motivaatio ei käy ilmi.

67) Och som hon även fått sitt goda minne tillbaka, mindes hon väl, hur stygg hon fordom var och hur hon sedan förvandlades. Hur mycket lyckligare är inte den fattiga och fula med sitt samvetes frid än den rika och sköna med allt sitt högmod! Därför föll hon nu på knä för sin fader och sin moder och *bad dem och alla förlåta* hennes forna högmod.

68) Adalmina lankesi polvilleen isä-kuninkaan ja äiti-kuningattaren jalkojen juureen ja *pyysi näiltä anteeksi* entistä sydämettömyyttään.

Ruotsinkielisessä sadussa (esimerkki 67) Adalminan suhtautuminen muihin muuttuu myönteiseksi. Hän pyytää anteeksi vanhemmiltaan ja kaikilta muilta. Suomennoksessa (esimerkki 68) hän pyytää anteeksi vain vanhemmiltaan.

Alkuperäiskielisen sadun Adalminas pärla maailmankuva on uskonnollisempi kuin suomennoksen Adalminan helmi. Kristinuskko värittää myös suomennoksen maailmankuvaa, mutta ruotsinkielisessä sadussa se tulee vahvemmin esille: kristinuskoon viittaavia leksikaalisia valintoja on enemmän, esimerkiksi *Gud (Jumala)* ja *katekes (katekismus)*, joita ei mainita suomennoksessa. *Gud* mainitaan monta kertaa ja *katekes* kerran. Suomennoksessa Jumalasta käytetään sanaa *Luoja* kerran sekä kiertoilmaisua *vain yksi ainoa*. Sekä ruotsinkielisen sadun että suomennoksen arvomaailmaan kuuluu kristinuskko. Ruotsinkielisessä sadussa se korostuu aivan erityisesti: siinä kristinuskoon liittyvien elämäntapojen noudattaminen ja katekismuksen oppien seuraaminen ovat keskeisiä. Arvomaailma sinänsä on samankaltainen molemmissa sekä ruotsinkielisessä sadussa että suomennoksessa: esimerkiksi hyvyys, nöyryys, myönteinen suhtautuminen ja sisäinen rikkaus ovat keskeisiä arvoja.

Ruotsinkielisessä sadussa raakaa todellisuutta tuodaan rohkeammin esiin. Esimerkiksi materiaalisissa lausetyypeissä kuvataan peittelemättä, että Adalmina lyö palvelijoita *kasvoihin*. Suomennoksessa luodaan pehmeämpi vaikutelma ilmauksella *lyödä läimiä*. Myös suhtautumista ilmentävät leksikaaliset valinnat paljastavat, että ruotsinkielisessä sadussa asiat sanotaan suoraan: mummo ei kyseenalaista tietojaan Adalminan suosioista vaan toteaa, ettei kukaan oikeasti pitänyt tästä. Suomennoksessa puolestaan hän tuumailee, ettei tiedä, kuinka moni suree Adalminaa tosissaan. Tässäkin asiaa kaunistellaan eikä rumaa totuutta tuoda esiin. Ruotsinkielisen sadun kuva on kaunistelematon, kun taas suomennoksen kaunistelevampi. Ruotsinkielinen satu kertoo, että asiat voi sanoa niin kuin ne ovat. Suomennoksen arvomaailmaan kuuluu se, että totuutta voi peitellä ja valkoisia valheita voi sepittää, jos siten suojellaan muita raa'an totuuden aiheuttamilta henkisiltä tuskilta.

6 ANALYYSI SADUSTA VATTUMATO

6.1 Suomennos Vattumato

Tässä alaluvussa analysoin suomennosta Vattumato. Selostan sadun juonen ensin lyhyesti. En tee sitä uudelleen ruotsinkielisen sadun analyysin yhteydessä, sillä sadun ja suomennoksen juoni on sama. Analyysini etenee siten, että ensin analysoin pääasiassa eksperientiaalisen metafunktion näkökulmasta ja tämän jälkeen lähinnä interpersoonaisen. Tämän alaluvun lopussa esitän tulkintoja, jotka nousivat analyysin pohjalta.

Sadussa Vattumato kaksi tyttöä Aina ja Tessa pelastavat vatussa olevan madon, vaikka Lassi haluasi tappaa sen. He syövät yhdessä kotipiikan vadelmia jälkiruoaksi. Kun kaikki vatut on syöty, heidän isosiskonsa sanoo, että olisi hyvä, jos vattuja olisi hillottavaksi. Aina ja Tessa lähtevät innoissaan metsään poimimaan. Poimittuaan korit täyteen tytöt huomaavat, etteivät löydä takaisin kotiin. Tulee pimeä, ja tytöt ovat nälissään metsässä. He toivovat ruokaa, ja yhtäkkiä heidän käsiinsä ilmestyy voileipiä. He saavat myös maitoa ja vuoteet nukkumista varten sekä seuraavana aamuna aamiaisen. He ihmettelevät, kuka on antanut heille kaiken tämän. Vattukuningas esittäytyy heille. Hän kertoo, että joutuu muuttamaan joka sadas vuosi vattumadoksi. Hän oli se vattumato, jonka hengen tytöt pelastivat. Vattukuningas kutsuu linnun opastamaan tytöt kotiin ja lähettää heille muistolahjat perässä. He saavat rannerenkaat ja Lassi timanttisolmioneulan, jossa lukee: ”Lassi – ethän tapa turvatonta!” Isosisko puolestaan saa kaksitoista korillista metsävattuja.

Tarkastelen eksperientiaalisen metafunktion näkökulmasta sanastoa. Tulkitsen, mihin aihepiiriin sanat kuuluvat. Olen poiminut sadusta sanoja ja ryhmitellyt niitä taulukkoon (taulukko 6). Olen koonnut taulukkoon sanoja aihepiireistä, jotka ovat sadussa keskeisiä. Keskeisellä aihepiirillä on yleensä laaja sanasto, ja juuri sanaston runsaus paljastaa monia asioita sadun maailmankuvasta. Maailmankuvan pohjalta pystyn hahmottamaan ja tulkitsemaan satujen arvomaailmaa. Sadussa Vattumato eniten sanoja liittyy luontoon, ruokaan sekä taikauskoon. Olen koonnut sanat sanaryhmiksi taulukkoon (taulukko 6).

Taulukko 6. Sadussa Vattumato esiintyvää sanastoa.

Luonto	Ruoka	Taikausko
metsä	kahvi	haltia
mustikka	sämpylä	vattukuningas
variksenmarja	lihavoileipä	maan, meren ja taivaan herra
vattu	näkkivoileipä	vattukkojen valtakunta
marja	lintupaisti	
mato	maito	
varpunen		
puu		
pikkulintu		
oksa		
susi		

Luontoon liittyvää sanastoa on sadussa erityisen paljon. Tämä näkyy taulukosta (taulukko 6).

69) Kylläpä *metsässä* oli kaunista. Siellä oli kosolti *mustikoita* ja *variksenmarjoja*, mutta *vattuista* ei näkynyt jälkeäkään. Tytöt tarpoivat tarpomistaan, kunnes lopulta – voi hyvä ihme! – osuivat keskelle valtavaa *vattukkoa*. Paikalla oli joskus ollut metsäpalo, ja kuloalueelle oli kasvanut *vattupensas vattupensa*an viereen. Joka ainoa varsi notkui *kypsi*en *mehevien marjojen* painosta, eivätkä tytöt olleet eläissään nähneet moista *vadelma-apajaa*.

Sadussa Vattumato on paljon luontoon liittyvää sanastoa, kuten *metsä*, *mustikka*, *variksenmarja*, *vattu* ja *marja* esimerkissä (69). Muita luontoaiheisia sanoja ovat esimerkiksi *mato*, *varpunen*, *puu*, *pikkulintu*, *oksa* ja *susi*. Sanasta *vattu* esiintyy myös synonyyminen muoto *vadelma*. Sadussa esiintyy paljon vattuun liittyvää sanastoa, kuten *vattukko*, *vattupensas* ja *vadelma-apaja* esimerkissä (69). Näiden lisäksi on muun muassa *vattumato*, *vatunlehti* ja *metsävattu*. Vain *metsävattu* on *vatun* hyponyymi eli alakäsite. Muut sanat ovat *vattu*-sanan johdoksia tai yhdyssanoja, joiden alkuosana on sana *vattu*. *Vadelma* kuvataan *kypsäksi* ja *meheväksi* (esimerkki 69). Kuvaus saa aikaan sen, että *vadelma* vaikuttaa erityisen herkulliselta. Paikka, jossa on runsaasti *vadelmaa*, taas on *vadelma-apaja* (esimerkki 69). Sanasta *apaja* tulee mielikuva loppumattomasti marjaa antavasta *vadelma-paikasta*. Sadussa marjastaminen esitetään tärkeänä. Tämä ilmenee juuri *vadelma-* ja *marjasanaston* runsaudesta.

70) Tuli päivällisaika ja jälkiruoaksi syötiin herkullisia *kotipihan vadelmia*.

Sadun tapahtumat sijoittuvat kotiin ja metsään. Rungas luontoaiheinen sanasto antaa kuvan luonnonläheisyydestä. Metsä ei ole kaukana, sillä Aina ja Tessa asuvat maaseudulla. Tämä käy ilmi siitä, että heidän kotipihallaan kasvatetaan vadelmaa (esimerkki 70).

71) Ja siitäkös sitten alkoi *riemullinen* hilloaminen. *Eiköhän mennä* kipin kapin auttamaan!

Luonnon tärkeyden lisäksi sadun maailmankuvaan kuuluu luonnonantimien hyödyntäminen sekä itse tekeminen. Metsästä poimituista vadelmista tehdään hilloa. Esimerkissä (71) hilloaminen on *riemullista*, mikä viittaa siihen, että tekeminen on hauskaa. Tällaiset työt tehdään yhdessä, ja se tekee siitä erityisen hauskaa. Kertojakin haluaa päästä mukaan ja houkuttelee myös lukijaa innostumaan ilmauksella *eiköhän mennä* (esimerkki 71). Kun partikkeli *-hAn* liittyy passiivimuotoiseen lausumaan, lausumaa voidaan käyttää pyyntönä tai kehotuksena (ISK 2004 § 831). Esimerkissä (71) kertoja kehottaa näin lukijaa mukaan.

72) Saisipa nyt kupin kuumaa *kahvia* ja lämpimän *sämpylän*.

Vattu- ja luontosanaston lisäksi sadussa on jonkin verran ruokasanastoa, kuten *kahvi* ja *sämpylä* (esimerkki 72). Muita ruokasanoja ovat *lihavoileipä*, *näkkivoileipä*, *lintupaisti* ja *maito*. Kahvinjuonti kuuluu vahvasti suomalaiseen kulttuuriin. Kahvi on arjen ja juhlan yhteinen juoma. (Kahvi.net. Kaikki kahvista 2015.) Kahvi tuli Suomeen jo 1700-luvulla. 1800-luvulla se yleistyi säätyläiskodeissa ja vähitellen myös tavallisen kansan keskuudessa. (Maku.fi 2015.) Esimerkissä (72) Aina toivoo aamukahvia, sillä tytöt ovat tottuneet juomaan kahvia aamuisin. Tytöt esitetään sadussa tottuneina kahvinjuojina, vaikka he ovat vasta lapsia.

73) *Upiupuneina* he istahtivat kivelle ja pillahdivat itkuun. – Minun on *nälkä*, nyhkytti Tessa. – Niin minunkin, valitti Aina.

Ruoka ja syöminen ovat keskeisiä asioita sadussa. Lapsille tulee *nälkä*, kun he ovat eksyneet metsään. Nälkä tekee heistä *upiupuneita*, jolloin heissä herää epätoivo ja he alkavat itkeä (esimerkki 73). Sadussa painottuu syömisen tärkeys jaksamisen kannalta.

74) – Etkä näe, Aina vakuutti. – Täällä vattupensaikossa asuu ihan varmasti kiltti *haltia*.

Luonto- ja ruokasanojen kuvaaman arkisuuden rinnalla sadussa on toinen ulottuvuus: taikausko. Kaikki tyttöjen saama apu on totta – he eivät ole nähneet unta. Aina uskoo, että *haltia* on kaiken takana (esimerkki 74). Sadun maailmankuva värityy taikauskolla kristinuskon sijaan.

75) – Minä olen *vattukuningas*, ukko itse sanoi. – Olen hallinnut *vatukkojen valtakuntaa* jo *vuosituhansia*. Mutta *maan, meren ja taivaan herra* ei anna minun tulla pitkästä iästäni ja kuninkuudestani ylpeäksi. Sen vuoksi minun on *muututtava* joka sadas vuosi pienen pieneksi vattumadoksi ja ellettävä aina yksi päivä aamusta iltaan täysin avuttomana ja omin neuvoin.

Sadussa on satuolentoja, jotka liittyvät taikauskoon. Esimerkissä (75) on *vattukuningas* sekä *maan, meren ja taivaan herra*. Lisäksi sadussa on paikkoja, joita ei ole olemassa todellisessa maailmassa, esimerkiksi *vatukkojen valtakunta* (esimerkki 75). Näiden lisäksi yliluonnollisen pitkä ikä ja muuttuminen toiseksi olenoksi kuuluvat taikauskoon. Esimerkissä (75) *vattukuningas* on hallinnut *vuosituhansia*, ja hän *muuttuu* vattumadoksi joka sadas vuosi.

76) Mutta isoasiskoakaan *vattukuningas* ei ollut unohtanut. Sillä kun tämä meni kattamaan ruokapöytää, hän huomasi että pöydällä oli kaksitoista isoa koria ja joka kori oli kukkuroillaan ihanan punaisia ja herkullisen meheviä metsävattuja. Mistä ne olivat peräisin, sen hän oikopäätä oivalsi.

Kaikki sadun henkilöt uskovat taikuuteen – myös isosisko, joka ei ole nähnyt *vattukuningasta* (esimerkki 76). Sadun henkilöt ovat lapsia, mutta isosisko esitetään aikuisen roolissa eikä hänen ikäänsä mainita. Sadussa taikausko on osa sekä lasten että aikuisten maailmaa.

Alla olevassa taulukossa (taulukko 7) on joitakin *Vattumadossa* esiintyviä verbejä. En ole katsonut tarpeelliseksi esittää lukumääriä verbeistä, sillä se ei ole analyysin kannalta välttämätöntä.

Taulukko 7. Sadussa *Vattumato* esiintyviä verbejä.

Materiaaliset verbit	Mentaaliset verbit	Relationaaliset verbit
ilmestyä	huomata	olla
tarpoa	pelätä	
herkutella	huomata	
nitistää	käsittää	
pureskella	unohtaa	
suostutella	oivaltaa	
köpötellä		

Sadussa Vattumato on kaikkia lausetyyppejä. Materiaalisia ja relationaalisia on eniten, kuten Adalminan helmessäkin. Tässäkään sadussa henkilöiden tunteita, havaintoja tai tiedontiloja ei kuvata yhtä paljon kuin tapahtumia. Siksi mentaalisia lausetyyppejä on vähemmän.

77) Tuskin hän oli sen sanonut kun hänen käteensä *ilmestyi* muhkea näkkivoileipä jonka höysteenä oli tuoretta lintupaistia.

78) Samassa hänen ja Ainan käteen *ilmestyi* iso maitolasi.

Ilmestyä-verbi ilmentää materiaalista prosessia (esimerkit 77 ja 78). Se kuvastaa toteutuvaa taikaa: tytöt eivät näe, mistä näkkivoileipä ja maitolasi tulevat. *Ilmestyä*-verbin avulla niiden kuvataan tulevan tyhjästä.

79) Tytöt *tarpoivat tarpomistaan*, kunnes lopulta – voi hyvä ihme! – osuivat keskelle valtavaa vatukkoa.

Esimerkissä (79) on materiaalista prosessia ilmentävä verbi *tarpoa*. *Tarpoa*-verbi voi tarkoittaa esimerkiksi 'rämpiä', 'kahlata' tai 'tallustaa' (NS s.v. *tarpoa*). Nykysuomen sanakirja (NS s.v. *tarpoa*) mainitsee myös 'tarpoa metsiä'. *Tarpoa* vaikuttaa työläältä etenemismuodolta. Se kuvastaa tyttöjen sisua: tytöt aikovat päästä perille, vaikka tie olisikin vaikea. He eivät luovuta, vaikka vadelmia ei heti löydykään. He jatkavat etsimistä, kunnes löytävät vatukon. *Tarpoa* kuvastaa toisaalta myös tyttöjen reippautta ja iloisuutta, sillä he eivät lähde poimimaan vadelmia vastentahtoisesti vaan tarmokkaasti. Tytöt pitävät vadelmien poimimista hauskana ajanvietteenä, ja vadelmat ovat heidän mielestään hyviä. He haluavat myös auttaa isosiskoaan, joka haluaisi hillota vadelmia.

80) Samassa heidän viereensä ilmestyi pieni hopeatarjotin, jolla oli kullattu kahvipannu, kaksi hienon hienoa posliinikuppia, kristallisokerikko, hopeinen kermakko ja muutamia uunituoreita sämpylöitä. Ja voi miten Aina ja Tessa *herkuttelivat*! Ikäänään he eivät olleet nauttineet niin makoisia aamukahveja.

Esimerkissä (80) on materiaalista prosessia ilmentävä verbi *herkutella*. Esimerkistä (80) käy ilmi, että uunituoreet sämpylät ovat Ainan ja Tessan herkkua. He ovat syöneet niitä ennenkin, sillä tiesivät, että haluavat juuri niitä. *Herkutella*-verbi voi makuaistin lisäksi viitata näköaistiin: tytöt ihastelevat hienoja astioita syödessään.

81) Aina joka oli tullut perässä *huomasi* varpusen joka *ahnein* silmin *kärkkyi* matoa. Hän sieppasi lehden ja kiidätti sen vadelmapensaalle, niin ettei varpunen löytäisi matoa.

Huomata-verbi ilmentää mentaalista prosessia (esimerkki 81). Se ilmaisee havaintoa. Esimerkissä (81) Aina havaitsee vaaran uhkaavan matoa ja päättää viedä sen suojaan. Hänen toimintansa perustuu pelkän havainnon varaan. Hän ei jää miettimään, voisiko matoa uhata jokin muu vaara vadelmapensaalla. Tämä osoittaa, että lapsi ajattelee tunteella: mato täytyy viedä nopeasti turvaan, ettei se kuole. Joka tapauksessa madon auttaminen on tärkeää lapsille. Auttaminen ja siitä palkitseminen ovat sadun keskeisiä teemoja. Varpunen nähdään pahana: sanat *ahne* ja *kärkkyä* ilmaisevat tyttöjen suhtautumista varpuseen (esimerkki 81). Lapset eivät ota huomioon sitä, että he piilottavat linnulta ruokaa. Varpunen voi kuolla, jos se ei saa riittävästi ruokaa. Lapset olisivat yhtä hyvin voineet auttaa lintua madon sijaan ja antaa sille ruokaa. Silloinkin he olisivat tehneet hyvän teon. Varpunen ei olisi kuitenkaan voinut palkita tyttöjä, ellei sekin olisi ollut taikaolento, kuten vattukuningas.

82) Kotona puhkesi riemu kun he saapuivat. Heitä oli etsitty väellä ja voimalla, eikä isosisko ollut saanut koko yönä unen rahtua silmäänsä. Hän oli *pelännyt* vaikka mitä: että pikkusiskot olisivat joutuneet suden kintaan ja ties mitä muuta kauheaa.

83) – Älkää eksykö ja *tulkaa hyvissä ajoin ennen iltaa kotiin!* evästi isosisko.

Esimerkissä (82) on mentaalista lausetyyppiä edustava verbi *pelätä*, joka ilmaisee tunnetta. Esimerkissä (82) isosisko pelkää pikkusiskojen puolesta. Perheenjäsenistä huolehtiminen ja heidän vuokseen pelkääminen ovat usein lasten vanhempien tuntemuksia. Sadussa Vattumato ei esitellä lasten vanhempia. Isosiskolle esitetään sadussa äidillinen rooli. Hän opastaa pikkusiskoja ja antaa heille kotiintuloajan (esimerkki 83). Hän kokee olevansa vastuussa pikkusiskoista, sillä antaa näiden lähteä metsään poimimaan vadelmia.

84) Kylläpä metsässä *oli* kaunista. Siellä *oli* kosolti mustikoita ja variksenmarjoja, mutta vatuista ei näkynyt jälkeäkään.

Relationaalista lausetyyppiä edustaa lähinnä runsaassa käytössä oleva *olla*-verbi. Esimerkiksi eksistentiaalilauseita on paljon. Metsä kuvataan kauniiksi eksistentiaalilauseen avulla (esimerkki 84). Lause luo suhteen metsän ja kauneuden välille, mikä tekee metsästä houkuttelevan paikan.

85) Sitten he kääntyivät palatakseen kotiin. *Mutta se oli helpommin sanottu kuin tehty.* He eivät olleet koskaan aikaisemmin käyneet niin syvällä metsässä ja ennen pitkää he huomasivat *olevansa eksyksissä.*

Esimerkissä (85) on relatiivinen lause: ”Mutta se oli helpommin sanottu kuin tehty.” Se luo suhteen teon sanomisen helppouden ja teon toteuttamisen helppouden välille. Kotiin palaamisen ehdottaminen on helpompaa kuin sinne meneminen, sillä tytöt ovat eksyneet. *Olla eksyksissä* (esimerkki 85) on olosuhdelauseyyppiä, tarkemmin eksistentiaalilause. Se luo suhteen olion ja olosuhteen eli tyttöjen ja eksyksissä olemisen välille.

86) Tytöt tarpoivat tarpomistaan, kunnes lopulta – *voi hyvä ihme!* – osuivat keskelle valtavaa vatukkoa.

Kertojan suhtautumista ilmentää ilmaus *voi hyvä ihme* (esimerkki 86). Pitkän tarpomisen jälkeen on ihme, että viimein vastaan tulee suuri vatukko. *Ihme* viittaa myös taikauskoon, jonka varaan sadun maailmankuva rakentuu: sen avulla vatukko löytyy.

87) – *Huh!* huudahti Tessa. – *Hyi!* säesti Aina. – *Mitä nyt?* ihmetteli isosisko. – *Mato!* Tessa kiljui. – *Vatussa!* Aina huusi. – *Nitistä se!* karjui Lassi. – Ja noin *hirmuinen meteli* yhdestä *vaivaisesta vattumadosta!* sanoi isosisko harmistuneesti.

Sadussa Vattumato suhtautumista ilmentävät esimerkiksi huudahdukset. ISK:n (2004 § 856) mukaan interjektio eli huudahduspartikkeli *huh* osoittaa sitä, miten tapahtuma vastaanotetaan. Tessan huudahdus *huh* (esimerkki 87) ilmentää Tessan reaktiota matoon. Ainan huudahdus *hyi* (esimerkki 87) ilmentää sitä, kuinka Ainan mielestä on vastenmielistä, että vatussa on mato. Ilmaus *hyi* vastaa tunnetiloissa inhoa (ISK 2004 § 856). Lassin kehotus nitistää mato (esimerkki 87) puolestaan kertoo, että Lassi suhtautuu matoon kielteisesti. Isosiskon suhtautuminen puolestaan on neutraalia. Tämä käy ilmi hänen kysymyslauseestaan sekä huudahduslauseestaan esimerkissä (87). Kysymyslauseessa isosisko ihmettelee, mikä aiheuttaa Tessan ja Ainan huudahdukset. Huudahduslauseessaan isosisko puolestaan käyttää ilmauksia *hirmuinen meteli* ja *vaivainen vattumato*, millä hän korostaa omaa suhtautumistaan: hänen mielestään turha metelöinti on paheksuttavaa ja mato pieni ja huomaamaton olento.

88) – *Entäpä sitten?* kysyi Lassi. – *Syödä nyt mato!* Tessa huusi. – Ja pureskella se kuoliaaksi! Aina henkäisi. – Onko *mokomaa* ennen kuultu! nauroi Lassi.

Lassin kysymyslause esimerkissä (88) ilmentää, että hän suhtautuu Ainan ja Tessan puheisiin kevyesti ja huolettomasti. Sana *mokoma* vahvistaa Lassin huoletonta suhtautumista esimerkissä (88). Sillä hän vähättelee Ainan ja Tessan pelkoa, että he vahingossa tappaisivat madon.

89) – *Älä pane* liikaa sokeria, varoitti isosisko Lassia. Mutta Lassin lautanen oli jo kuin lumi-kinos, jonka alta häämötti vain hiven punaista.

Isosisko suhtautuu Lassiin kuin omaan lapseensa. Esimerkissä (89) hän käyttää käskylauseen kielto-
tomuotoa, jolla hän osoittaa oman rooliinsa opastajana. Isosiskon varoitus tulee liian myöhään, sillä Lassi ehtii laittaa lautaselleen liikaa sokeria.

90) – *Älkää eksykö* ja *tulkaa* hyvissä ajoin ennen iltaa kotiin! evästi isosisko.

Samanlaisen roolin isosisko ottaa puhuessaan Ainalle ja Tessalle. Esimerkissä (90) hän käyttää käskylauseita puhuessaan näille. Hänen suhtautumisensa nuorempiin sisaruksiinsa on hyvin huolehtivainen, sillä käskylauseilla hän ohjaa näitä toimimaan turvallisella tavalla.

91) – Terveisiä vattumadolle! *leukai* Lassi. – *Sanokaa* että kun seuraavan kerran tavataan, niin minulla on ilo ja kunnia syödä se suuhuni.

Lassi käyttää käskylauseita *sanokaa*, kun hän puhuu Ainalle ja Tessalle (esimerkki 91). Hänen äännessään on ironiaa, sillä hän ei usko, että tytöt oikeasti tapaisivat vattumadon. Hän ei siis käske näitä vaan tekee pilkkaa näiden huomaavaisuudesta vattumatoa kohtaan. Tästä kertoo myös johtoverbi *leukailla* esimerkissä (91). Hän ilmaisee kuitenkin, että tyttöjen tulisi välittää madolle tällaiset terveiset häneltä, mikäli he sattuisivat törmäämään matoon.

92) Lassillakin oli pikku kori ja siinä lepäsi vattumadon muotoinen timanttisolmioneula, johon oli kiinnitetty kirjoitus: ”Lassi – ethän tapa turvatonta!” Lassi oli aika *nolon näköinen*. Toisaalta hän käsitti, että ukko oli vastannut hänelle juuri sillä yhdellä ja ainoalla tavalla, jolla hyvät haltiat niin suurenmoisesti osaavat kostaa.

Lassin suhtautuminen vattumatoon muuttuu nöyremmäksi, kun tämä on palannut vattukuninkaan muotoon ja kostanut Lassille (esimerkki 92). Tästä kertoo se, että Lassi nolostuu saadessaan lahjan vattukuninkaalta. Lassilla ei ole enää valtaa matoon: hän ei voi päättää tämän elämästä ja kuolemasta.

93) – Minä se olen, *tyttökullat*, vastasi ääni vatukosta. Esiin köpötteli pieni ystävällisen näköinen ukko, jolla oli valkoinen puku ja punainen lakki ja joka rahtusen verran aristi vasenta jalkaansa.

Tyttökullat yhdyssanan jälkimmäinen osa *kulta* ilmentää ukon eli vattukuninkaan suhtautumista tyttöihin (esimerkki 93). Sanalla *kulta* voidaan tarkoittaa arvokasta henkilöä, esimerkiksi pientä lasta tai rakastettua (NS s.v. *kulta*). Vattukuninkaan suhtautuminen on arvostavaa, sillä sanalla *kulta* on myönteinen ja arvostava merkitys.

94) Tosi kehnosti minun olisi käynyt, jollette te *lapsikullat* olisi minua pelastaneet.

Tytöt ovat auttaneet vattukuningasta tämän ollessa matona. Vattukuningas uskoo, että tytöillä on hyvä sydän. Hän käyttää sanaa *kulta* uudelleen yhdyssanassa *lapsikullat*, jolla hän puhuttelee tyttöjä (esimerkki 94).

95) – Viekää Lassille sellaisia terveisiä, että *kun seuraavan kerran tavataan, minulla on ilo ja kunnia syödä hänet makoisiin suihin*. – Voi kiltti *herra* vattukuningas, *ettehän* tee sitä! tytöt *rukoilivat*. – No olkoon, teidän takianne annan anteeksi. Sanokaakin Lassille sellaisia terveisiä, että minä lähetän hänelle muistolahjan. Hyvästi, tyttöseni!

Vattukuninkaan suhtautuminen Lassiin on kielteinen (esimerkki 95). Hän käyttää samalla tavalla ivallista tyyliä käskeä tyttöjä viemään terveisiä kuin Lassi. Hän käyttää jopa samaa lausemuotoa kuin Lassi. Hänellä ei ole aikomusta toteuttaa uhkaustaan. Hän haluaa vain pelotella Lassiä ja muistuttaa, kuinka hirveä tämä on ollut. Tyttöjen vuoksi vattukuningas kuitenkin antaa anteeksi Lassille. Tyttöjen suhtautuminen vattukuninkaaseen on kunnioittava. Tämä käy ilmi siitä, että he herroittelevat ja teitittelevät tätä sekä rukoilevat tältä armoa Lassille (esimerkki 95). Kunnioitus kumpuaa vattukuninkaan vanhasta iästä sekä tämän taikavoimien tuomasta vallasta.

96) Tessa hihkaisi: – *Voi jee!* Minun käteeni tuli voileipä. – Niin minunkin, *kummasteli* Aina. – *Uskallatko syödä?* – *Totta kai*, Tessa vakuutti. – Saisipa vielä lasillisen raikasta maitoa! Samassa hänen ja Ainan käteen ilmestyi iso maitolasi. Tytöt söivät ja joivat halukkaasti. Aina haukotteli ja sanoi: – Ollapa tässä pehmeä vuode niin voisi paneutua pitkäkseen!

Ainan ja Tessan suhtautuminen taikuuteen on lähes arkipäiväistä. He kummastelevat sitä vain vähän ja liiallisen hämmästelyn sijaan innostuvat jopa toivomaan lisää (esimerkki 96). Innostusta kuvaa Tessan huudahdus ”Voi jee!” sekä se, että hän käyttää ilmausta *totta kai*. Ilmaus kertoo Tessan suhtautumisesta voileipien syömiseen: hän uskaltaa syödä, vaikkei tiedä, mistä leivät ovat tulleet. Ai-

nan suhtautumista kuvataan epäilevämmäksi esimerkissä (96). Tästä kertovat verbi *kummastella* sekä Ainan kysymys Tessalle: ”Uskallatko syödä?” Aina miettii voileipien alkuperää ennen syömistä. Hän varmistaa Tessalta, uskaltaako tämä syödä, ja rohkaistuu itsekin suhtautumaan vapaammin.

Vattumadon maailmankuva on luonnonläheinen. Luonnonläheisyyteen viittaavat luontoon liittyvät sanat, esimerkiksi marjoihin liittyviä leksikaalisia valintoja on runsaasti. Ruokailukulttuuriin kuuluu sadussa aamukahvin juominen ja maidon juominen illalla. Sadun henkilöt hyödyntävät luonnonantimia ja tekevät itse hilloa sen sijaan, että ostaisivat sitä kaupasta. Reippaus on yksi sadusta nousseista asioista: tytöt tarpoivat löytääkseen vadelmapaikan. *Tarpoa*-verbi kuvaa heidän toiminnallisuuttaan, intoaan ja sisuaan. Luonto ja luonnonantimien hyödyntäminen ovat sadun arvoja.

Perheenjäsenistä huolehtiminen ja auttaminen ovat eräitä sadun teemoja. Isosisko huolehtii pikkusisaruksistaan ja huolestuu heidän puolestaan. Aina ja Tessa puolestaan haluavat auttaa isosiskoja saamaan hillomarjat. He huolestuvat Lassin puolesta, kun vattukuningas uhkaa syödä tämän. Erityisesti sisarusrakkaus nousee esiin, sillä lasten vanhempia ei esitellä. Taikausko hallitsee sadun maailmankuvaa. Siinä on pelottavaa voimaa: tytöt pelästyvät vattukuninkaan uhkausta tehdä Lassille pahaa. He rukoilevat vattukuningasta, ja tämä puolestaan antaa Lassille anteeksi heidän vuoksenensa. Sadussa painottuu anteeksi antaminen: pitkävihaisuus nähdään huonona piirteenä. Avuttoman luontokappaleen vahingoittaminen ja tappaminen nähdään huonona asiana – samoin kostaminen. Niillä ei saavuteta mitään hyvää. Huolehtiminen ja auttaminen ovat tärkeitä arvoja. Kostaminen ja vahingoittaminen puolestaan eivät kuulu sadun arvomaailmaan.

6.2 Alkuperäiskielineen satu Hallonmasken

Tässä alaluvussa analysoin ruotsinkielistä satua Hallonmasken. Teen samalla vertailua ruotsinkielisen sadun ja suomennoksen välillä. Analyysin ja vertailun avulla havainnollistan ruotsinkielisen sadun ja suomennoksen yhtäläisyyksiä ja eroja. Joidenkin ruotsinkielisten esimerkkien rinnalle olen nostanut suomennoksen vastaavan kohdan, jotta esittämäni vertailu konkretisoituisi. Alaluvun lopussa esitän tulkintoja, jotka ovat nousseet analyysin pohjalta. Samoin kuin suomennoksessa, myös ruotsinkielisessä sadussa on luontoon, ruokaan ja taikauskoon liittyviä sanoja (taulukko 8). Sadusta Hallonmasken nousee kuitenkin vielä neljäs sanaryhmä: uskonto (taulukko 8). Uskontoa ei ole suomennoksessa ollenkaan.

Taulukko 8. Sadussa Hallonmasken esiintyvää sanastoa.

Natur (luonto)	Mat (ruoka)	Vidskepelse (tai-kausko)	Religion (uskonto)
mask (mato)	voffla (vohveli)	hallonkungen (vattukunin- gas)	aftonbön (iltarukous)
sparv (varpunen)	kaffe (kahvi)	ande (henki)	själ (sielu)
skog (metsä)	semle (sämpylä)		
blomma (kukka)	smörgås (voileipä)		
mygga (hyttynen)	knäckebröd (näkkileipä)		
blåbär (mustikka)	fågelstek (lintupaisti)		
kråkbär (variksenmarja)	mjölk (maito)		
hallon (vattu)			

Sadussa Hallonmasken on suomennoksen tapaan runsaasti luontoon liittyviä sanoja (taulukko 8).

97) Här hade fordom varit *skogseld*, och nu hade här vuxit *hallonbuske* vid *hallonbuske*, så långt ögat såg. Var buske dignade till marken av de största mörkröda, mogna *hallon*, så att maken till rikedom på *bär* ännu aldrig varit funnen av två uppskörtade bärplockerskor.

Sadussa Hallonmasken on luonto- ja vattusanastoa samalla tapaa kuin suomennoksessa Vattumato, esimerkiksi *skog* (*metsä*), *hallonbuske* (*vadelmapensas*), *hallon* (*vattu*) ja *bär* (*marja*) esimerkissä (97). Muuta luonto- ja vattusanastoa ovat esimerkiksi *mask* (*mato*), *sparv* (*varpunen*), *blåbär* (*mustikka*) ja *kråkbär* (*variksenmarja*) sekä *hallonmask* (*vattumato*) ja *hallonblad* (*vatunlehti*). Alkuperäiskielisen, ruotsinkielisen sadun vattusanastosta puuttuvat sanat *metsävattu*, *vatukko* ja *vadelma-apaja*. *Metsävattu* on ilmaistu kiertoilmauksella *hallon som plockats i skogen* (*metsästä poimitut vatut*). *Vatukkoon* ja *vadelma-apajaan* viitataan ilmauksella *skog av hallon* (*vadelmametsä*). Sanaston erilaisuus suomennoksen sanastoon verrattuna johtuu kielen sisäisistä eroista ilmaista asiasta.

98) Det vore skönt att nu ha två korgar fulla med friska bär; dem skulle vi alla rensa i afton, och i morgon skulle vi koka dem i den stora malmgrytan, och så skulle vi äta *vofflor* med hallonsylt!

99) – No nyt on herkut mahassa, mutta ei yhtään marjaa tölissä talven varalle. Olisi tosi hienoa jos olisi hieman hillottavaksikin...

Ruokasanasto on myös pääosin samankaltaista. Erona on ainakin se, että alkuperäiskielisessä sadussa isosisko puhuu *vohveleista* (*vofflor*) hilloamisen yhteydessä (esimerkki 98). Suomennoksessa ei mainita vohveleita (esimerkki 99). Esimerkissä (98) vohvelit vaikuttavat houkutuskeinolta saada

pikkusiskot poimimaan vattuja. Jotta he voivat syödä vohveleita, heillä täytyy olla vadelmahilloa. Hilloa varten heillä täytyy olla vattuja. Ruotsinkielisessä sadussa lukija ei voi olla varma, onko Ainan ja Tessan innostus sisäistä vai ulkoista, letuista kumpuavaa motivaatiota. Suomennoksessa puolestaan on selvää, että motivaatio on sisäistä: tytöt pitävät poimimisesta ja vattujen syömisestä.

100) Knappt var det sagt, förrän hon kände bredvid sig en fin, mjuk säng, och detsamma märkte även Thérèse. Flickorna tyckte, att det var högst förunderligt, men sömniga och trötta, som de var, tänkte de inte mera på saken, utan kröp i bäddarna, läste sin *aftonbön* och drog täcket över huvudet. Det dröjde inte länge, förrän båda var i sömnens armar.

101) Samassa siinä jo oli kaksi untuvanpehmyttä vuodetta. Tytöt olivat niin uuvuksissaan etteivät edes ihmetelleet vaan kömpivät kumpikin vuoteeseensa ja nukkuivat tuota pikaa.

Alkuperäiskielisessä sadussa Hallonmasken viitataan uskontoon joillakin leksikaalisilla valinnoilla. Sadussa mainitaan esimerkiksi *aftonbön* (*iltarukous*) (esimerkki 100). Iltarukous esitetään tyttöjen jokailtaisena rutiinina. Suomennoksessa puolestaan ei ole uskonnollista sanastoa (esimerkki 101). Koko sadun suomennos on hieman lyhyempi kuin ruotsinkielinen satu. Siinä on jätetty pois esimerkiksi juuri tyttöjen iltarukous ja isosiskon puheet vohveleista.

102) Lorenzo blev något flat: han begrep nog meningen, men likväl tyckte han, att gubben *hämnsats* så, som endast *goda själar hämnas*.

103) Lassi oli aika nolon näköinen. Toisaalta hän käsitti, että ukko oli vastannut hänelle juuri sillä yhdellä ja ainoalla tavalla, jolla *hyvät haltiat* niin suurenmoisesti osaavat *kostaa*.

Ruotsinkielisessä sadussa vattukuningas *kostaa* (*hämnsas*) Lassille (Lorenzolle) tavalla, jolla *hyvät sielut* (*goda själar*) kostavat (esimerkki 102). Suomennoksessa vattukuningas kostaa tavalla, jolla *hyvät haltiat* kostavat (esimerkki 103). Näissä esimerkeissä korostuu se, että alkuperäiskielisen sadun maailmankuvaa hallitsee uskonto, vaikka taikausko on myös vahvasti läsnä. Siihen viittaa sana *själ* (*sielu*). Suomennoksessa puolestaan taikausko hallitsee kokonaisuudessaan. Tähän viittaa se, että suomennoksessa sielujen tilalla ovat *haltiat*.

Materiaalisia ja mentaalisia lausetyyppejä ilmentävät verbit ovat hieman erilaisia kuin suomennoksessa. Relationaalista lausetyyppejä sen sijaan edustaa sama *olla*-verbi.

104) Nu gick Aina och Thérèse till skogen. Ack, det var så vackert, så härligt! Visst var det besvärligt ibland att *kliva* över kullfallna träd och fastna i kvistarna och processa med enrisbuskarna och *duellera* med myggorna, men vad gjorde det? Flickorna klev raskt på med uppskörtade klänningar, och så kom de långt in i skogen.

Aina ja Tessa (Thérèse) *kävelevät* (*gå*) metsään (esimerkki 104). Suomennoksessa käytetään vastaavassa kohdassa verbiä *tarpoa*, joka myös ilmentää materiaalista prosessia. Tarpominen on työllämpää kuin käveleminen. Alkuperäiskielisessä sadussa tyttöjen urhoollisuutta ja reippautta kuvataan muiden verbien avulla, kuten *kliva* (*kiivetä*) ja *duellera* (*käydä kaksintaistelua*) (esimerkki 104). He kiipeävät ja taistelevat hyttysten kanssa sisukkaasti löytääkseen hyvän vadelpaikan. Sekä ruotsinkielisessä sadussa että suomennoksessa tyttöjen sisukkuus ja halu löytää vadelpaikka tulevat ilmi.

105) Och man kan tänka sig, vilken glädje det blev, när de två kom hem. Där hade alla väntat, alla sökt dem; stora syster hade inte fått en blund i sina ögon, hon *trodde så säkert*, att vargarna ätit upp hennes kära små flickor.

Materiaalisten lausetyyppien lisäksi mentaalisisissa lausetyypeissä on eroja. Esimerkissä (105) on mentaalista lausetyyppiä ilmentävä verbi *tro* (*luulla, uskoa*). Isosisko luulee, että sudet ovat *varmast* (*så säkert*) syöneet pikkusiskot. Suomennoksessa puolestaan isosisko *pelkää*, että sudet ovat syöneet pikkusiskot. Ruotsinkielisessä sadussa verbi *luulla* viittaa isosiskon tiedontilaan – ei tunteeseen. Isosisko on huolissaan Ainasta ja Tessasta, mutta pelkääkö hän näiden puolesta? Toisaalta Nykysuomen sanakirjan (NS s.v. *pelätä*) mukaan *pelätä* voi tarkoittaa myös esimerkiksi 'epäillä', 'arvella' tai 'luulla'. Tällöin ruotsinkielisen sadun ja suomennoksen välillä ei ole merkityseroa.

106) Som hon sagt det, *kände* hon någonting i sin famn, och när hon tog på det, var det en stor smörgås på knäckebröd med fågelstek på.

Kun vattukuningas taikoo tytöille syötävää, Aina *tuntee* (*känna*) jotakin sylissään, ja se jokin on voileipä (esimerkki 106). Tässä ruotsinkielisessä sadussa asioiden ei kuvata *ilmestyvän* heille, kuten suomennoksessa. Tytöt *tuntevat* asiat itsellään. Verbi *tuntee* ei viittaa taikauskoon niin voimakkaasti kuin verbi *ilmestyä*.

107) Ja, vad är det vidare att berätta om en hallonmask? Vem vill *lägga ett strå i kors* för en sådan liten maskbyting? Den som blott finge bo så vackert som han i en sådan friskt doftande mörkröd stuga, långt borta i den tysta skogen, mellan blommor och gröna blad!

Esimerkissä (107) sadun Vattumato kertoja tekee oletuksen lukijoiden suhtautumisesta matoon ja sen pelastamiseen: onko vattumadosta ylipäänsä enempää kerrottavaa, ja kuka haluaa *laittaa tikkua-kaan ristiin (lägg a ett strå i kors)* sen puolesta? Nämä kertojan mietteet puuttuvat kokonaan suomennoksesta.

108) Men när det blev kväll och jag fick tillbaka min rätta gestalt, såg jag mig om efter er för att *tacka* er och *belöna* er.

109) Mutta kun illan koittaessa sain jälleen oman hahmoni, ryhdyin heti etsimään teitä *kiittääkseni* teitä kunnolla.

Alkuperäiskielisessä sadussa vattukuningas haluaa *kiittää (tacka)* ja *palkita (belöna)* tytöt siitä hyvästä, että he pelastivat tämän (esimerkki 108). Hyvästä teosta kiittämiseen liitetään palkitseminen. Suomennoksessa vattukuningas haluaa *kiittää*, mutta palkitsemista ei mainita (esimerkki 109). Kiittäminen tapahtuu samalla tavalla eli palkitsemisena, mutta siitä ei puhuta palkitsemisena. Ruotsinkielinen satu antaa sellaisen kuvan, että palkitseminen runsain lahjoin on erityisen tärkeää vattukuninkaalle. Suomennoksesta kumpuaa toisenlainen kuva: vattukuninkaalle on tärkeää löytää tytöt, jotta voi kiittää näitä. Palkitseminen on tällä kertaa tapa, jolla hän tekee sen.

110) Adjö, kära barn, tack för *ert milda hjärta*. Hallonkungen skall visa, att han inte är *otacksam*.

Ruotsinkielisen sadun esimerkistä (110) käy ilmi, että vattukuningas haluaa näyttää tytöille kiitollisuutensa. Hän haluaa näyttää, ettei ole *kiittämätön (otacksam)*. Tämän vuoksi hän palkitsee tytöt hyvin. Palkitseminen esitetään sadussa tärkeänä asiana. Vattukuningas kuitenkin kiittää tyttöjä näiden *lempeästä sydäimestä (ert milda hjärta)*. Näin lempeä sydän nousee keskeisemmäksi seikaksi kuin palkitseminen.

111) I detsamma sade Thérèse: – Det var *besynnerligt*, jag har en smörgås i min hand. – Jag har också en, sade Aina. Törs du äta? – *Det törs jag visst*, sade Thérèse. Ack, den som nu hade ett gott glas mjölk! Som hon sagt det, kände hon ett stort glas mjölk mellan sina fingrar. Strax därpå sade Aina: – Thérèse! Thérèse! Jag har ett glas mjölk i min hand! Det är *alltför besynnerligt*. Som flickorna var hungriga, åt och drack de emellertid med bästa aptit. När detta var gjort, gäspade Aina, sträckte ut armarna och sade: – Ack, den som nu hade en mjuk säng att sova i!

Ruotsinkielisessä sadussa Ainan ja Tessan suhtautumista taikuuteen kuvataan hämmästelevämmäksi kuin suomennoksessa, jossa hämmästyttä ja epäilyä kuvaavat sana *kummastella* sekä Ainan kysymys, uskaltaako Tessa syödä. Ruotsinkielisessä sadussa (esimerkki 111) Tessa (Thérèse) käyttää sanaa *besynnerligt* (*kummallinen, omituinen*), kun hän kertoo, että hänen käteensä on ilmestynyt voileipä. Aina puolestaan käyttää ilmausta *alltför besynnerligt* (*aivan liian kummallista*) kertoessaan käteensä ilmestyneestä maitolasista. Aina kysyy myös ruotsinkielisessä sadussa Tessalta, uskaltaako tämä syödä. Tessan vastaus on ”*Det törs jag visst*” (*Kyllä uskallan*). Vastaus ei ole sävyltään niin itsestään selvä kuin suomennoksen *totta kai*. Tyttöillä on nälkä, joten he syövät. He eivät kuitenkaan sivuuta kysymystä, mistä syömiset ja juomiset ovat tulleet.

112) Knappt var det sagt, förrän hon kände bredvid sig en fin, mjuk säng, och detsamma märkte även Thérèse. Flickorna tyckte, att det var *högst förunderligt*, men sömniga och trötta, som de var, tänkte de inte mera på saken, utan kröp i bäddarna, läste sin aftonbön och drog täcket över huvudet.

113) Samassa siinä jo oli kaksi untuvanpehmyttä vuodetta. Tytöt olivat niin uuvuksissaan *ett-eivät edes ihmetelleet* vaan kömpivät kumpikin vuoteeseensa ja nukkuivat tuota pikaa.

Ruotsinkielisessä sadussa tyttöjen mielestä vuoteiden ilmestyminen on *erittäin ihmeellistä* (*högst förunderligt*) (esimerkki 112). Kun tytöt ovat väsyneitä, he eivät kuitenkaan enää jaksaa hämmästellä, mistä heidän toivomansa asiat ilmestyvät. Suomennoksessa tytöt eivät jaksaa hämmästellä ollenkaan (esimerkki 113).

114) – Gå inte vilse, och kom vackert hem till kvällen! sade stora syster.

115) – Strö lagom socker, Lorenzo! sade stora syster. Men Lorenzos tallrik liknade en driva om vintern, med litet rött under snön.

Isosiskolla on aikuisen rooli, kuten suomennoksessakin. Esimerkissä (114) hän käskää Ainaa ja Tessaa tulemaan ajoissa kotiin. Esimerkissä (115) hän puhuttelee Lassia (Lorenzo) nimellä. Näin ei ole suomennoksessa. Tästä ei voida päätellä mitään, sillä muuten nimellä puhuttelua on yhtä paljon ruotsinkielisessä sadussa ja suomennoksessa.

116) – Hälsa hallonmasken! sade Lorenzo gäckande. Nästa gång jag träffar honom, skall jag ha den *äran* att äta upp honom.

117) – Terveisiä vattumadolle! leukaili Lassi. – Sanokaa että kun seuraavan kerran tavataan, niin minulla on ilo ja kunnia syödä se suuhuni.

Sekä ruotsinkielisessä sadussa että suomennoksessa Lassi (Lorenzo) suhtautuu matoon kielteisesti. Molemmissa hän lähettää tyttöjen mukana terveisiä madolle (esimerkit 116 ja 117). Suomennoksessa hän käskää tyttöjä kertomaan madolle, että aikoo syödä tämän (esimerkki 117), mutta alkuperäiskielisessä sadussa hän ei suuntaa sanomisiaan suoraan madolle. Hän kertoo tytöille, että hänellä on *kunnia (ära)* syödä mato (esimerkki 116). Hän ei kuitenkaan millään tapaa ilmaise, että tyttöjen tulisi välittää tämä viesti madolle.

118) De ville nu gå, men i detsamma vände sig gubben än en gång om, *grinade försmädligt* med sin sneda mun och sade: – Hälsa Lorenzo och säg, att när vi träffas nästa gång så skall jag ha den äran att äta upp honom.

Vattukuningas puolestaan käskää tyttöjä kertomaan Lassille (Lorenzo) syömisaikeistaan (esimerkki 118). Vaikka hänet esitetään kostonhimoisena, hän ei ole tosissaan. Tästä kertoo se, että hän *irvistää pilkallisesti (grina försmädligt)* kertoessaan terveisensä.

119) – Nå, för er skull må det vara förlåtet, svarade gubben, jag är inte *hämdgirig*. Hälsa Lorenzo och säg, att han också har att vänta en gåva av mig. Farväl!

120) No olkoon, teidän takianne annan anteeksi. Sanokaakin Lassille sellaisia terveisiä, että minä lähetän hänelle muistolahjan. Hyvästi, tyttöseni!

Vattukuningas kertoo itse, että ei ole *kostonhimoinen (hämdgirig)* (esimerkki 119). Sen luonteenpiirteensä ja tyttöjen vuoksi hän antaa anteeksi Lassille. Suomennoksessa vattukuningas kertoo antavansa anteeksi tyttöjen takia (esimerkki 120). Hän ei puhu omasta luonteestaan tai tarpeestaan kosta.

121) – Ack, gör inte det, *herr hallonmask!* utropade båda flickorna, mycket förskräckta på en gång.

Ruotsinkielisessä sadussa tyttöjen kunnioitus vattukuningasta kohtaan ei tule yhtä voimakkaasti esiin kuin suomennoksessa. Suomennoksessa tytöt teittitelevät ja puhuttelevat vattukuningasta nimellä *kiltti herra vattukuningas*. He eivät myöskään suoraan käske vattukuningasta vaan *rukoilevat* tältä. Alkuperäiskielisessä sadussa (esimerkki 121) tyttöjen kunnioitus ilmenee vain siitä, että he puhutellessaan vattukuningasta käyttävät sanaa *herr (herra)*. Vattukuningaan arvoa alentaa se, että

tytöt puhuttelevat tätä *vattumatona* (*hallonmask*). He myös käyttävät käskylausetta ja *huudahtavat* (*utropa*) sen vattumadolle.

Alkuperäiskielisen sadun Hallonmasken maailmankuva rakentuu uskonnon ja taikauskon varaan, ja näistä uskonto puskee näkyvämpänä esiin. Uskonto näkyy tyttöjen tarpeesta suorittaa iltarukous, joka esitetään heidän rutiininaan. Sen tärkeys korostuu siksi, että tytöt ovat todella väsyneitä – niin väsyneitä, etteivät jaksakaan ihmetellä, mistä asiat putkahtivat heille. Iltarukouksen he jaksavat aina kaiken väsymyksenkin keskellä. Suomenoksen Vattumato maailmankuva rakentuu pelkästään taikauskon varaan, sillä uskonto jää kokonaan pois. Ruotsinkielisen sadun arvomaailmaan kuuluu uskonnollisuus, kun taas suomennoksen ei.

Vanhemman henkilön kunnioitus näkyy selvemmin suomennoksessa, jossa Aina ja Tessa käyttävät kohteliaampaa kieltä puhutellessaan vattukuningasta. Alkuperäiskielisessä sadussa on myös kohteliaisuuskeinoja, kuten herroittelu, mutta muuten puhuttelutyyli on vattukuningasta käskävä. Ruotsinkielinen satu antaa kuvan, että vanhempaa henkilöä voi käskää ja puhutella miten sattuu. Suomenoksen arvomaailmaan puolestaan kuuluu vanhemman henkilön ehdoton kunnioitus.

Alkuperäiskielinen satu Hallonmasken ja suomennos Vattumato antavat hieman erilaisen kuvan motivaatiosta. Suomenoksessa marjanpoimintamotivaatio on sisäistä: marjoja poimitaan, koska se on hauskaa tekemistä. Ruotsinkielisessä sadussa lukija ei voi olla varma, onko motivaatio sisäistä vai ulkoista, sillä isosisko puhuu vohveleista. Vohveleita varten täytyy olla hilloa, ja hilloa varten täytyy olla vattuja. Tuleeko poimintamotivaatio tiedosta, että sen seurauksena saa lettuja? Suomenoksen arvomaailmassa tekemisen hauskuus tulee selvemmin esille.

7 PÄÄTELMÄT

Asettamani tutkimuskysymykset olivat: 1) Millaisia arvoja satujen maailmankuviin sisältyy? 2) Onko suomennosten ja ruotsinkielisten satujen arvomaailmassa eroja? Jos on, millaisia? Tutkimistani saduista nousi monenlaisia arvoja: eri saduissa korostuivat hieman erilaiset arvot. Suomennoksesta Adalminan helmi nousee esille kristillisyys. Kristillisen elämäntavan noudattaminen kuuluu sadun maailmankuvaan. Leksikaaliset valinnat, kuten *ristiäiset* ja *kummi*, luovat kuvaa. Myös sadun keskeinen avainkäsite *hyvä ja nöyrä sydän* luo kuvaa kristillisyydestä. Käsite toistuu sadussa monta kertaa, ja se painottaa sisäisen kauneuden tärkeyttä. Ihminen on kuitenkin heikko sortumaan ulkoisten kauneuden ja rikkauden tavoitteluun. Tämä käy ilmi siitä, että Adalminan vanhemmat sekä Adalmina itse arvostavat ulkoisia ominaisuuksia enemmän kuin hyvää ja nöyrää sydäntä. Tästä ei kuitenkaan seuraa hyvää, ja lopulta he ymmärtävät sisäisen rikkauden merkityksen.

Muita sadusta kumpuavia asioita ovat toiminnallisuus ja väkivaltaisuus. Materiaaliset lause-tyypit tuovat nämä piirteet esiin. Ne kuvaavat sitä, kuinka Adalmina *lyö* palvelijoita, *riistäytyy* vapaaksi ja *kiipeää* portin yli. Adalminan toiminnallisuus nousee esiin hänen tavastaan paeta linnan puutarhasta puistoon. Hän haluaa pois linnalta niin kovasti, että päättää toimia mielivaltaisesti ja raivokkaasti. Samalla Adalmina purkaa pahaa oloaan muihin erittäin väkivaltaisesti. Sitä kautta hän pääsee tavoitteeseensa: vapauteen. Suhtautumiseen liittyvät leksikaaliset valinnat muodostavat kuvan, jossa vanhemmat hemmottelevat lapsensa piloille. Vanhempien luonteeseen kuuluu lapsen palvominen – erityisesti iäkkäiden vanhempien, joilla on vain yksi lapsi. Adalminan vanhempien kerrotaan *jumaloivan* lastaan. Kertoja käyttää tästä tapahtumasta sanaa *ihmekös*. Se korostaa sitä, että iäkkäiden vanhempien on tavallista palvoa ainoaa lastaan. Interpersonaisen metafunktion avulla selviää muutakin: henkilöiden suhtautumista toisiinsa. Suhtautumiseen liittyvät leksikaaliset valinnat osoittavat, että Adalminan helmessä on sekä myönteistä että kielteistä suhtautumista. Myönteinen suhtautuminen kuitenkin osoittautuu tärkeämmäksi, sillä se saa aikaan hyvää. Sadun maailmankuvaan sisältyy käsitys siitä, ettei väkivaltaisuudella voida ratkoa mitään. Myönteisyys ja myönteinen suhtautuminen henkilöihin ja asioihin sen sijaan nähdään arvona.

Sadusta Vattumato nousee esille luonnonläheisyys. Se tulee luontoon ja marjoihin liittyvien leksikaalisten valintojen runsaudesta. Sadun henkilöt myös hyödyntävät luonnonantimia: he esimerkiksi keräävät marjoja ja tekevät niistä hilloa. Ruoan ja syömisen tärkeys korostuu ruokasanaston paljoudessa. Sanastossa näkyy palasia ruokailukulttuurista, kuten aamukahvi. Materiaaliset lause-tyypit puolestaan luovat kuvaa sisusta ja reippaudesta. Aina ja Tessa *tarpoivat tarpomistaan*, kunnes löytävät vadelmapaikan. Materiaalinen lause-tyyppi *tarpoa* kuvaa tyttöjen sisua sekä intoa ja

toiminnallisuutta. Vattumadosta kumpuaa kuva perherakkaudesta sekä auttamisen tärkeydestä. Lasten vanhempia ei tosin esitellä sadussa ollenkaan, joten sisarusrakkaus korostuu erityisesti. Sisarusrakkautta ja auttamisen tärkeyttä kuvaavat suhtautumiseen liittyvät leksikaaliset valinnat sekä modaaliset lausetyypit. Esimerkiksi isosiskon huoli pikkusisaruksista näkyy hänen käyttämistään käskyauseista: hän opastaa pikkusisaruksia toimimaan turvallisesti. Aina ja Tessa puolestaan huolehtivat isosiskosta ja auttavat tätä saamaan hillomarjat. Aina ja Tessa pelkäävät Lassin puolesta eivätkä halua, että vattukuningas kostaa tälle. He välittävät Lassista, vaikka tietävät tämän tehneen väärin. Sadun Vattumato arvoja ovat auttaminen huolehtiminen.

Sadusta Vattumato ei käy ilmi kristillisyyttä – päinvastoin: sadun maailmankuvaa värittää taikausko. Tämä tulee ilmi taikauskoon liittyvistä leksikaalisista valinnoista sekä esimerkiksi materiaalisesta lausetyypistä *ilmestyä*. Ruoka *ilmestyy* tytöille kuin tyhjästä. Taianomaisuus on kunnioitusta herättävää: Aina ja Tessa pelkäävät vattukuninkaan uhkausta. He rukoilevat vattukuningasta jättämään aikeensa. Sadun muita keskeisiä seikkoja ovat esimerkiksi se, että vanhan henkilön kunnioittaminen nähdään hyvänä piirteenä ja pitkävihaisuus sekä kostaminen huonoina piirteinä. Aina ja Tessa osoittavat kunnioitusta vattukuninkaalle esimerkiksi teitittelemällä. Vattukuningas antaa Lassille anteeksi Ainan ja Tessan vuoksi. Väkivaltaisen kostamisen sijaan hän lähettää Lassille muistolahjan. Arvoiksi nousevat vanhemman henkilön kunnioittaminen ja kostamatta jättäminen.

Toinen tutkimuskysymykseni koskee suomennosten ja ruotsinkielisten satujen eroja. Niiden arvomaailmat eroavat toisistaan hieman. Adalminan helmi ja Adalminas pärla eroavat toisistaan siten, että alkuperäiskielinen Adalminas pärla on maailmankuvaltaan uskonnollisempi. Kristinusko tulee alkuperäiskielisessä sadussa voimakkaammin esille. Tämän aiheuttaa se, että kristinuskoon viittaavia leksikaalisia valintoja on enemmän, esimerkiksi suomennoksesta puuttuvat sanat *Gud* (*Jumala*) ja *katekes* (*katekismus*). *Jumala*-sanaa käytetään alkuperäiskielisessä sadussa useasti. Suomennoksessa käytetään kerran sanaa *Luoja* sekä kerran kiertoilmausta *vain yksi ainoa*. Kiertoilmauksella Jumalaan viitataan epäsuorasti, mikä vähentää uskonnollista kuvaa. Alkuperäiskielisen, ruotsinkielisen sadun maailmankuvaan kristinusko liittyy vahvemmin kuin suomennoksen. Kristillisen elämäntavan ja katekismuksen noudattaminen nähdään tärkeinä. Sekä ruotsinkielisen sadun että suomennoksen arvomaailmaan kuuluvat kuitenkin esimerkiksi kristinuskoon liittyvät arvot, kuten hyvyys, nöyryys, myönteinen suhtautuminen ja sisäinen rikkaus.

Ruotsinkielisen sadun Adalminas pärla materiaaliset lausetyypit sekä suhtautumista ilmentävät leksikaaliset valinnat luovat kaunistelemattomampaa kuvaa kuin suomennoksen vastaavat. Esimerkiksi materiaallinen lausetyyppi *lyöä* näyttäytyy erisävyisenä näissä erikielisissä saduissa. Suomennoksessa ei paljasteta, minne Adalmina lyö palvelijoita. Lyömisen vaikutelma pehmenee

ilmaisulla *lyödä läimiä*. Alkuperäiskielisessä sadussa puolestaan kerrotaan, että hän lyö näitä *kasvoihin*. Myös suhtautumista ilmentävät leksikaaliset valinnat luovat kaunistelematonta kuvaa alkuperäiskielisessä sadussa, kun mummo toteaa, ettei kukaan oikeasti pitänyt Adalminasta. Suomenoksessa hän puolestaan peittelee totuutta ja kertoo, ettei tiedä, kuinka moni suree Adalminaa tosisaan. Ruotsinkielisessä sadussa asiat sanotaan suoraan ja suomennoksessa asioita kaunistellaan. Suomenoksen arvomaailmaan kuuluu se, ettei totuutta sanota, jos se loukkaa jotakuta.

Vattumato ja Hallonmasken eroavat toisistaan siten, että niissä maailmankuva rakentuu eri tavalla. Suomenoksessa maailmankuva rakentuu pelkästään taikauskon varaan, kun taas alkuperäiskielisessä sadussa taikauskon rinnalla on uskonto. Uskonto on alkuperäiskielisessä sadussa jopa voimakkaampana elementtinä kuin taikausko. Uskonto näkyy sadun leksikaalisissa valinnoissa, esimerkiksi *aftonbön (iltarukous)*. Iltarukous esitetään tyttöjen rutiinina, jonka he jaksavat suorittaa väsyneinäkin. Suomenoksesta tämä tyttöjen iltarukous puuttuu kokonaan – samoin kuin muut uskontoon liittyvät leksikaaliset valinnat. Uskonnollisuus on keskeinen arvo ruotsinkielisessä sadussa, kun taas suomennoksessa sitä ei ole ollenkaan.

Vanhemman henkilön kunnioitus sekä motivaatio eroavat erikielisissä saduissa. Alkuperäiskielisessä sadussa vanhemman henkilön kunnioitus ei tule yhtä selvästi esille kuin suomennoksessa, jossa Aina ja Tessa käyttävät erittäin kohteliasta kieltä puhuessaan vattukuninkaalle. Alkuperäiskielisessä sadussa heidän puhetyylinsä on kärkevämpi. Motivaatiokuva eroaa siten, että suomennoksessa Ainan ja Tessan marjanpoimintamotivaatio on sisäistä: poimiminen on hauskaa. Alkuperäiskielisessä sadussa motivaatio voi olla sisäistä tai ulkoista, sillä isosisko puhuu vohveleista ja hillosista, johon tarvitaan marjoja. Tytöt voivat siis lähteä keräämään marjoja sisäisellä motivaatiolla eli poimimisen ilosta tai ulkoisella eli lettujen toivossa. Suomenoksen arvomaailmaan kuuluvat vanhemman henkilön kunnioitus ja sisäinen motivaatio. Nämä asiat tulevat selvemmin esiin suomennoksessa kuin ruotsinkielisessä sadussa.

Molemmissa saduissa alkuperäiskielinen satu antaa uskonnollisemman kuvan kuin suomennos: Adalminas pärla korostaa kristinuskoa vahvemmin kuin Adalminan helmi ja Hallonmasken sisältää uskonnollisen elementin, toisin kuin Vattumato. Huhtalan (1998: 85) tutkimus Topeliuksen sadun Pikku Matti eri versioista antaa tutkimustulokseksi esimerkiksi sen, että uudemmissa versioissa on vähemmän isänmaallisuutta ja uskonnollisuutta kuin vanhemmissa versioissa. Tämä koskee sekä uudempaa ruotsinkielistä versiota että uudempaa suomennosta. Vanhemmassa suomennoksessa isänmaallisuus ja uskonnollisuus on säilytetty. (Mts. 85.) Tutkimistani saduista ruotsinkieliset ovat vuoden 1985 kokoelmasta ja suomennokset Lappalaisen vuoden 1990 kokoelmasta. Julkaisuaikojen välillä ei ole kuin viisi vuotta. Topeliuksen alkuperäisten satujen pohjalta suomennanut Irja Lappa-

lainen kertoo uudistaneensa ja tiivistäneensä satuja. Hän on poistanut moralisoivia loppuhuipentumia sekä kohtauksia, jotka toistuvat monotonisina. (Lappalainen 1990: 6–7.) Suomennokset ovat siis käyneet läpi uudistuksen. Ruotsinkielisissä saduissa ei mainita uudistusta. Huhtala (1998: 89) arvelee, että isänmaallisuuden ja uskonnollisuuden poistaminen johtuu uskonnon merkityksen muuttumisesta ja muista yhteiskunnallisista muutoksista.

Jokelan (2000) tutkielmassa keskeisiksi hyvän lapsen ja hyvän kansalaisen kriteereiksi nousevat isänmaa ja Jumalan kunnioitus. Omassa tutkielmassani isänmaa ei nouse esiin, mutta Jumala on näkyvänä Adalminan helmessä, erityisesti ruotsinkielisessä sadussa. Hyvyys ja nöyryys tulevat tutkimuksessani esiin osana arvomaailmaa. Rantasen (1997) tutkimus tuo esiin työteliään ja isänmaallisen suomalaisen. Omassa tutkielmassani työteliäisyys ja isänmaallisuus eivät nouse esiin. Tutkimani sadut eivät ole isänmaallisia eivätkä suomalaisuutta korostavia, joten niistä kumpuaa muita kuin isänmaallisia arvoja.

Hallidayn systeemis-funktionaalinen kieliteoria oli oivallinen apuväline analyysilleni. Ideationaaliseen metafunktioon kuuluva eksperientiaalinen metafunktio sekä interpersonainen metafunktio tarjosivat sopivimmat keinot analyysiin. Eksperientiaalisen metafunktion näkökulmasta tutkin satujen leksikaalisia valintoja sekä lausetyyppejä. Luokittelin sanastoa aihepiireittäin ja analysoin sitä esimerkkien pohjalta. Leksikaalisten valintojen avulla sain kuvan satujen aiheista ja teemoista sekä sanojen merkityssuhteista. Sanastojen avulla tutkin eri elämänalueiden kohtaamista, esimerkiksi taikauskon ja uskonnon kohtaamista.

Eksperientiaaliseen metafunktioon kuuluvia eksperientiaalisia lausetyyppejä hyödynsin analysoimalla materiaalisia, mentaalisia ja relationaalisia lausetyyppejä esimerkkien pohjalta. Lausetyypit toivat esiin saduissa ilmeneviä tekoja sekä ajatuksia ja suhteita. Niiden pohjalta tein tulkintoja. ”Mitä tapahtui?” ja ”Mitä X teki (Y:lle)?” ovat kysymyksiä, joihin materiaaliset lausetyypit antavat vastauksen (Shore 2012b: 164). Näitä kysymyksiä hyödynsin tarkastellessani materiaalisia lausetyyppejä. Mentaalisten verbien jaottelussa käytin ISK:n luokittelua, jonka mukaan mentaaliset verbit jaetaan kolmeen alakategoriaan: tunnetta, havaintoa sekä tiedontilaa ilmaiseviin verbeihin (ISK 2004 § 445).

Interpersonaisen metafunktion näkökulmasta tarkastelin suhtautumiseen liittyviä leksikaalisia valintoja sekä modaalisia lausetyyppejä. Poimin saduista esimerkkejä, joissa oli suhtautumiseen liittyviä leksikaalisia valintoja, esimerkiksi *ihme*. Tämän jälkeen analysoin esimerkkejä ja tulkitsin niitä. Myös modaalisten lausetyyppien kohdalla poimin esimerkkejä. Analysoin eri lausetyyppejä sekä hyödynsin modaalisuuden lajeja. Näiden pohjalta tein tulkintoja.

Tutkielmani antaa hyvän kuvan analysoimieni satujen arvomaailmasta. On kuitenkin huomattava, että tutkielmani perustuu omien tulkintojeni varaan. Tämän takia pienten havaintojen pohjalta tekemäni tulkinnat arvoista eivät ole päteviä, esimerkiksi vanhemman henkilön kunnioitus arvona saduissa Vattumato ja Hallonmasken. Sen sijaan selvästi näkyvät asiat, kuten kristinusko suomennoksessa Adalminan helmi ja sadussa Adalminas pärla, ovat luotettavia. Tällaiset asiat voi perustella sillä, että kristinuskoon liittyvät leksikaaliset valinnat kulkevat sadun alusta loppuun. Tutkimukseni ei myöskään anna kuvaa Topeliuksen satujen arvomaailmasta yleensä, sillä aineistoni on suppea. Pilhjertan (1997: 5) mukaan Topeliuksen tuotannosta kumpuaa muun muassa isänmaallisuutta ja uskonnollisuutta. Omassa tutkielmassani isänmaallisuus ei tule ollenkaan esiin. Uskonnollisuuskään ei ilmene kaikissa saduissa. Isänmaallisuuden puuttuminen johtuu siitä, että valitsemani satujen miljööni ei kerrota sijoittuvan Suomeen.

Suomennosten ja ruotsinkielisten satujen erot tarjosivat mielenkiintoisen lopputuloksen: alkuperäiskieliset, ruotsinkieliset sadut ovat huomattavasti uskonnollisempia kuin suomennokset. Tämä on tutkimukseni keskeisimpiä huomioita. Tutkielmaa voisi jatkaa analysoimalla lisää satuja. Eri aikojen käännösten tutkiminen voisi olla kiinnostavaa: tällöin esimerkiksi uskonnollisuuden roolin vaihtelu tulisi esiin. Toinen jatkotutkimusidea on Topeliuksen satujen ja muun tuotannon vertailu. Näin päästäisiin selville, millä tavoin satujen ja muun tuotannon arvomaailmat eroavat toisistaan. Kolmantena jatkotutkimusideana on jonkin muun metodin käyttäminen. Koska tutustuin ainoastaan Hallidayn systeemifunktionaaliseen kieliteoriaan, joitakin näkökulmia on todennäköisesti jäänyt huomiotta. Rinnalle voisi ottaa toisen metodin tai vaihtaa metodin kokonaan.

Tutkimustulosten soveltaminen vaikkapa koulussa voisi olla kiinnostavaa. Äidinkielen oppitunneilla oppilaat voivat itse analysoida satuja ja vertailla omia tulkintojaan tämän tutkielman tuloksiin. Opettaja voisi jakaa oppilaille teemoja, joita nämä yrittäisivät löytää saduista ja perustella esimerkiksi sanaston avulla. Ruotsin oppitunneilla oppilaat voivat vertailla suomennoksia ja ruotsinkielisiä satuja sekä pohtia niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Tällöinkin sanaston tutkiminen olisi antoisaa.

LÄHTEET

Baker, Mona 2011: *In other words. A coursebook on translation*. Second edition. London: Routledge.

Bengtsson, Niklas 2013: Lasten ja nuorten käännöstietokirjallisuuden varhaisvuosisadat ja tietokirjallisuuden moninaisuus. – Outi Paloposki & H. K. Riikonen (toim.), *Suomennetun tietokirjallisuuden historia 1800-luvulta 2000-luvulle* s. 578–594. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bettelheim, Bruno 1975: *Satujen lumous*. Porvoo: WSOY.

Halliday, M. A. K. & Hasan, Ruqaiya 1985: *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Victoria: Deakin University.

Halliday, M. A. K. & Matthiessen, Christian M. I. M. 1999: *Construing experience through meaning. A language-based approach to cognition*. Open Linguistics Series. London: Cassel.

Helin, Irmeli 2011: Evidentiaalisuus tekstin lukijan ja kääntäjän haasteena. – Leena Immonen, Mari Pakkala-Weckström & Inkeri Vehmas-Lehto (toim.), *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajien kääntäminen* s. 145–156. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Hiirikoski, Juhani 2004: Lauserakenteet ja kääntäminen. – Jorma Tommola (toim.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation* s. 31–46. Turun yliopisto. Englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus.

Huhtala, Paula 1998: Topeliuksen Pikku Matin eri versioista. – Antero Niemikorpi (toim.), *Matkalla kielestä kieleen. Juhlakirja Rune Ingon 60-vuotispäiväksi* s. 85–94. Vaasa: Universitas Wasaensis.

ISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jokela, Päivi 2000: *Topeliaaninen lapsuus: Sakari Topeliuksen Lukemisia lapsille I – VIII – satukoelmiin diskurssianalyttistä luentaa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston taideaineiden laitos.

Kahvi.net. Kaikki kahvista 2015: Kahvi juomana. – <http://www.kahvi.net/kahvi-juomana.html> 17.10.2015.

Katajamäki, Sakari 2007: Suomen ruotsinkielinen kirjallisuus suomeksi. – H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2* s. 66–80. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Klinge, Matti 1998: *Idylli ja uhka. Topeliuksen aatteita ja politiikkaa*. Porvoo: WSOY.

Koskinen, Kaisa & Paloposki, Outi 2015: *Sata kirjaa, tuhat suomennosta. Kaunokirjallisuuden uudelleenkäyttäminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuiri, Kaija 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Kuivasmäki, Riitta 2007: Vain paras on kyllin hyvää lapsille. – H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 1* s. 299–302. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lappalainen, Irja 1990: *Topeliuksen satuaarteet*. Keuruu: Otava.

Lasten Parhaat Kirjat 2013: Topeliuksen sadut hurmaavat nyt nykysuomella. – <http://www.lastenparhaatkirjat.fi/Lehdessa-nyt/Tietoa-tarinoiden-takaa/Topeliuksen-sadut-julkaistaan-nykysuomeksi/> 23.9.2015.

Maku.fi 2015: Artikkelit. Kahvinautintoja. – <http://www.maku.fi/artikkelit/kahvinautintoja> 30.10.2015.

NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1983.

Pilhjerta, Ritva-Liisa 1997: Lukijalle. – Leena Jaakola (toim.), *Valtteriin matkassa. Suomalaisia satuja* s. 5. Helsinki: WSOY.

Rantanen, Päivi 1997: *Suolatut säikeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Riikonen, H. K. 2013: Maantieteellinen kirjallisuus. – Outi Paloposki & H. K. Riikonen (toim.), *Suomennetun tietokirjallisuuden historia 1800-luvulta 2000-luvulle* s. 411–427. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Shore, Susanna 2012a: Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.

Shore, Susanna 2012b: Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.

Shore, Susanna 2014: Reading to Learn -genrepedagogiikan kielitieteellinen perusta. – Susanna Shore & Katriina Rapatti (toim.), *Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2014. Tekstilajitaidot. Lukemisen ja kirjoittamisen opetus koulussa* s. 37–64. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2015: Kummit. – <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/3D771C0F959FAD46C2257022003F65DA?OpenDocument&lang=FI> 15.12.2015.

Svenska litteratursällskapet i Finland 2015: Zacharias Topelius Skrifter. Barnlitteratur. – <http://www.topelius.fi/index.php?docid=26> 12.8.2015.

Vehmas-Lehto, Inkeri 2011: Lähtötekstin ja käännöksen suhde kvantitatiivisesta näkökulmasta. – Leena Immonen, Mari Pakkala-Weckström & Inkeri Vehmas-Lehto (toim.), *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajien kääntäminen* s. 29–50. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Ventola, Eija 2006: Genre systeemis-funktionaalisessa kielitieteessä. Esimerkkinä asiointitilanteet. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji*. s. 96–121. Helsinki: Hakapaino Oy.

Aineistolähteet

Lappalainen, Irja 1990: *Topeliuksen satuaarteet*. Keuruu: Otava.

Topelius, Zacharias 1985: *Adalminas pärla och andra sagor*. Stockholm: Mån-pocket.